

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**İSTANBUL BOĞAZI'NIN GÖRÜNMEYEN ZEMİNLERİ:
KAYIP MEKÂNLARIN KEŞFİ VE KAMUSAL SANATLA YENİDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlkay Dilan TAŞKİREÇ DURUP

Kentsel Tasarım Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

OCAK 2024

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**İSTANBUL BOĞAZI'NIN GÖRÜNMEYEN ZEMİNLERİ:
KAYIP MEKÂNLARIN KEŞFİ VE KAMUSAL SANATLA YENİDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İlkay Dilan TAŞKİREÇ DURUP
(519191012)**

Kentsel Tasarım Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Eren KÜRKÇÜOĞLU

OCAK 2024

ISTANBUL TECHNICAL UNIVERSITY ★ GRADUATE SCHOOL

**THE UNSIGHTED GROUNDS OF THE ISTANBUL BOSPHORUS:
THE DISCOVERY OF LOST SPACES AND THEIR RE-EVALUATION WITH
PUBLIC ART**

M.Sc. THESIS

**İlkay Dilan TAŞKİREÇ DURUP
(519191012)**

Department of Urban Design

Urban Design Programme

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Eren KÜRKÇÜOĞLU

JANUARY 2024

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 519191012 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi İlkay Dilan TAŞKİREÇ DURUP, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “İSTANBUL BOĞAZI'NIN GÖRÜNMEYEN ZEMİNLERİ: KAYIP MEKÂNLARIN KEŞFİ VE KAMUSAL SANATLA YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Eren KÜRKÇÜOĞLU**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Başak DEMİREŞ ÖZKUL**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Oya AKIN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : **5 Ocak 2024**
Savunma Tarihi : **26 Ocak 2024**

Aileme,

ÖNSÖZ

Üniversite hayatımın başlangıcından bugüne kadar, her konuda desteğini ve katkılarını esirgemeyen, tez çalışmam boyunca geçirdiğim bütün zorlu süreçlerimde bana her daim yol gösteren ve çalışmamızı daha keyifli hale getiren, çok değerli hocam Doç.Dr.Eren KÜRKÇÜOĞLU'na teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunuyorum.

Bugünkü ben olmamda en büyük katkıya sahip olan, canım anne ve babama, göstermiş oldukları sonsuz sevgi, emek ve destek için en içten sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Bakış açısı, sunduğu fikirleri, eğlenceli sohbeti, destekleri ve sesiyle beni her zaman iyi hissettiren canım kardeşime sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunuyorum. İyi ki varsınız.

Varlığı ile mutlu eden, her zaman yanımda olup elimi tutan, çok sevdiğim canım eşime, süreçteki ilgisi, destekleri, sabrı ve eğlenceli anları için çok teşekkür ediyorum, iyi ki varsın.

Anları yaşanabilir ve eğlenceli kılan değerli arkadaşlarıma, danıştığım tüm meslek büyüklerime ve tez sürecimde desteği olan herkese sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Ocak 2024

İlkay Dilan TAŞKİREÇ DURUP
(Mimar & Şehir Plancısı)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xix
SUMMARY.....	xxi
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Çalışmanın Amacı ve Araştırma Soruları.....	3
1.2 Çalışmanın Kapsamı.....	4
1.3 Çalışmanın Yöntemi.....	5
2. KENTSEL MEKÂN, KAYIP MEKÂN VE KAMUSAL SANAT.....	9
2.1 İnsan- Mekân İlişkisi.....	10
2.2 Mekân Üretimi	13
2.3 Kayıp Mekân	20
2.4 Kamusal Sanat.....	31
2.5 Dünya Örnekleri.....	44
2.6 Bölüm Sonucu ve Değerlendirme	57
3. İSTANBUL BOĞAZI VE GÖRÜNMEYEN ZEMİNLERİ:KAMUSAL	
SANATLA YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	61
3.1 Boğaziçi Coğrafyası.....	61
3.2 Boğaziçi Yerleşmeleri.....	65
3.2.1 Yerleşmelerin tarihsel gelişim ve dönüşüm süreci.....	66
3.2.2 Yerleşmelerin yapısal özellikleri.....	72
3.3 Boğaziçi Alanı Planlama Süreçleri, Boğaziçi Kanunu ve İmar Planı.....	73
3.3.1 Boğaziçi alanı planlama süreçleri	73
3.3.2 Boğaziçi Kanunu ve imar planı.....	76
3.4 Boğaziçi'ndeki Kayıp Mekânlar	78
3.4.1 Kayıp mekânların tespiti	78
3.4.2 Kayıp mekân tipleri.....	79
3.4.3 Kayıp mekân tiplerinin özellikleri	81
3.4.3.1 A tipi kayıpmekânlar.....	82
3.4.3.2 B tipi kayıp mekânlar.....	86
3.4.3.3 C tipi kayıp mekânlar.....	88
3.4.3.4 D tipi kayıpmekânlar.....	89
3.4.3.5 E tipi kayıp mekânlar.....	90
3.4.3.6 F tipi kayıp mekânlar.....	91
3.4.3.7 Karma tipte kayıp mekânlar	92
3.4.4 Kayıp mekânların tanımsızlaşma nedenleri.....	94

3.4.5 Kayıp mekânları kent hayatına katma girişimleri.....	95
3.4.6 Bulgular ve değerlendirme	96
3.5. Kayıp Mekânların Kamusal Sanatla Yeniden Değerlendirilmesi.....	101
3.5.1. Çıkarımlar.....	109
3.5.2. Uygulama önerileri.....	113
4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	121
KAYNAKLAR	126
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR

GEEAYK : Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu

MÖ : Milattan önce

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 Araştırmacılar tarafından tanımlanmış kavramlar	21
Çizelge 2.2 Kamusal sanat örneklerinin mekânsal kullanımının değerlendirilmesi.....	43
Çizelge 2.3 Kamusal sanat temsillerinin türlerinin belirlenmesi.....	44
Çizelge 2.4 Dünya örneklerinde kullanılan kamusal sanat temsilleri.....	58
Çizelge 2.5 Dünya örneklerinin çeşitli parametrelerle detaylı incelenmesi	59
Çizelge 3.1 Tespit edilen kayıp mekân tipleri	80
Çizelge 3.2 İlçelere göre tespit edilen kayıp mekân sayıları.....	99
Çizelge 3.3 Mülkiyet bilgileri tespit edilen kayıp mekânların ilçelere göre sayıları..	100
Çizelge 3.4 Kayıp mekân tipi, kamusal sanat türü eşleştirmesi	102
Çizelge 3.5 Kayıp mekân örneklerinin çeşitli parametrelerle değerlendirilmesi.....	112
Çizelge 3.6 Önerilen ve uygulanan kamusal sanat temsilleri	120

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Çalışma kapsamı ve yöntemi.....	7
Şekil 2.1 : Avcı toplayıcıların mağara yaşamı.....	10
Şekil 2.2 : Lascaux Mağarası'nda bir duvar resmi.....	12
Şekil 2.3 : Mekân üretimleri.....	16
Şekil 2.4 : Kamusal mekân yaratım.....	17
Şekil 2.5 : Bir kamusal mekân örneği olarak Navona Meydanı, İtalya.....	18
Şekil 2.6 : Antik Yunan dönemi, Atina agorası.....	18
Şekil 2.7 : Bastille Meydanı, Fransa	19
Şekil 2.8 : The Bean (The Cloud Gate), Chicago.....	19
Şekil 2.9 : Âtıl mekanların tipolojileri (Villagomez,2010).....	23
Şekil 2.10 : Arada kalan alanlar, 17 Rue Duperré, Paris, Fransa.....	24
Şekil 2.11 : Etraftaki boşluklar, Damacı Sokak, Kadıköy, İstanbul.....	24
Şekil 2.12 : Çatılar, Manhattan, Newyork.....	25
Şekil 2.13 : Üçgene benzer alanlar, Narlidere Caddesi, Maltepe, İstanbul.....	25
Şekil 2.14 : Gereksiz altyapılar, çıkmaz sokak, Kadıköy, İstanbul.....	26
Şekil 2.15 : Büyük altyapılar, (Hamelin, 2016'da atıfta bulunulduğu gibi).....	26
Şekil 2.16 : Boş Alanlar, Denver,Colorado.....	27
Şekil 2.17 : Altta kalan mekanlar.....	27
Şekil 2.18 : Terk edilmiş yapılar, Balat, İstanbul.....	29
Şekil 2.19 : Tarlabası, Beyoğlu, İstanbul.....	29
Şekil 2.20 : The Bean, Chicago.....	35
Şekil 2.21 : Wrapped Arc de Triomphe, Paris,Fransa.....	36
Şekil 2.22 : Wrapped Arc de Triomphe, Paris,Fransa.....	36
Şekil 2.23 : Skyscraper (the Bruges Whale), Belçika.....	37
Şekil 2.24 : Slow slugs, Angers, Fransa.....	37
Şekil 2.25 : Symbiose adlı duvar resmi (mural) Cransac, France.....	38
Şekil 2.26 : L'Oranger adlı duvar resmi, Saint Brieuç, France.....	38
Şekil 2.27 : Spiral Jetty (Hava fotoğrafı), Great Salt Lake, Utah.....	39
Şekil 2.28 : Spiral Jetty , Great Salt Lake, Utah.....	39
Şekil 2.29 : Ulusal Anıt, İskoçya.....	40
Şekil 2.30 : Sea Organ, Zador, Hırvatistan.....	40
Şekil 2.31 : Deniz orgunun çalışma prensibi,.....	41
Şekil 2.32 : Greetings to the sun, Zador, Hırvatistan.....	42
Şekil 2.33 : Pigalle Duperré basketbol sahası.....	45
Şekil 2.34 : Öncesi ve sonrası, Pigalle Duperré basketball court.....	45
Şekil 2.35 : Atölye, Passage 56, Paris.....	46
Şekil 2.36 : Proje öncesi ve sonrası, Passage 56.....	46
Şekil 2.37 : FLOW, Brüksel.....	47
Şekil 2.38 : Proje öncesi ve sonrası,Brüksel.....	47
Şekil 2.39 : Can Sau' da bir sahne etkinliği, İspanya.....	48

Şekil 2.40 : Parselde yer alan bina yıkılmadan önce ve yıkıldıktan sonraki görüntüler.....	48
Şekil 2.41 : Müdahale öncesi ve sonrası, Can Sau.....	49
Şekil 2.42 : Kiosk, günlük kullanım anı.....	49
Şekil 2.43 : Kiosk'un öncesi ve sonraki kullanımı.....	50
Şekil 2.44 : İki otoyol arasında kalan bölge.....	50
Şekil 2.45 : Metro girişinin öncesi ve sonrası	51
Şekil 2.46 : The Rope Forest enstalasyonunda bir etkinlik, Danimarka.....	51
Şekil 2.47 : Enstalasyon öncesi ve sonrası mekân.....	52
Şekil 2.48 : Açık hava kütüphanesi, bahçesinde bir etkinlik, Almanya.....	52
Şekil 2.49 : Mekânın öncesi ve sonrası değişimi.....	53
Şekil 2.50 : Geçit, Birmingham, Alabama.....	53
Şekil 2.51 : Gündüz kullanımı ve ışık enstalasyonunun gece kullanımı.....	54
Şekil 2.52 : Albanian carpet, Arnavutluk.....	54
Şekil 2.53 : Dönüşüm öncesi ve sonrası.....	55
Şekil 2.54 : Mozaik uygulaması, Avusturya.....	56
Şekil 2.55 : Mozaik uygulaması ve üniversite meydanı kullanımı.....	56
Şekil 3.1 : İstanbul Boğazı, Türkiye.....	62
Şekil 3.2 : İstanbul Boğazı Yükselti Haritası (Koyunoğlu, 2023).....	63
Şekil 3.3 : İstanbul Boğazı'nın yön değişimleri (Sarı, 1996).....	64
Şekil 3.4 : İstanbul Boğazı yerleşim yerleri haritası.....	65
Şekil 3.5 : Boğaziçi'nin mekânsal gelişiminin 1962 yılı kentsel yayılım temsili.....	69
Şekil 3.6 : 1983 tarihli 1/5000 ölçekli Boğaziçi Nazım İmar Planında tanımlanan Boğaziçi bölgeleri haritası (Koyunoğlu, 2023).....	71
Şekil 3.7 : Tarihsel gelişim ve planlama süreçleri.....	71
Şekil 3.8 : Moltke haritası (Gündüz, 2013).....	73
Şekil 3.9 : Boğaziçi Alanı Krokisi (2960 sayılı Boğaziçi Kanunu).....	75
Şekil 3.10 : Kayıp mekân sınıflandırması.....	81
Şekil 3.11 : Üsküdar, 898 ada, 1 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı	82
Şekil 3.12 : Beykoz, 375 ada, 13 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	83
Şekil 3.13 : Sarıyer, 547 ada, 22 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı	83
Şekil 3.14 : Üsküdar, 562 ada, 17 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	84
Şekil 3.15 : Sarıyer 546 ada, 43 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	84
Şekil 3.16 : Sarıyer 686 ada, 4 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı	85
Şekil 3.17 : Sarıyer 403 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	85
Şekil 3.18 : Üsküdar 1311 ada, 19 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı	86
Şekil 3.19 : Beykoz, 360 ada, 4 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	86
Şekil 3.20 : Sarıyer, 765 ada, 23 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı	87
Şekil 3.21 : Üsküdar 587 ada, 8 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	87
Şekil 3.22 : Beykoz 222 ada, 17 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	88
Şekil 3.23 : Üsküdar 858 ada, 9 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	88
Şekil 3.24 : Sarıyer 971 ada, 4 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	89
Şekil 3.25 : Beykoz 217 ada, 19 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	89
Şekil 3.26 : Sarıyer, 331 ada, 3 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı	90
Şekil 3.27 : Beykoz, 83 ada, 18 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	90
Şekil 3.28 : Beykoz, 456 ada, 7 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı	91
Şekil 3.29 : Sarıyer, 760 ada, 12 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	92
Şekil 3.30 : Üsküdar, 842 ada, 65 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	92
Şekil 3.31 : Beykoz, 366 ada, 23 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	93

Şekil 3.32 : Sarıyer, 899 ada, 22 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	93
Şekil 3.33 : Beykoz, 455 ada, 11 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	94
Şekil 3.34 : Beykoz, 453 ada, 25 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı	94
Şekil 3.35 : Üsküdar, 630 ada, 17 parsel, sokak görüntüsü.....	96
Şekil 3.36 : Üsküdar, 557 ada, 1 parsel, sokak görüntüsü.....	96
Şekil 3.37 : Üsküdar, 812 ada, 3 ve 4 parseller, sokak görüntüsü.....	97
Şekil 3.38 : Sarıyer, 597 ada, 6 parsel, sokak görüntüsü.....	97
Şekil 3.39 : Sarıyer, 605 ada, 21 parsel, sokak görüntüsü.....	98
Şekil 3.40 : Beykoz, 362 ada, 6 parsel, sokak görüntüsü.....	98
Şekil 3.41 : Farklı döşenmiş sokak döşemeleri.....	99
Şekil 3.42 : Kayıp mekânların mülkiyetlerinin dağılımları.....	100
Şekil 3.43 : Sarıyer 765 ada, 22 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	103
Şekil 3.44 : Sarıyer 722 ada, 10 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	104
Şekil 3.45 : Sarıyer 328 ada, 1 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	105
Şekil 3.46 : Sarıyer 763 ada, 10 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı	105
Şekil 3.47 : Üsküdar 630 ada, 9 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı.....	106
Şekil 3.48 : Üsküdar 649 ada, 4 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı	106
Şekil 3.49 : Üsküdar 644 ada, 1 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı	107
Şekil 3.50 : Üsküdar 569 ada, 9 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı	108
Şekil 3.51 : Beykoz 125 ada, 1 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı	108
Şekil 3.52 : Beykoz 213 ada, 3 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı	109
Şekil 3.53 : B2 tipi kayıp mekân için yapılan kamusal sanat gösterimleri.....	114
Şekil 3.54 : B4 tipi kayıp mekân için yapılan kamusal sanat gösterimleri.....	115
Şekil 3.55 : A2 tipi kayıp mekân için yapılan kamusal sanat gösterimleri.....	116
Şekil 3.56 : C2 tipi kayıp mekân için yapılan kamusal sanat gösterimleri.....	117
Şekil 3.57 : A4 tipi kayıp mekân için yapılan kamusal sanat gösterimleri.....	118
Şekil 3.58 : A1 tipi kayıp mekân için yapılan kamusal sanat gösterimleri.....	119
Şekil 3.59 : Süreç akış diyagramı.....	123

İSTANBUL BOĞAZI'NIN GÖRÜNMEYEN ZEMİNLERİ: KAYIP MEKÂNLARIN KEŞFİ VE KAMUSAL SANATLA YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

İnsanın varoluşundan itibaren, mekânlarla etkileşim halinde olması, aidiyet duygusuyla kendi kimliğini oluşturarak yaşadığı alanlara şekil vermesi, mekânla kurduğu iletişimin temelini oluşturmuştur. İnsan-mekân ilişkisi, zaman içinde değişen ve gelişen dinamiklerle birlikte evrimleşmiş, günümüzde ise birbirinden ayrılmaz kavramlar olarak varlığını sürdürmektedir. İnsanın bu evrim sürecinde, mekânların karakteri ve ruhu, kendi yaşam tarzı üzerinde etkili bir rol oynamış, kendisini en iyi ifade ettiği var oluş biçimi, içinde bulunduğu mekân olmuştur. Sanat, insanların duygu, düşünce ve eylemlerini etkili bir şekilde aktarabildikleri güçlü bir iletişim aracıdır. Yüzyıllar boyunca, insanlar mekânlarla kurdukları ilişkileri çeşitli sanat dilleriyle anlatarak kültürlerini gelecek kuşaklara aktarmışlardır. İnsanların aidiyet duygusu ve kimlik düşünceleri, sanatsal bir boyut kazandığında, mekânsal etkileri daha da güçlenmekte olduğu anlaşılmaktadır.

İnsanlar, geçmişten bugüne, ihtiyaçlarına uygun mekânlar üreterek, kamusal yaşama önemli katkılarda bulunmuşlardır. Zamanla artan dünya nüfusu, insanların yaşam alanlarındaki dinamiklerin yönetimi ve çözümü konusunda deneyim kazanmasını sağlamıştır. Ancak bu süreçte ortaya çıkan bazı mekânlar, çeşitli nedenlere bağlı olarak âtıl kalmış, tanımsızlaşmış ve göz ardı edilmiş alanlara dönüşmüşlerdir. Bu alanların kent hayatındaki varlığı, kentleri plansızlığa sürükleyebileceği gibi karaktersiz, ruhsuz, güvensiz ve estetikten yoksun yerleşimlere de yol açmaktadır. Aynı zamanda, mekânların kimiksizleşmesine ve belleklerini koruma süreçlerinin sona ermesine de neden olmaktadır. Bu bağlamda, bakımsız ve ihmal edilen alanların kent yaşamına yeniden entegre edilmesi, insanların bağlarını güçlendirmesi ve gelecek nesillere aktarması açısından büyük önem taşımaktadır.

İstanbul Boğazı ve çevresi, coğrafi konumu, tarihi ve kültürel değerleriyle tarih boyunca önemli bir rol oynamıştır. Çalışma, İstanbul Boğazı'nda yer alan kayıp mekânların keşfi ve bu mekânların kentsel hayata kamusal sanat temsilleri aracılığı ile katılımını tartışmaktadır. Boğaziçi yerleşmelerini içine alan bölge, özel bir koruma bölgesi olup Boğaziçi Kanunu ve Boğaziçi İmar Planı tarafından kontrol altındadır. Kanunun ve planın kısıtlayıcı maddeleri nedeniyle birçok parselde yeniden yapılaşma mümkün olamamaktadır. Yeniden yapılaşmanın mümkün olamadığı parseller kanun gereği yeşil alanlar olarak tanımlanmaktadır. Fakat, bu parsellerin genellikle tanımsız bırakıldığı, yeşil alan fonksiyonlarını yerine getirmediği veya farklı eylemler için kullanıldığı görülmektedir.

Bu çalışma, Boğaziçi Öngörünüm Alanı sınırları içinde yer alan dört ilçede yapılan kayıp mekânların keşfi üzerine odaklanmıştır. Trancik ve Villagomez'in belirlediği parametreler, bölgedeki kullanım tipolojileri ile birleştirilerek farklı kategorilerde kayıp mekân tanımlamaları yapılmıştır. Çalışmada, detaylı incelemeler parsel ölçeğinde yapılarak tespitlerde bulunulmuştur. Çalışma sürecinde kamusal sanat temsil türleri araştırılarak, belirli bir sınıflama yapılmıştır. Dünya genelinde kayıp mekânların kamusal sanatla değerlendirildiği örnekler araştırılmış ve bu örnekler belirli değerlendirme kriterleri altında incelenmiştir.

Boğaziçi Öngörünüm Alanı'ndaki kayıp mekânların tespiti tamamlandıktan sonra, parsellerin karakterlerine uygun düşebilecek kamusal sanat türleri ile alandan seçilen kayıp mekân tipleri arasında bir eşleştirme modeli tasarlanmıştır. Kavramsal eşleştirmeler yapılarak, kamusal sanat temsillerinin kayıp mekân parsellerinde, uygulanmaya elverişliliği tartışılmıştır. Kayıp mekanları kente kazandırmadaki önem ve etkileri görebilmek amacıyla, incelenen 10 kayıp mekân parselinin taşıdığı 6 farklı tip özelinde, gösterimi uygun bulunan kamusal sanat temsilleri ile bir kolaj çalışması hazırlanmıştır.

Yapılan kolaj çalışmasında, kayıp mekanların kamusal sanat temsilleri ile dönüşümünde ortaya çıkabilecek muhtemel imajlar anlatılmaktadır. Kayıp mekân parsellerinin kamusal hayata katılımının tartışıldığı, kavramsal bir eşleşme ve dönüşüm modelinin üretildiği bu çalışma; özel nitelikli bir bölge olan Boğaziçi yerleşmelerinde, varlığını sürdürmekte olan tanımsız zeminlerin sadece mekânsal dönüşümünü değil, aynı zamanda kültürel mirasının sağlıklı bir çevre ile korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını hedeflemektedir.

THE UNSIGHTED GROUNDS OF THE ISTANBUL BOSPHORUS: THE DISCOVERY OF LOST SPACES AND THEIR RE-EVALUATION WITH PUBLIC ART

SUMMARY

Istanbul has been one of the important cities of the world throughout history. Undoubtedly, one of the strongest reasons for this is its geographical feature and multi-layered structure. Since ancient times, human beings have sought to acquire a place, primarily to meet their need for shelter, and have concluded this search by intervening in the spaces created by nature. The relationship with place has always been tried to be defined, and this definition has changed over time and been given different meanings. Because; A human being can perceive his own existence, the events in nature and the events around him only by settling in one place.

Istanbul, which has places that people from different cultures have adopted and enriched over time in different periods of history, has places that are integrated with the strait, hills and slopes that it has due to its geography, and even today we encounter it in unexpected and unique places. It is a location frequently preferred by today's users, where many activities take place and where a significant amount of continental and strait crossings occur.

Spaces become places where people connect through their social activities and production. Over time, the increase in population and social relations, technological developments, aesthetic and artistic concerns have differentiated the bond that people establish with the place and have given places specific physical and social characters. It appears that societies with high interaction have different spatial dynamics. However, due to the changing effects over time and their reflections on space, some places have lost their structures or characters and have become unsighted. While these lacks of definitions manifest themselves with the gaps they create in the urban space, it seems that the place of the gaps in the use of urban open space has been forgotten.

The Bosphorus coastline and its surroundings are like a living gallery of the city, with the traces of its accumulated history, places and architectures that need to be protected. These traces combine their influence with today's lifestyle and show it in spaces with an eclectic style. The Bosphorus shores and settlements, which are unique in the world and need protection, are today protected by the Bosphorus Zoning Law. There are hundreds of cultural artifacts that need to be protected and places and structures that have witnessed history within the Bosphorus Front View Area

Bosphorus Conservation Area, planned with the Bosphorus Implementation Plan, restrictions imposed by the Implementation Plan; since it aims not to increase the population in the Boğaziçi Front View Area, it does not allow the construction of new buildings other than constructions with public purposes. It is stated in the Bosphorus Law that areas in this situation will be allocated as "Green Areas". If buildings that have expired and are not cultural assets are demolished, they cannot be replaced. At the same time, after this plan comes into force, owners of parcels that do not have any buildings on them cannot build new buildings. The restrictions in the plans of the Boğaziçi neighborhoods, which were shaped by the administrations and rules of the

time and which cause undefined gaps today, show their effects more and more over time. These are seen in settlements in the form of buildings that have expired and are demolished, abandoned or in ruins, and empty parcels on which new buildings cannot be built. In existing settlements, these undefined spaces have turned into spaces that people cannot make sense of. However, since ancient times, humans have tried to define the places they live in to prove their existence. The aim of establishing a connection with the place and identifying with it enables the creation of a character and identity of the place over time. These relationships that humans establish with space are shaped not only physically but also socially. With the increase in urban population and developing relationships, people who socialize have taken part together in the production processes of common spaces. Places where different people can socialize and share in a common area are defined as public spaces, and these areas are places with high interaction.

The language of art, communication and interaction is a powerful tool. With various art activities in public spaces, the increase in visibility and the involvement of people in a participatory role define and give meaning to the relationships that people establish with places. Art projects in public spaces can be in different representation languages in spaces. By highlighting the places where they exist and integrating with society; it can establish a bond, become a focus and determine the identity of the place.

Places within the city shaped by ongoing rules and plans; it can become undefined due to rigid, incorrect and incomplete applications. It is possible to re-evaluate undefined areas within the city by including these places, which have become lost spaces, into the public space and revitalizing them with various public art tools, creating new experience areas for the users.

The aims of the study are to investigate whether it is possible to interpret these spaces, which have become undefined with the Bosphorus Law and the Bosphorus Implementation Plan, and defining them as lost spaces, where it is not possible to build new buildings or transform them, with today's perception of public design and art. With this study, which aims to include the lost spaces within the Bosphorus Front View border into public life, it is aimed to present a model proposal that has continuity in potential areas. The study aims to find answers to the following main and sub-research questions:

Can lost spaces be re-evaluated and incorporated into public spaces with public art tools? What should be the representations and models to be used during re-evaluation? To what extent should these representations and models be detailed in specific areas?

- For what reasons did the spaces that became lost spaces, affected by the Bosphorus Law and the Bosphorus Implementation Plan, become undefined? What are the physical and social effects of these spaces on their surroundings in the process of becoming undefined?
- What should be the criteria when evaluating the current potential of the lost spaces created in the Bosphorus Front View Area?
- Does public art have the same revitalizing effect for lost spaces of different characteristics within the Bosphorus Front View Area? Is it physically possible to utilize every lost space with public art?

Within the scope of the study, the discovery of lost spaces within the Bosphorus Front View Area, which have become undefined and unusable over time with the Bosphorus Implementation Plan, and the re-evaluation of these spaces through public art

representations are discussed. The study, which started with the human and space creation processes, continued with the conceptual definitions of lost spaces and public art, and by exploring the lost spaces in the Bosphorus Front View Area, the contributions of the interventions made throughout history to the creation processes on human-urban space communication were examined. Throughout the study, examples of public open spaces and private areas supported by artistic uses have been examined, and alternative world examples have been discussed to be re-evaluated and opened to users by interpreting them with different representation methods, in line with the potentials of lost spaces and their effects on the environment. As a result of the study, a conceptual matching model was created on the re-evaluation of lost areas within the Bosphorus Front View Area with public art.

The study consists of 4 parts. The first chapter is shaped by the introduction, where human-space relations are defined, the approach in the field of the study is stated, and general information about the identification of the problem is given. Afterwards, the introduction part was completed by showing the flow of the study, including information about the purpose, scope and methods of the study.

In the second chapter, the human-space relationship and space production methods are discussed from various perspectives in the literature, and the concepts of lost space and public space are explained. The reasons affecting the formation of lost places are discussed and examples and studies in which the phenomenon of lost space in urban spaces and special areas were reinterpreted were investigated. By discussing the concept of public art and its effects on society, representations and examples of lost spaces in urban spaces and special areas shaped by public art are included.

In the third chapter, the geography, character and human relations of the Bosphorus settlements and the focuses in the settlements within the Bosphorus Front View Area border were determined. The effects of the Bosphorus Law and the Bosphorus Implementation Plan and their conservation approaches are discussed, and their effects on the space are explained. Urban undefined areas and gaps within the Bosphorus Front View were identified and classified. The effects of these lost spaces on the urban area and the citizens were examined and discussed. Lost spaces in the Bosphorus Front View Area, their type of formation, type of use, typology, etc. by evaluating them with parameters such as and classifying them according to their usage potential, a discussion was made on artistic usage suggestions. Literature reviews and the studies of Trancik and Villagomez were used to determine the parameters of these spaces.

In the last section, answers to the research questions asked at the beginning of the study, which could be the result of the study, were given and an evaluation was made on the designed model.

Since the study aims to understand the Bosphorus settlements, identify the effects of lost spaces and re-evaluate these areas through public art; firstly, the conceptual production processes of spaces and the concepts of lost space and public art are researched and explained. The conceptual framework was determined by literature research and review of relevant publications (theses, reports, articles, etc.). In order to examine the organization of lost spaces and their re-participation in public life through art, lost spaces in urban areas and special areas, public art representations and examples of the world where they were re-evaluated were examined. The Bosphorus Front View Area boundary has been defined as the study area, and within this area, the Bosphorus Law and Bosphorus Implementation Plan applications have been compiled using the archives of the Bosphorus Development Directorate. The analysis of the

changes in places over time was made by comparing old cadastral maps and satellite images, and these were determined by the map reading method. The street images of many lost places discovered by simultaneous comparison of archive data and maps within the area border were examined, and the relationships of the places with their surroundings, their physical and social ties, and the way they were perceived were evaluated by putting them into spatial parameters. With the contributions of literature research, the necessary parameters for the description of lost spaces were created together with the spatial dynamics and the lost spaces in the area were categorised. After the identification of the lost spaces in the Bosphorus Front View Area was completed, conceptual matches were made with the types of public art that would suit the characters of the parcels, and the importance and effects of public art in bringing the lost spaces to the city were discussed. This study aims not only at spatial transformation but also at preserving cultural heritage and transferring it to future generations.

The potentials of these lost spaces located in different locations, which can help them to participate in urban life, were discussed and a conceptual matching study was created with public art types. As a result of the matches made; it is understood from the examined and applied world examples that it is possible for lost spaces to participate in urban life through public art representations. At the end of the study; research questions were answered by discussing which types of public art 10 parcels selected from public and foundation areas in the Bosphorus Front View Area would be compatible with.

Since the selected 10 lost spaces encompass six different types of lost space typologies, they have been matched with proposed public art types suitable for different types of lost spaces. From these matched suggestions, some representations have been selected and visualizations have been prepared using collage technique.

To the extent that the contents of public art representations appeal to all segments of society and contain common cultural and social values, they can be seen in many different applications in the city. These representations leave a mark on cultural and social memory, ensuring the transfer of the city heritage to future generations. In the examples examined, it is seen that artistic representations can be made at different scales and sensitivities in special areas. Although the identified lost space types fall into a certain category with their common parameters, they point to one or more types of public art representation that can be applied within the framework of important values such as their special potentials, constraints and proximity to cultural assets. For this reason, it has been determined that any type of public art representation is not feasible in every type of lost space. It has been understood that it is not possible to evaluate all lost space types with public art representation types. Ownership problems, mismatch of the physical structure of the parcel and its environmental conditions, restrictions in legal procedures, etc. For this reason, it has been understood that some public art representations cannot be applied in lost spaces of certain types and characteristics.

However, when this conceptual matching model comes to fore again with developing new art representations, technological developments, digital updates and next generation planning solutions, the matches will not be at the current rate; in order to bring lost spaces into life, it is obvious that the solution methods discovered will create new public art representations and will not only be limited to public.

1. GİRİŞ

İstanbul, tarih boyunca Dünyanın önemli kentlerinden biri olmuştur. Şüphesiz, bunun en güçlü nedenlerinden biri sahip olduğu coğrafi özelliği ve çok katmanlı yapısıdır.

İnsanoğlu, ilk çağlardan beri, öncelikli olarak barınma ihtiyacını karşılama amacıyla bir yer edinme arayışında olmuş ve bu arayışı doğanın oluşturduğu mekânlara müdahale ederek sonuçlandırmıştır. Yer ile kurulan ilişki her daim tanımlanmaya çalışılmış ve bu tanım zaman içinde değişmiş, farklı anlamlar yüklenmiştir. Çünkü; insan, kendi var oluşunu, doğadaki olayları ve çevresinde yaşananları sadece bir yere yerleşerek algılayabilmektedir (Usta, 2020).

Tarihin değişik dönemlerinde, farklı kültürlerden insanların sahiplendiği ve kendilerine yer edinerek, zaman içinde zenginleştirdiği mekânlara sahip olan İstanbul'un, coğrafyası gereği sahip olduğu boğazı, tepeleri ve yamaçlarıyla bütünleşerek sergilediği mekânları bugün dahi beklenmedik ve eşsiz yerlerde karşımıza çıkmaktadır. Günümüz kullanıcılarının sıklıkla tercih ettiği, birçok aktivitenin gerçekleştiği, önemli miktarda kıta ve boğaz geçişinin yaşandığı bir konumdadır.

İnsanların mekanları yer haline getirirken, anlamlandırdığı şeyin yaşanmışlıkları ve ilişkileri olduğu vurgulanır (Schulz, 1980). Mekânlar, insanların sosyal aktiviteleri ve üretimleriyle bağ kurdukları yer halini alırlar. Zamanla nüfusun ve sosyal ilişkilerin artması, teknolojik gelişmeler, estetik ve sanatsal kaygılar, insanın yer ile kurduğu bağı farklılaştırarak mekânlara özgü fiziksel ve sosyal karakterler kazandırmışlardır. Etkileşimi yüksek toplumların farklı mekânsal dinamikleri olduğu görülmektedir. Fakat zaman içinde değişen etkiler ve bunların mekâna yansımaları nedeniyle, bazı yerler, üzerinde taşıdıkları yapıları veya karakterlerini kaybetmiş, tanımsız hale gelmişlerdir. Bu tanımsızlıklar, kent mekânında yarattığı boşluklarla kendini gösterirken, boşlukların kentsel açık alan kullanımındaki yerinin unutulmuş olduğu görülmektedir.

İstanbul Boğazı kıyı şeridi ve çevresi, birikimli tarihinin getirdiği izler, korunması gerekli yerleri ve mimarileri ile, şehrin yaşayan bir galerisi gibidir. Taşıdığı bu izler etkisini günümüz yaşam tarzıyla birleştirerek, eklektik bir stilde mekânlarda göstermektedir. Dünyada eşi az olan ve koruma ihtiyacı duyulan Boğaz kıyıları ve yerleşimleri, bugün Boğaziçi İmar Kanunu ile koruma altındadır. Boğaziçi Öngörünüm Alanı içinde yüzlerce korunması gerekli kültür varlığı eserler ve tarihe şahitlik etmiş mekânlar, yapılar yer almaktadır.

Boğaziçi İmar Planı ile planlanan, Boğaziçi Koruma Alanı, İmar Planının getirdiği kısıtlamalar; özellikle Boğaziçi Öngörünüm Bölgesinde yer alan nüfusu artırmamayı amaçladığından, kamusal amaçlı kullanım dışı yeni yapı yapımına izin vermemektedir. Boğaziçi Kanunu'nda bu durumdaki alanların “Yeşil Alan” olarak tahsis edileceği ifade edilir (Boğaziçi Kanunu, 1983). Kullanım ömrü dolan ve kültür varlığı olmayan yapıların yıkılmaları halinde yerine yenisi yapılamamaktadır. Aynı zamanda bu plan yürürlüğe girdiği tarihten sonra, üzerinde yapı olmayan parsel sahipleri de yeni yapı yapamamaktadır. Zamanın yönetimlerinin ve kurallarının şekil verdiği Boğaziçi mahallelerinin, planlarında yer alan ve günümüzde tanımsız boşluklara neden olan kısıtlar, etkilerini zamanla daha da göstermektedir. Bunlar, yerleşmelerde görülen; yapı ömrü dolup yıkılan, terk edilen veya harabe halde bulunan yapılar ile üzerinde yeni yapı yapılamayan boş parseller şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Mevcut yerleşmelerde, tanımsızlaşmış olan bu mekânlar, insanların anlamlandıramadığı boşluklara dönüşmüşlerdir. Oysaki insan, ilk çağlardan beri varlığını kanıtlamak amacı ile içinde yaşadığı mekânları tanımlamaya çalışmıştır (Norberg-Schulz, 1980). Yaşanılan yerle bağ kurmak ve mekanla özdeşleşmek gayesi, zaman içinde yere ait bir karakterin ve kimliğin oluşturulmasını sağlamaktadır. İnsanın mekânla kurduğu bu ilişkiler yalnızca fiziksel değil, sosyal olarak da şekillenmektedir. Kentli nüfusunun artışı ve gelişen ilişkiler ile sosyalleşen insanlar, ortak mekânların üretim süreçlerinde birlikte yer almışlardır. Farklı insanların ortak bir alanda sosyalleşebildiği, paylaşım yapabildiği yerler kamusal alanlar olarak tanımlanır ve bu alanlar etkileşimi yüksek yerlerdir.

Sanat, iletişim ve etkileşim dili güçlü bir araçtır. Kamusal alanlardaki çeşitli sanat aktiviteleri ile, görünürlüğün artması ve insanların katılımcı rol ile dahil olması, insanların mekânlarla kurduğu ilişkileri tanımlamakta ve anlamlandırmaktadır. Kamusal alanda sanat projeleri, mekânlarda farklı temsil dillerinde olabilmektedir.

Var oldukları mekânları ön plana çıkararak ve toplumla bütünleşerek; bir bağ kurabilmekte, odak olabilmekte ve yerin kimliğini belirlemektedir.

Kent içinde, süregelen kuralların ve planların şekillendirdiği mekânlar; katı, yanlış ve eksik uygulamalar nedeniyle tanımsızlaşabilmektedir. Kayıp mekânlar haline gelen bu yerlerin, kamusal alana dahil edilmesi ve çeşitli kamusal sanat araçlarıyla yeniden canlandırılarak, kent içindeki tanımsız alanların yeniden değerlendirilmesi kentin bakımı, korunması, gelişimi ve gelecek planlaması açısından oldukça önem taşımaktadır.

1.1 Çalışmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Çalışmanın temel amaçlarından biri; Boğaziçi Kanunu ve Boğaziçi İmar Planı ile tanımsızlaşan, yeni yapı yapmanın veya dönüştürmenin mümkün olmadığı, birer kayıp mekân olarak tanımlanabilen bu boşlukların günümüz kamusal tasarım ve sanat algısıyla yorumlanabilmesinin mümkün olup olmadığını araştırmaktır. Boğaziçi Öngörünüm sınırı içerisindeki Kayıp mekânların, kamusal hayata dahil edilmesini amaçlayan bu çalışma ile potansiyeli olan alanlarda uygulaması gerçekleştirilebilecek bir model önerisi hedeflenmektedir. Çalışmada aşağıda yer alan ana ve alt araştırma sorularına cevap aranması amaçlanmaktadır:

Ana araştırma sorusu:

- Kayıp mekânlar, kamusal sanat araçlarıyla yeniden değerlendirilerek ve kamusal alanlara dahil edilebilir mi? Yeniden değerlendirme süresince kullanılacak temsiller ve modeller neler olmalıdır? Bu temsil ve modeller, özel nitelikli alanlarda ne ölçüde detaylanmalıdır?

Alt araştırma soruları

- Boğaziçi Kanunu ve Boğaziçi İmar Planından etkilenerek, birer kayıp mekân haline dönüşmüş mekânlar hangi nedenler ile tanımsızlaşmışlardır? Bu mekânların tanımsızlaşma sürecinde çevrelerine fiziksel ve sosyal etkileri nelerdir?
- Boğaziçi öngörünüm alanında yaratılan kayıp mekânların, mevcut potansiyellerinin değerlendirilmesi esnasında, kriterler neler olmalıdır?

- Kamusal sanat, Boğaziçi Öngörünüm Alanı içindeki, farklı özellikteki kayıp mekânlar için aynı canlandırıcı etkiye sahip midir? Her kayıp mekânın kamusal sanatla değerlendirilmesi fiziksel açıdan mümkün müdür?

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Çalışmanın kapsamında, Boğaziçi İmar Planı ile zamanla tanımsızlaşmış ve kullanılmaz hale gelen, Boğaziçi Öngörünüm Alanı içindeki kayıp mekânların keşfinin yapılması ve bu mekânların kamusal sanat temsilleri aracılığı ile yeniden değerlendirilmesi tartışılmaktadır. İnsan ve mekân yaratım süreçleri ile başlayan çalışma, kayıp mekânların ve kamusal sanatın kavramsal tanımlarıyla devam etmektedir. İnsanın tarih boyunca mekân üzerinde yaptığı müdahalelerin yaratım süreçlerine katkıları irdelenmiştir. Çalışma boyunca kamusal açık alanların ve özel nitelikli alanların, sanatsal kullanımlarla desteklendiği örnekler incelenmiş olup, kayıp mekanların sahip olduğu potansiyeller ve çevreye bıraktığı etkiler doğrultusunda, farklı temsil yöntemleri ile yorumlanarak, yeniden değerlendirilmesi ve kullanıcılara açılması için alternatif dünya örnekleri tartışılmıştır. Çalışma sonucunda, Boğaziçi Öngörünüm Alanı içindeki tespit edilen kayıp mekânların, kamusal sanat ile yeniden değerlendirilmesi üzerine bir kavramsal eşleştirme modeli oluşturulmuştur.

Çalışma 4 bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, insan-mekân ilişkilerinin tanımlandığı, çalışmanın alanındaki yaklaşımın belirtildiği ve problemin tespitine yönelik genel bilgilerin verildiği giriş kısım ile şekillendirilmekte, sonrasında ise çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemlerine dair bilgilerin yer aldığı, çalışmanın akışının gösterilmesiyle giriş kısmı tamamlanmaktadır.

İkinci bölümde, insan mekân ilişkisi ile mekân üretim yöntemleri literatürdeki çeşitli bakış açılarıyla ele alınarak, kayıp mekân ve kamusal alan kavramları aktarılmaktadır. Kayıp mekânların oluşumlarını etkileyen nedenler tartışılıp, kentsel mekanlardaki ve özel nitelikli alanlardaki kayıp mekân olgusunun, yeniden yorumlandığı literatürdeki örnekler ve çalışmalar araştırılmıştır. Kamusal sanat kavramı ve toplumda yarattığı etkileri ele alınarak, kamusal sanat temsil yöntemleri ve biçimleri incelenmiştir. Dünya üzerinde, kentsel mekânlar ve özel nitelikli alanlardaki kayıp mekânların kamusal sanatla yeniden değerlendirildiği örneklerine yer verilmiştir. Kamusal sanat temsil türleri ve kayıp mekanların kamusal sanatla değerlendirildiği dünya örnekleri için bir sınıflama çalışması yapılmıştır.

Üçüncü bölümde İstanbul Boğazı yerleşmelerinin coğrafyası, karakteri ve insanla kurulan ilişkileri ile Boğaziçi Öngörünüm Alan sınırı dahilinde yer alan yerleşmelerdeki odaklar tespit edilmiştir. Boğaziçi Kanunu ve Boğaziçi İmar Planı etkileri ve koruma yaklaşımları tartışılmış, mekâna etkileri aktarılmıştır. Boğaziçi Öngörünüm Alanı içerisinde yer alan, kayıp mekânların literatür çalışmalarından elde edilen parametreler altında; hava fotoğrafları, imar planı ve sokak görüntüleri incelenerek, alanda sık karşılaşılan kullanımlara göre sınıflandırılması yapılmıştır. Belirli tiplerdeki kayıp mekânların kentsel alana ve kentliye etkileri tarfilenmiştir. Alandaki kayıp mekanlardan 10 adet örnek bir grup alınarak bu mekanların karakterleri detaylıca incelenerek, önerilmesi mümkün olan kamusal sanat temsilleri ile eşleştirilmiştir. Çalışmanın devamında ise 6 farklı tip için, önerilen temsillerden, mekân için uygulanabilir olanlar seçilerek örnek kolaj çalışmaları hazırlanmıştır.

Son bölümde, çalışmanın başında sorulan araştırma sorularına ait, çalışmanın neticesi niteliği olabilecek cevaplar verilmiş ve tasarlanan model üzerine değerlendirme yapılmıştır.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Çalışma, İstanbul Boğaz yerleşimlerini anlaşılması, kayıp mekânların etkilerini tespit edilmesi ve bu alanları kamusal sanat aracılığıyla yeniden değerlendirilmesi amacı taşıdığı için; ilk olarak mekânların kavramsal olarak üretim süreçleri, ile kayıp mekân ve kamusal sanat kavramları araştırılarak, aktarılmıştır. Kavramsal çerçeve, literatür araştırması ve ilgili yayınların (tez, rapor, makale vb.) incelenmesiyle belirlenmiştir. Literatür çalışmaları sonucunda elde edilen kamusal sanat temsil yöntemleri ve türleri birlikte ele alınarak, kamusal sanat parametreleri ile temsil türleri sınıflandırılmıştır. Kayıp mekânların organizasyonunu ve kamusal hayata sanat yoluyla yeniden katılımlarını irdelemek amacıyla, özel nitelikli alanlardaki kayıp mekânlar, kamusal sanat temsilleri ve kayıp mekanların kamusal sanatla yeniden değerlendirildiği dünya örnekleri incelenmiştir. Boğaziçi Öngörünüm Alan sınırı çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Bu alan içerisinde Beşiktaş, Sarıyer, Üsküdar, Beykoz ilçelerinin belirli kısımları yer almaktadır. Çalışma bu ilçelerin Boğaziçi Öngörünüm Alanına giren kısımları üzerinde gerçekleştirilmiştir. Boğaziçi Kanunu ve Boğaziçi İmar Planları uygulamalarına ilişkin veriler, Boğaziçi İmar Müdürlüğü arşivleri kullanılarak derlenmiştir. Zaman içinde mekânlardaki değişimlerin karşılaştırılmalı analizi harita

okuma methodu ile ; hava fotoğrafları, imar planı ve sokak görüntüleri karşılaştırılarak yapılmıştır. Parsel ölçeğinde karşılaştırması yapılan alanların arşiv verilerinin ve haritaların eş zamanlı okunması, farklılıklarının ve zaman içindeki değişimlerinin tespit edilmesi yöntemiyle birçok kayıp mekan tespit edilmiştir. Tespit edilen mekanların sokak görüntülerinde inceleme yapılmış ve mekânların çevresiyle kurdukları ilişkileri, fiziksel ve sosyal bağları ve algılanma biçimleri mekânsal parametrelere dökülerek değerlendirilmiştir. Literatür araştırmaları sonucu elde edilen, bölgeye özgü kayıp mekânların tariflenmeleri için gerekli parametreler ve alansal kullanımlar birlikte ele alınarak bir sınıflandırma çalışması yapılmıştır. Alanda, 24 farklı kayıp mekân tipolojisi elde edilmiştir. Farklı konumlarda yer alan bu kayıp mekânların sahip olduğu, parsele özgü potansiyellerin kent hayatına katılmaları aşamasında yardımcı olabilecek, kamusal sanat türleri ile bir araya gelme biçimlerinin tartışması yapılmış ve kavramsal bir eşleştirme çalışması oluşturulmuştur. Çalışma sonunda ise; Boğaziçi Öngörünüm Alanında yer alan kamu ve vakıf alanlarından seçilen 10 adet parselin kamusal sanat türlerinden hangileriyle uyumlu olabilecekleri, kamusal sanat parametreleri, kayıp mekân parametreleri ve parsele özgü parametreler başlıkları altında değerlendirilerek, önerilebilecek kamusal sanat temsil türleri belirlenmiştir. Daha sonrasında ise görsel etkilerin anlaşılabilmesi amacıyla seçilen 6 farklı kayıp mekân tipine, kamusal sanat temsillerinin kolaj tekniği ile uygulaması gerçekleştirilmiştir (Şekil 1.1).

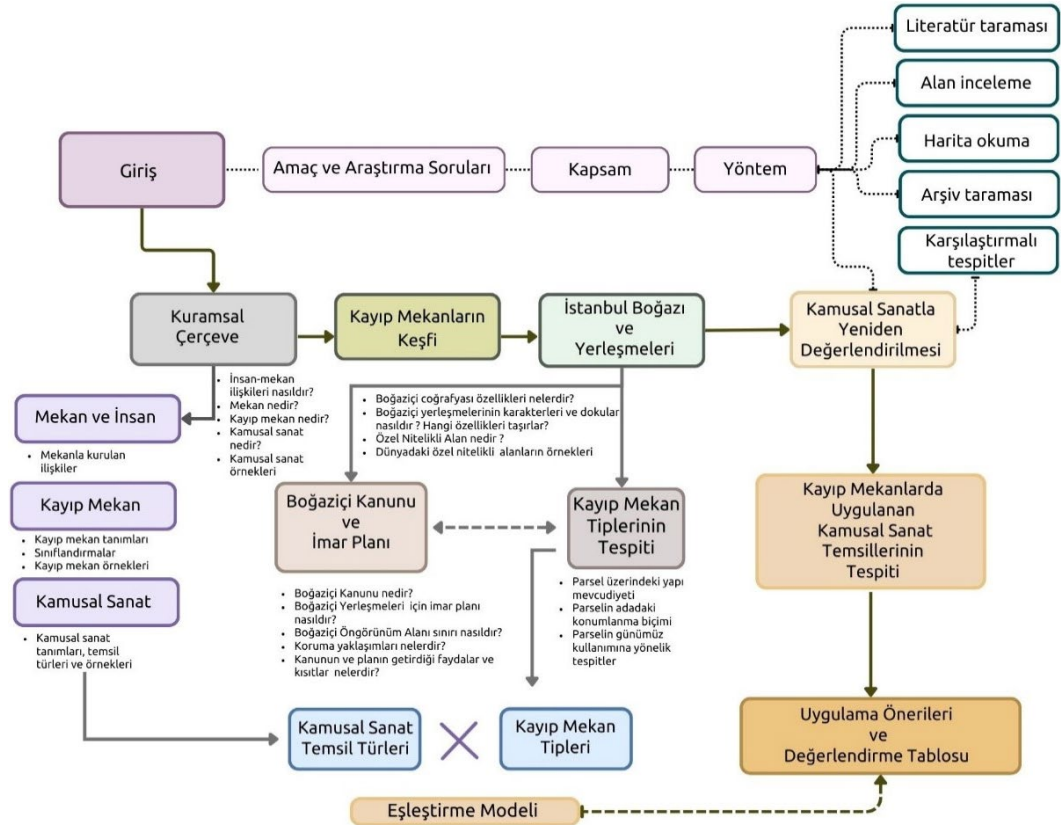
Yöntem adımları

1. Literatür araştırması:

- Kayıp mekân nedir ve bir mekânın kayıp mekân olarak tespit edilmesi için hangi parametrelere ihtiyaç vardır?
- Kayıp mekânlar nasıl kent hayatına katılabilir ve bunun için uygulanan yöntemler nelerdir?
- Kamusal sanat kent içinde nasıl bir etki yaratır? Kayıp mekânlarda uygulanan kamusal sanat örnekleri nelerdir ve hangi kriterlere göre uygulanmışlardır?

2. Harita okuma ve karşılaştırmalı tespitler: Boğaziçi Öngörünüm Alan sınırı içinde yer alan parseller; eski hava fotoğrafları, güncel hava fotoğrafları ile karşılaştırılması ve üzerinde yapı olup olmadığı tespit edilmesi ile gerçekleştirilmiştir.

3. **Arşiv taraması:** Parsellerin tescilli olma durumları ve mülkiyet durumları sorgulanmıştır. Üzerinde yapı olan parsellerin yapılarının kültür varlığı olma durumları araştırılmıştır.
4. **Sokak görüntüleri:** Hava fotoğrafları karşılaştırılan parsellerin sokak görüntüleri incelenerek, parseldeki mevcut durumlar tespit edilmesi gerçekleştirilmiştir.
5. **Sınıflandırma çalışmaları:**
 - Tespiti yapılan kayıp mekânların belirli tiplere ayrılması ve belirli özellikler altında gruplaması yapılmıştır.
 - Kentsel mekânda uygulaması yapılan kamusal sanat temsil türleri özelliklerine göre gruplanmıştır.
6. **Eşleştirme:** Kayıp mekân tiplerine uygunluk gösterebilen kamusal sanat temsilleri eşleştirilmiştir.
7. **Örnekleme:** 10 adet kayıp mekân tipi seçilmiş ve bu mekânlar için önerilebilecek kamusal sanat temsilleri eşleştirilmiştir.
8. **Kolaj:** Eşleştirilen kamusal sanat temsilleri, seçilen alanlara uygulamalı bir temsil şekli olan kolaj ile örnek olarak gösterilmiştir.

Şekil 1.1: Çalışma kapsamı ve yöntemi.

2. KENTSEL MEKÂN, KAYIP MEKÂN VE KAMUSAL SANAT

İnsanın yaratılışından bu yana, barınma duygusu en temel ihtiyaçlardan biri olmuştur. Hayatta kalabilmek ve varlığını devam ettirebilmek için, kendini dış ortam koşullarında muhafaza etmeyi içgüdüsel bir şekilde yerine getirmiştir. Sonraları, tarımsal hayata geçişle beraber, insanların yaratıcılık seviyelerinin artması barındıkları yerlerin çeşitlenmelerine ve gelişimlerine neden olmuştur. Gelişen insan yapısının, doğa ile kurduğu iletişim şekli zamanla değişmiştir. Değişen sosyal ve fiziksel ilişkilerle, yeni ve farklı tanımlarda olan mekânların oluşum süreçleri başlamıştır. Günümüzde, tanımlı mekanlar oluşturulurken, insanların tasarımlarında, ilk zamanlardaki gibi hayatta kalma veya varlığını muhafaza etme endişesi daha az görülmektedir. Estetik kaygılar, kullanımdaki yaratıcı farklar ve teknolojik müdahalelerin, günümüz mekânlarının üretiminde etkili faktörler olduğu söylenebilir.

Yüzyıllar içinde değişen ve gelişen durumlar karşısında, insanların mekân üretimleri hiç bitmemiştir. Fakat, devam eden bu süreçler içinde, değişen insan ilişkilerinden, etkileşimlerden veya çeşitli müdahalelerden kaynaklanmış olan, zamanla tanımsızlaşan, bakımsızlaşan veya terk edilen birçok mekânın yaratıldığı görülmektedir. Bu mekânların âtil duruma gelmeleri ve şehir hayatından kopmaları, estetik olmayan ve kullanımlarının düşük seviyelerde olduğu mekanlar haline gelmesi istenilen bir kent yaşamı değildir. Dolayısıyla, kent içinde kaybolmuş bu mekânların yeniden değerlendirilmesi, kent hayatımına katılması ve kentin bütünlük dengesini sağlaması elzemdir.

Sanat, insanın kendini ve yaratıcılığını en iyi ifade edebildiği alanlardan biridir. Kamusal alanda sanat ise, insanın var olma ve aidiyet duygusunu hissedebildiği çeşitli temsil yöntemleri içeren aktif eylemler içermektedir. Bu eylemler mekânlara, yaşayan insanlardan iz bırakarak mekânsal bellek algısını güçlendirmekte ve mekânları anlamlı hale getirmektedir (Varol, 2004). Çalışma, kentsel mekânlarda yer alan zamanla tanımsızlaşmış alanların, sanat müdahaleleriyle kentsel hayata dahil edilmesinin tartışılabilmesi için, çeşitli kavramların irdelenmesi ile kuramsal ve kavramsal bir çerçeve oluşturabilme amacı taşıdığından, öncelikli olarak insan-mekân-sanat

ilişkilerine odaklanılmıştır. Daha sonra mekân üretimi, kayıp mekân ve kamusal sanat kavramları açıklanmıştır. Kamusal sanatın temsil yöntemleri araştırılarak, detaylandırılmıştır. Dünya üzerinde gösterilen örneklerle desteklenen çalışmada, kamusal sanat temsillerinin kentsel yaşamda etkileşimi artırdığı ve tanımsız mekânların kent hayatına katılımlarını kolaylaştırdığı görülmüştür.

2.1 İnsan- Mekân İlişkisi

Tarih boyunca, insanların mekân ile kurduğu ilişkilerde değişimler ve gelişmeler gözlemlenmiştir. İlk çağlarda, var oluşunu kanıtlamak ve korumak gayesinde olan insanın, mekân ile kurduğu ilişkiler, ihtiyaçlarını karşılamamanın yanı sıra ve hayatta kalmak amacı taşımaktaydı. Hem beslenme ve uyku gibi ihtiyaçlarını gidermek, hem de sert hava koşullarından korunmak ve vahşi hayvan saldırılarından kaçmak için sığınacak bir yere gereksinim duymuşlardır. Tüm bunları karşılayan güvenilir bir ortam sağlayacak yerleri tercih eden ilk insanlar, coğrafyayı ve doğayı dikkate alarak seçimlerini yapmışlardır. Yaklaşık 2,5 milyon yıl önceki dönemde, Paleolitik Çağ'da yaşamış avcı-toplayıcı insanlar, mağaraları, kaya oyuklarını/altlarını ve ağaç kovuklarını korunaklı yapıları nedeniyle tercih etmiş ve avlanma amacıyla grup halinde hareket etmeye başlayarak iletişimde olmuşlardır (Öztürk & Şimşek, 2019) (Şekil 2.1).

Şekil 2.1 : Avcı toplayıcıların mağara yaşamı (Quennell M. & Quennell C. H. B., 1952, s.48)

Temelinde barınma ihtiyacının karşılanması ile başlamış olan mekânla kurulan bu ilişki, zaman içinde yaşamın getirdiği olaylar ve olgularla değişmiştir. Ölülerin

gömülmesi, yaşanan göçler, tarımsal faaliyetlere geçişler ve takas/ticaret yapılması gibi nedenlerle yeni tanımlı mekanlar oluşturulmaya başlanmıştır. Ölümün ardından defin adetlerinin ortaya çıkması ve mezarlık alanların oluşturulmasıyla, insanların mekanlara ve birbirleriyle olan iletişimlerine yükledikleri anlamın arttığı görülmüştür.

Schulz'a (1980) göre insan varoluşu itibarıyla, kendi varlığını kanıtlayabilen yerler yaratmaya meyilliydi. Yaşanmışlıkların oluşmasıyla, kendilerini ifade edebilme yeteneği gelişmiş olan, duygularını ve olayları resmedebilen insanlar, bulundukları mekanlara izler bırakmışlardır. Mağara duvarlarına çizilmiş şekiller ve resimler, taştan yapılmış aletler ve heykeller, günümüzde tarihler öncesine ait bulunan mezarlar ve ortaya çıkan gömülme biçimleri insanların mekanla kurduğu ilişkinin ve varoluşunun birer örneği olarak gösterilebilir.

İnsanların birbirleriyle olan etkileşiminin artmasıyla, mekânsal değişikliklerin ortaya çıkması ardı sıra olmuştur. Avlanma şartlarının azalması ve mevsimlerin değişmesi ile mağaralarından çıkan insanlar, başka bir coğrafya ve av arayışıyla göç etmişlerdir (Öztürk & Şimşek, 2019'da atıfta bulunduğu gibi). Yaşanan göçlerle, yeni yerler gören insanların mekanla kurduğu deneyimsel ilişkilerinin sayısı artmıştır. Yeni ortam koşullarına adaptasyon sağlamak zorunda kalmışlar ve yaşamları için gerekli üretim süreçlerine dahil olmuşlardır. Tarımsal hayata geçişin yaşandığı bu dönemde, ürünleri büyütme ve hasat sürelerinin uzun olması ile yerleşik hayata geçen insanların, mekânla olan iletişimleri zenginleşmiştir. Nüfusun artışı ile yeni barınak ihtiyacı, ortak kullanım alanlarının artması, ürünlerin depolanma problemleri gibi durumlar ortaya çıkmıştır. Tüm bu yaşamsal faaliyetlerle çeşitlenen olaylar ve mekanların yaratım süreçleri birbirlerini iki yönlü etkilemiş, sonucunda insanın içinde yaşadığı toplulukla olan etkileşimini artırmıştır.

Nüfusun artmasıyla daha da çoğalan etkileşim yeni paylaşım mekanları ve paydaşları ortaya çıkarmıştır. Takasın ve ticaretin yapılmaya başlanması ile iletişim yönü güçlenen insanların, topluluğu yönetme ve yerleri kullanımlarına göre sınıflandırılma becerileri oluşmuştur. Yer seçimlerinde, iklim ve coğrafyanın yönlendirici ve şekillendirici etkilerini de göze alan toplumlar, güçlü toplum ilişkileri ve ortak yaşama becerileri sayesinde uzun süre bir yerde göç etmeden kalabilmişlerdir. Yönetim yerleri, konut alanları, ortak alanlar ve tarım alanları gibi türler, birlikte yaşamayı kolaylaştırmış, rekabete ve diğer toplumlardan gelen ataklara karşı beraberliği sağlamıştır. Antik Yunanda, agoraların ve tiyatroların temsil ettiği etkileşimi yüksek

mekanlar, stratejik yer seçimleri, etkileşim biçimleri ve günümüze bıraktıkları katkılar ile bugün hala varlığını kanıtlayabilir halde, kentlerimizde yer almaktadır (Varol, 2004).

Anıların ve yaşanmışlıkların etkisini koruduğu mekanların toplumun kimlik bilinci oluşturmada etkisi büyüktür. “Dış dünyanın olağan imgelerinin benliğimizin ayrılmaz bir parçası olduğu bir gerçektir” (Halbwachs, 2017, s.139). Kurt Kırıl & Paç (2022), mekânı üreten olgunun insan ve yaşamışlıkları olduğunu ifade etmektedir. Norberg-Schulz (1980), yerleri mekâna dönüştürebilen etkileri ve yansımalarını “*Genius Loci*” kavramı ile tanımlamaktadır. Yerin ruhu anlamına gelen bu kavramın, mekânın insanla olan ilişkileri sonucunda kendini yaratarak, mekânlara kimlik kazandırdığını söylemektedir (Schulz, 1980). Fiziksel ve doğal özelliklere sahip yerlerin, diğer benzer özellikteki yerlerden ayrılmasındaki en önemli etki insanın yerle kurduğu iletişimle mekâna kattığı deneyimleridir. Yaşanılan mekânın anlamı, her insanın zihninde farklı bir imaj yaratabilir. Genius Loci kavramı, kent içindeki yerlerde tüm bu bireysel ve toplumsal deneyimlerle, geçmişten günümüze getirilen her katmanla içeriğini oluşturmaktadır ve ancak bu şekilde bir kentin ruhunu kente ve yeni kullanıcılara yansıtabilmektedir. Var olan yerin ruhu, tüm zamanlarda insanlarla birlikte yaşayan ve onlara kimlik kazandırarak hayatlarını şekillendiren bir unsur olarak, mekânlarda artık kullanıcısından bağımsız bir şekilde, varlığını korumaya devam etmektedir. Bu oluşumu ve yere olan etkilerini iyi anlayabilmek için de fiziksel-doğal çevrenin ve insanın deneyimlerinin/etkileşimlerinin değerlendirildiği bütüncül bir yaklaşımın gerekliliğinden bahsedilmektedir (Schulz, 1980).

İnsan, ilk zamanlardan beri, varlığını kanıtlama çabası amacıyla, bulunduğu yerlerle kurduğu diyaloglar sayesinde, mekânlar üzerinde izler bırakmıştır (Şekil 2.2).

Şekil 2.2 : Lascaux Mağarası’nda bir duvar resmi (Url- 1)

Bu izler yalnızca fiziksel boyutta yer almamış, aynı zamanda belleklerde bırakılan izler olarak soyut anlamda da yer edinmiştir. İnsanların bireysel duygularını ve toplumsal ortak geçmişini içeren anların, yapılı çevredeki bir bileşenle ile birleştiği noktada, kollektif bellek ortaya çıkmaktadır. Halbwachs (1992), kollektif bellek tanımını, toplumun zihnine yerleşen, mekandaki anımsanacak ögeler bütünü olarak ifade eder. Mekânın anlar taşıdığı gerçeği, mekânsal ögelerin yarattığı hatırlama eylemi sayesinde tekrar kendini göstermektedir. Hatırlama eylemi, insanın içinde bulunduğu mekân ile duygusal bir bağ kurmasına neden olur ve bu da insan benliğinde bir etki yaratır. Kentteki mekânların, bireysel zihinlerde ve toplumda bıraktığı etkilerle, hayatımız evrilir. İnsan, mekânla kurduğu diyalogda kentini şekillendirirken, aynı zamanda kendine ve geleceğine de yön verir. “Kolektif olarak kentlerimizi üretirken, kolektif olarak kendimizi de üretiriz” (Harvey, 2008, s.196).

İnsanın, bulunduğu yere şekil verme ve yer edinme süreçlerinde, kullanılan yöntemler zaman içinde farklılaşmıştır. Başlangıçta, iklimi ve doğayı kriter olarak belirleyen ve buna göre hareket eden insanlar, sonraları yapılaşmış çevre içerisinde kendilerini ifade edebildikleri bir dil olan sanatı kullanmışlardır.

Sanat, duyguların ve yaratıcı fikirlerin özgür bir şekilde temsil edildiği bir ifade biçimidir. Aktarım yeteneği ve etkileşim gücünün yüksek olması nedeniyle, mekânlarda kullanılan sanatsal temsilleri; mekânsal pratiklerin farklılaşmasını ve yeni anlamlar kazanarak toplumsal bellekte yer edinmesini sağlamaktadır. İnsan-mekân ilişkileri, kamusal bellekte taşınarak günümüze kadar birikimli şekilde gelmektedir. Gelecekteki bireylerin benliklerinde oluşacak etki ve toplumun deneyimleyeceği mekânlar; günümüzde mekânsal ve sanatsal pratiklerin ne derece ve nasıl değerlendirildiği ile ilişkilidir.

2.2 Mekân Üretimi

Mekân, sözlük anlamıyla “Bulunulan yer” olarak geçmektedir (TDK, 2023). Arapça kökenli bir kelime olan mekân, “kevn” kelimesinden türemiştir. Bu kelime varlık olmak ve vücut bulmak anlamına gelmektedir. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğünde mekân, “İnsanı çevreden belirli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk” olarak tanımlanmaktadır. Mimarlık için ise tanım şöyledir: “İnsanların yaşamasını kolaylaştırmak ve barınma, eğlenme, dinlenme, çalışma gibi eylemlerini sürdürebilmelerini sağlamak için mekanlar düzenleme sanatı; yapı sanatı,

mimari". (Hasol, 1998). Yani mimarlık mekânlar tasarlayarak, üretme ve düzenleme sanatıdır. Mimarlığın bir sanat olarak görülmesi, kullanımına yönelik amaçlar için çalışılması ve kaygıların özgür çalışma becerilerine yansması, mekân üretim bakış açılarının farklılaşmasını sağlamaktadır. Bu süreçte birçok düşünür ve mimar, mekânların üretim ve düşünce biçimlerine katkıda bulunmuşlardır.

Felsefik açıdan mekân ve yer kavramları genellikle varlık tartışması üzerinden ele alınmıştır. Kavramlara dair düşüncelerin ilk defa ortaya atıldığı Antik Yunan'dan günümüze kadar, tarihin farklı dönemlerinde tartışılan bir konu olmuştur. Aristoteles (2017), Fizik kitabında mekân ve yer kavramları arasında temel bir ayrım yapmıştır. Mekânı üç boyutlu bir süreklilik, yeri ise bir nesnenin o mekân içindeki belirli bir konumu olarak ifade etmektedir. Descartes, mekânı kartezyen bakış açısıyla yorumlayıp, mekânı geometrik bir uzantı olarak düşünerek koordinatlarla ifade etmekteyken; Kant mekânın zamana ve algılarımıza bağlı değişebilen yapıda olduğunu ve yerin, mekân içindeki belirli bir konumu göstermekte olduğunu ifade etmektedir. (Bozdoğan ve Benek, 2021'de atıfta bulunulduğu gibi). Heidegger (2018) ise mekân ve yer kavramlarına varoluşsal ve fenomenolojik bir bakıştan bakarak, yeri yalnızca bir konum olarak değerlendirmemiş, bireyler için anlam ifade eden alanlar olarak açıklamaktadır. Christian Norberg-Schulz (1980), insanlar için anlam ifade eden mekânların bir ruhu olduğunu ifade etmektedir ve bunu "Genius Loci" olarak tanımlamaktadır. Bir yerin tarihi, kültürel, coğrafi ve çevresel özelliklerinin bir araya gelerek, bulunulan mekâna eşsiz bir ruh veya kimlik yarattığını anlatmak amacıyla kullanılmaktadır. *Yerin ruhu* anlamına gelen *Genius loci* terimi, oldukça eski bir kökeni olan ve Antik Roma dönemine kadar uzanan bir kavramdır, mekânın özgünlüğünü ifade etmektedir. Heidegger (2018), varlıkla ilgili düşüncelerini 'Zaman ve Mekân' kitabında aktardıktan sonra, Norberg-Schulz (1980) bundan etkilenerek, mekâna mimari bir fenomenolojik bakış açısıyla bakarak, mekânların; insanların deneyimleriyle, anlam dünyalarıyla ve sahip oldukları kimlikleriyle nasıl bağlantılı olduğunu anlamak için mimari ile olan ilişkilerini incelemiştir. Schulz, kitabında tasarımın ve mekân üretiminin önemli bir bileşenini, insanların mekânları algılaması ve deneyimlemesi olduğu vurgulamaktadır. Schulz (1980), insanlar gibi mekanların da kimlik taşıdığını belirtmekte ve insanların mekanlara bağlılıklarının olduğunu ifade etmektedir. Mekânların sadece fiziksel bir karakterinin olmadığını, ruhsal özelliklere de sahip olduklarını bu nedenle insanların farklı tasarlanmış mekânlarda, farklı duygular hissedebileceğinden bahsetmektedir. Bu nedenle, yaşamlarının şekillendiği

yerler olarak mekânlar insanlar için büyük bir önem taşımaktadırlar ve çevreleriyle uyumlu bir biçimde inşa edilerek kimlik kazanmaları gerekmektedir . Henri Lefebvre (1974), mekânı sadece fiziksel bir yer olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel, politik ilişkilerin bir ürünü olarak yorumlamıştır. Ona göre mekân, sosyal ilişkilerimizin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve insanların ilişkilerini yansıtan bir sahnedir. Mekân, sürekli değişim-dönüşüm halindedir ve toplumsal ilişkiler mekânın evrimini etkilemektedir. Toplumsal ilişkilerin mekâna yansımasıyla sembolik anlamlar ortaya çıkmaktadır ve bu da mekanların kendi kimliklerini yaratmalarını sağlar. Heidegger ve Schulz'un fenomenolojik bakışları ve düşünce yapılarının ardından, Lefebvre, mekâna farklı bir yönden baksa da, onlar gibi mekânın insan yaşamına ve topluma nasıl etki ettiğini anlamaya çalışmıştır. Lefebvre (1974) daha çok toplumsal ilişkileri ve pratiklerin mekânsal etkilerini incelerken, Norberg-Schulz (1980) mekânın insan deneyimi, kimlik ve anlam üzerinden estetik ve psikolojik etkilerini incelemiştir. Lefebvre (1974), mekânın, yalnızca fiziksel özellikleri olmadığını; insanların kimlikleri, deneyimleri ve toplumsal ilişkileri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermek amacıyla mekânın üç farklı boyutunu bir araya getirerek yorumlamıştır.

Fiziksel, toplumsal ve sembolik boyutlarını bir araya getirerek, mekânın çok boyutlu ve kompleks bir fenomen olduğunu dile getirmiştir. Mekânları algılanan (perceived), yaşanan (lived) ve tasarlanan (conceived) olarak tanımlayarak, her birini yaratan etkileri dile getirmektedir. Production of Space kitabında bunları mekânsal pratikler, temsil mekânları ve mekân temsilleri olarak ifade etmiştir (Lefebvre, 1974) (Şekil 2.3).

- ***Mekansal pratikler***

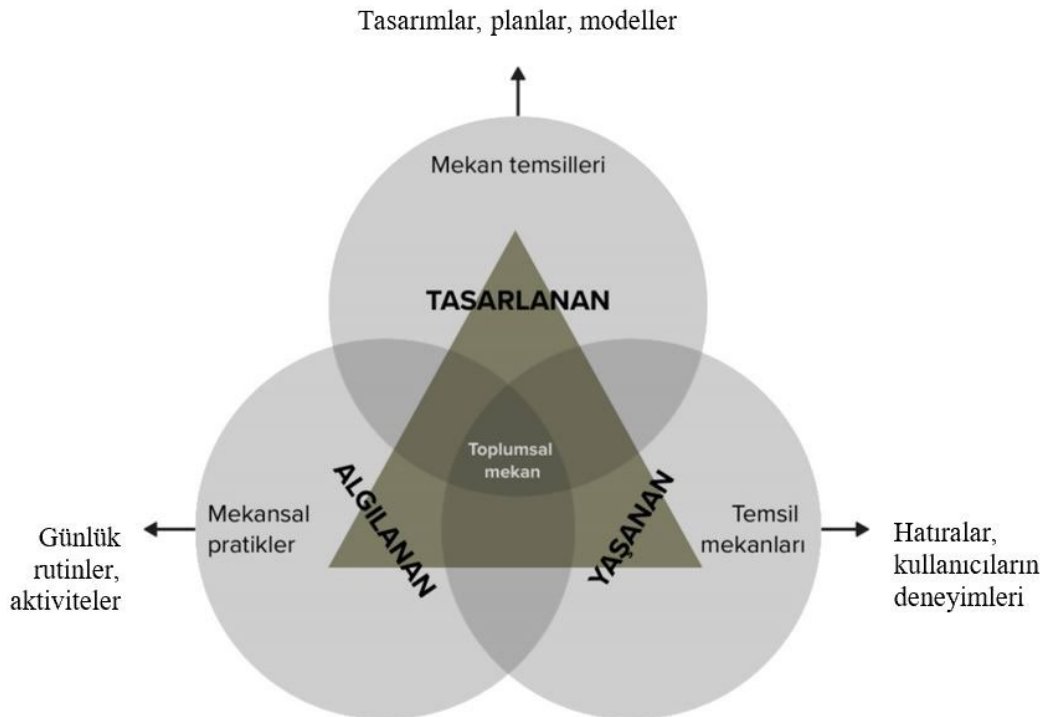
Algılanan, duyuşsal mekân olarak tanımlanır ve bireylerin günlük hayatta deneyimledikleri fiziksel mekânı ifade eder. Mekânın insanlar tarafından somut algılandığını, insanların bu fiziksel gerçekliği nasıl deneyimlediği ve hissettiğini konu edinmiştir. Her birey çevresini farklı algılayabilmekte ve mekânı farklı şekillerde deneyimlemektedir. Mekansal pratikler, bireysel olarak mekânı algılama düzeyini ve etkileşimlerini anlamamızı sağlar. Parkta yürüyüş yapmak, okulda ders dinlemek veya sahnede tiyatro izlemek gibi örnekler verilebilir. Bireyin doğrudan algıladığı fiziksel mekânı ifade ederler.

- **Temsil mekânları**

Yaşanan mekân olarak tanımlanır ve bireylerin, mekânı günlük yaşamlarında ne düzeyde deneyimlediklerini ve anlamlandırdıklarını temsil eder. Bu deneyimleme ve anlamlandırma eylemlerini yaparken nasıl etkileşimlerde bulunulduğuna dikkat çekilmiştir. Lefebvre, mekân kavramının anlamlandırılmasında kullanıcılarının kimliklerinin, rutinlerinin ve toplumsal ilişkilerinin önemini vurgulamıştır. Yaşanan mekân fiziksel olarak deneyimlenen mekândan farklı olarak birtakım semboller de içerir. Örnek verecek olursak; okul, yalnızca derslere katılmak amacıyla gidilen bir mekân olmanın ötesinde, arkadaşlarla çalışma ve buluşma yeri olarak sosyal etkileşim amacıyla da kullanılan bir mekândır.

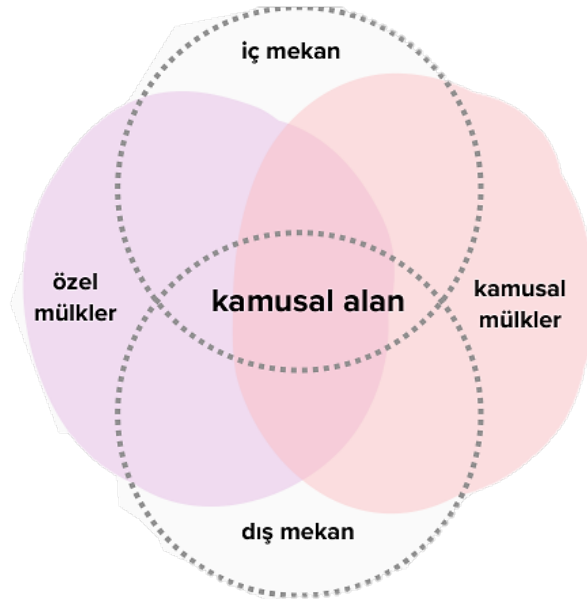
- **Mekân temsilleri**

Tasarlanan mekân olarak tanımlanır ve mekânın insanlar tarafından tasarlanması, planlanması ve organize edilmesi ile ortaya çıkan ürünü temsil eder. Aynı zamanda, mekânın toplumsal ve politik süreçler tarafından nasıl üretildiğini aktarır. Mekânların nasıl kullanıldığı, ne düzeyde değiştirildiği ve işgal edildiği incelenmektedir. Kentin ihtiyaçlarını göz önüne alarak, mimarlar, şehir plancıları ve peyzaj mimarları tarafından detaylı düzeyde planlanan bir park alanı buna örnek gösterilebilir.

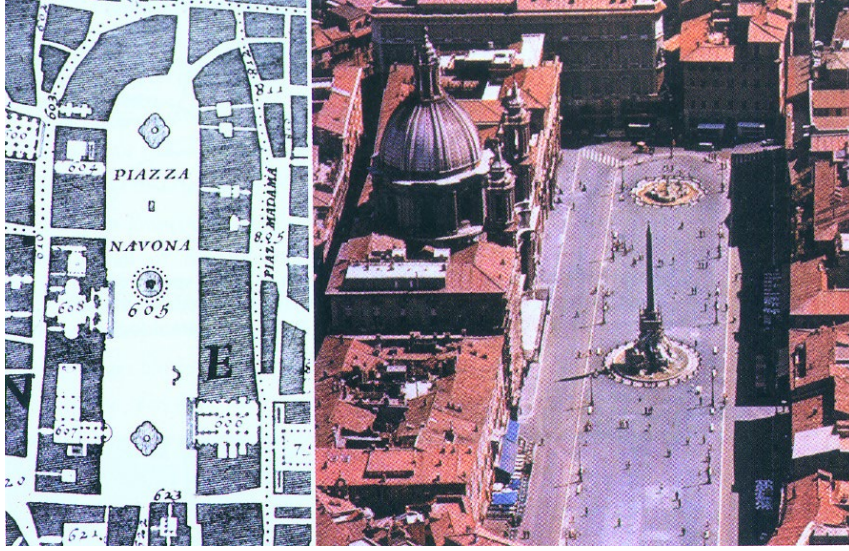

Şekil 2.3 : Mekân üretimleri (Lefebvre, 1974' den üretilmiştir).

Bu üç farklı mekân türü, birbirleri ile sürekli etkileşim halinde olup, mekanların farklı boyutlarını ve katmanlarını inceleyerek, çok yönlü bir bakış sunmaktadır (Şekil. Her biri fiziksel, sosyal ve kültürel olarak mekânın nasıl inşa edilebileceği konusunda fikir vermekte olup, mekânın karmaşıklığını çözümlemek için, yalnızca insanın fiziksel varlığının yeterli olmadığını vurgulamaktadır. Kimliklerin, deneyimlerin, toplumsal ilişkilerin ve etkileşimlerin mekânı şekillendiren önemli unsurlar olduğunu anlatmaktadır. Mimarlık, bir mekân üretme sanatı olarak, insanlara deneyim kazandıracak alanlar tasarlamayı amaç edinmiştir. Bu deneyimlere davet eden mekânlar, insanlarda yarattığı hislerle yüzyıllar boyunca yaşamaya devam etmişlerdir. İlk çağlarda mekân üretimi, temel olarak barınma ve korunma amaçlarıyla ortaya çıkmışsa da tarımsal hayata geçişle beraber, yerleşik bir yaşama geçen insanların, ihtiyaçları için araziye bölümlenmeleri ile farklı tipte tasarlanan mekânsal organizasyonlar oluşturulmuştur. Artan nüfus ve gelişen sosyal ilişkiler ortak kullanım mekânlarını doğmuştur. Varol (2004), hepimiz için kullanıma açık olan özel olmayan alanları kamusal olarak ifade etmiş ve bu alanların kent yaşamına geçilmesiyle birlikte tanımlandığından bahsetmiştir. Habermas (1997), kent içinde yer alan ve kentlilerin ortak kullanımına açık alanlar için **kamusal mekân** tanımı yaparak, toplumdaki bireylerin eşit, özgür ve rasyonel bir biçimde toplumsal ve siyasi konularda tartışabildikleri, fikirlerini sunabildikleri alanları kamusal mekân olarak ifade etmiştir (Şekil 2.4) (Şekil 2.5).

Şekil 2.4 : Kamusal mekân yaratımı (Cavendish, 2019'den üretilmiştir).

Şekil 2.5 : Bir kamusal mekân örneği olarak Navona Meydanı, İtalya (Url-2).

Kamusal mekân kavramı, Antik Yunan kentlerinde, merkezlerinde konumlandırılan, farklı kesimden insanların bir araya geldiği yönetim ve ticaret mekanlarıyla şekillendirilmiştir (Varol,2004) (Şekil 2.6).

Şekil 2.6 : Antik Yunan dönemi, Atina agorası (Url-3).

Yunan kentlerinde yer alan agoralar, bir çeşit pazar yeri olarak tanımlanan, dönemin kamusal mekanlarından biri olmuş ve Roma döneminde forum olarak isimlendirilmişlerdir. Orta Çağ'da, dini baskılar ve feodalizm etkileri kamusal mekânları çok şekillendirememiş olsa da Rönesans dönemi ile birlikte, akıl ve bilimin eşliğinde şehir meydanları ve caddeler kamusal yerler haline gelmişlerdir. Toplumsal

hareketliliklerin en çok yaşandığı mekânlar, kamusal mekânlar olmuştur. Fransız devrimi, kamusal alanın şekillenmesi etkilemiş, tepkilerin ve eylemlerin toplu bir şekilde gösterildiği kent meydanları, önem kazanmıştır (Kurt, 2007) (Şekil 2.7).

Şekil 2.7 : Bastille Meydanı, Fransa (Url-4).

Nüfusun artması ve gelişen sanayileşme ile beraber, büyüyen kentler için yeni mekân arayışları ve yerleşme planları tasarlanmıştır. Halkın, kamusal mekânlardaki, birlikteliğini ve kuracağı etkileşimi artırarak, kentlilik bilincini geleceğe aktarmak amacıyla, kent planlarına önem verilmiştir.

Geçtiğimiz yüzyılın sonuna doğru gelişen teknoloji ve dijital mekânların varlığı, kamusal mekân üzerinde farklı bir etki yaratmıştır. Son yirmi yıldır devam eden gelişmeler kamusal mekânın yaratım biçimlerini çeşitlendirmiştir. Kamusal mekânlar, toplumun meselelerini tartışmanın yanı sıra, kullanım amaçlarının değişmesi ile farklı kentsel aktiviteler için kullanılan alanlar olarak değerlendirilmektedir (Şekil 2.8). Sanatsal ve dijital tasarımlar, enstalasyonlar ve performansla yönelik yeni kullanım şekilleri ile kamusal mekânlar yaratımı yüksek mekânlar haline gelebilmektedir.

Şekil 2.8 : The Bean (The Cloud Gate), Chicago (Url-5).

Anish Kapoor tarafından tasarlanan çalışmada, insanların gökyüzünü, kent silüetini ve kendilerini görmeleri sanatsal bir obje ile amaçlanmaktadır (Gözeyik, 2023). Birçok insanı bir araya getiren çalışmanın yer aldığı meydan, bugün Chicago'nun en çok ziyaret edilen turistik mekânlarından biri haline gelmiştir.

2.3 Kayıp Mekân

Mekân, toplumdaki farklı insanların ihtiyaçları düşünülerek, değerlerine, kültürel özelliklerine ve yaşadıkları coğrafyanın koşullarına göre inşa edilmektedir.

Zaman içinde, yaratılan mekanlar, birtakım faktörlere bağlı olarak; tanımsız, kullanılmayan ve göz ardı edilen yerler haline gelebilmektedir.

Faktörlerin bir kısmı kentteki dinamiklerin değişmesinden kaynaklanmaktadır. Bunlar:

- Nüfustaki değişimler: Beklenmedik artış ve azalışlar,
- Ekonomik değişiklikler: Konumu değişen yatırım kararları, pazarların fiziksel ortamdan dijitale alınması veya krizler,
- Kültürel değişimler: Dönemlere göre değişen yaşam tarzları veya göçle gelen kitlenin kendi yaşam tarzını ve alışkanlıklarını getirmesi,
- Teknolojik değişimler: Buluşlar, yeni kullanımlar ve kolaylıkların mekânsal tasarımlara ve kararlara yön vermesi,
- Kentsel planlamadaki yönelimlerin değişmesi: Dönemin tasarlanan yaşam biçiminin, mekanların işlevine uygun kullanılmamasına neden olması,
- Algıdaki değişimler: Bilinçsiz kurgulanmış tasarım kararları veya yönlendirici olmayan tasarım kararlarının aidiyet hissine etkilerini azaltması,
- Mülkiyetteki değişimler: Yapıların mülkiyetlerinin zaman içinde değişmesi, sahihsiz kalmaları veya anlaşmazlıklar, olarak sıralanabilir.

Dünyadaki gelişmelere bakıldığında ise Boz (2016) , kent mekanlarının atıllaşması ile ilgili ön plana çıkan gelişmeler şu şekilde sıralamaktadır:

- Sanayisizleşme ve onu takip eden süreçlerle, endüstri alanlarının terk edilmesi,

- II. Dünya Savaşı sonrası, modern kent planlama anlayışı ile kentlerin yeniden inşası/ şekillenmesi,
- Küreselleşme, sermayenin kentler üzerindeki etkileri ile arz-talep doğrultusunda kentsel mekanların şekillenmesi. Kamusal, özel kentsel mekanlar arasındaki ayrımın belirginleşmesi,
- Küçülen kentler olgusuyla bağlantılı şekillenen gelişmeler.

Literatürde, bu gibi nedenlerle oluşmuş ve kentin bir parçası olan, fakat sonradan kimliğini yitirmiş mekanlar için, şu terimlerin varlığı görülmektedir:

Lost spaces, Urban voids, Loose spaces, Orphaned spaces, Abandoned spaces, Overlooked spaces, Derelict and vacant lands, Underutilized spaces.

Tüm bu tanımlamalar Türkçe karşılığında; kayıp, boş, serbest bırakılmış, yetim, terk edilmiş, göz ardı edilmiş, âtıl bırakılmış ve yetersiz kullanılan alanlar olarak ifade edilebilir (Çizelge 2.1). Her bir alan için farklı tanımlamalar kullanılsa da hepsi için ortak bir nokta, kentte içinde tanımsız bırakılmış mekanlar olmalarıdır. Bu mekanlar için, aşağıda yer alan araştırmacılar tarafından geliştirilmiş isimlendirmeler tespit edilmiştir.

Çizelge 2.1 Araştırmacılar tarafından tanımlanmış kavramlar (Giroloma, 2012; Özbek, 2012; Boz, 2016; İnan, 2021' den yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur).

Tanımlama	Araştırmacı	Yıl
Derelict land	UK NLUD	1946
Tight spaces, Hard spaces	Sommer	1974
Lost spaces	Trancik	1986
Waste spaces	Lynch	1990
Cracks in the city	Louikaitou-Sideris	1996
Terrain vague	Sola- Morales	1996
Vacant land	Pagano&Bowman	2000
In between spaces	Hajer&Reijndorp	2001
Negative urban spaces	Rachel Kallus	2001
Superfluous landscape	Nielsen	2002
Post-it city	La Varra	2003
Gap space	Hormigo and Morita	2004
Loose space	Franck&Stevens	2007
Urban interstices	Tonnelat	2008
Residual spaces	Villagomez	2010
Edgeland	Farley and Roberts	2011
Orphaned spaces	Ingram	2022

Roger Trancik'in 1986'da yayımlandığı "Finding Lost Space" adlı kitabında, lost space kavramını *kayıp mekân* olarak tanımlamaktadır. Genel anlamda kullanıcılarına ve çevresine hiçbir pozitif katkısı olmayan, yeniden tasarlanma ihtiyacı duyulan kentsel mekanlar olarak ifade etmektedir (Trancik, 1986).

Kayıp mekanlar, fiziksel olarak bir kent ögesiyle ilişki kuramayan iyi tasarlanılmamış mekanlar olduğu gibi, kullanıcılar tarafından işlevine uygun kullanılmamış ve âtil bırakılmış mekanlar olarak da görülmektedir.

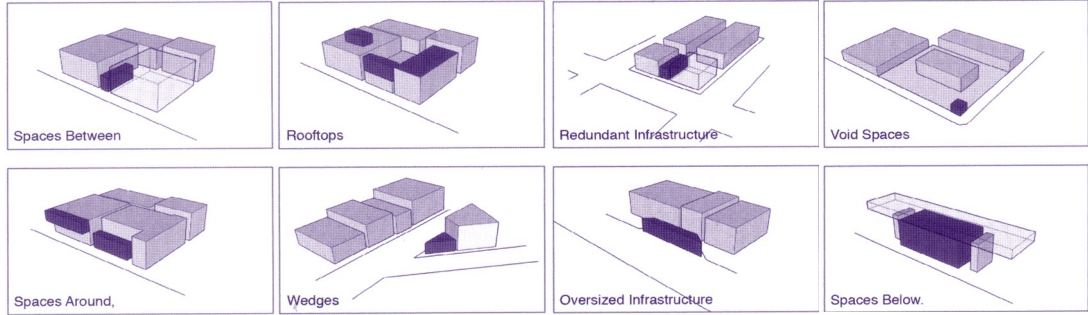
Kevin Lynch (1991), waste space kavramını, boş, terk edilmiş veya kirletilmiş ölü alanlar olarak tanımlarken; Sola-Morales (1996), terrain vague kavramıyla daha çok belirsizleşmiş, kullanım dışı alanları ifade etmekte olup, güvensizlik hissi yaratan özellikle endüstriyel kullanımlardan sonra işlevsiz kalmış, ekonomik olarak katkı sağlamayan, boş alanları göstermektedir. Frank&Stevens (2007) ise loose space kavramını, çeşitli aktivitelerin yapıldığı mekanların, kullanım amacı dışına çıktığı zamanlarda oluşan boşluk ve tanımsızlık halini ifade etmek için kullanmaktadır. Tonnelat (2008), urban interstices kavramını, kentsel mekanın tasarım ve kullanım sürecin içindeki işe yaramayan artık mekanlar olarak tanımlamakta, geçmiş ve gelecekteki mekânlar arasında boş kalan aralıkları anlatmaktadır. Erick Villagomez(2010), residual spaces kavramını, atıl alanlar olarak tanımlamakta biçimsel yönüyle ele almaktadır. Farley& Roberts (2011), edgeland kavramını, kırsal ve kentin sınırlarını belirleyen yerlerdeki boşluklar ve geçişler ifade etmekte, daha özenle bakılırsa bu mekanların iyileştirilebileceğinden söz etmektedir. Ingram (2022), Loving Orphaned Space kitabında, orphaned spaces kavramı ile ihmal edilen, unutulmuş, bakımsız ve yetim kalan alanları işaret ederek, bu alanların yeniden işlev kazanmaları ve dünya yaşamında yer edinmeleri için aksiyon alınması gerektiğini belirtmektedir.

Kayıp mekanların oluşma nedenleri literatürde ele alma şekliyle temel anlamda iki başlıkta sınıflanabilir:

- Biçimsel görünüşleri, tasarımsal olarak fiziksel mekânda yapılan müdahaleler,
- Kullanıcıların mekânın işlevine uyumsuz kullanımları, davranışları.

Villagomez (2010), âtil alan kavramıyla, işlevsiz kalan alanların şekilleri üzerinde çalışmalar yaparak, onları sınıflandırmaktadır. Belirli tipolojiler yaratarak, mekânlar

üzerinde bırakılan etkileri örneklendirmektedir. 8 adet tipoloji ile oluşma nedenlerini açıklamakta olup, bunlar Şekil 2.9’da gösterilmektedir.

Şekil 2.9 : Âtıl mekanların tipolojileri (Villagomez, 2010).

Arada kalan alanlar (Space between): Yapılar arasında kalmış ve tanımsız boşluklar haline dönüşmüş mekanlar olarak tariflenmektedir (Şekil 2.10).

Etraftaki boşluklar (Spaces around): Yapılar inşa edilirken, geri çekmeler ve çıkmalar yapılması ile oluşmuş mekanları ifade etmektedir (Şekil 2.11).

Çatılar,teraslar (Rooftops) : Kentteki olan fakat farkedilemeyen yerlerden birisi olarak, çatılardaki ve teraslardaki boşluklar için tanımlanmaktadır (Şekil 2.12).

Üçgene benzer alanlar (Wedges) : Bu tip şekillerin, farklı dönemde yapılmış kentsel sistemlerin çakışmasından kaynaklanan, tanımsız ve şekilsiz boşluklar olarak ifade etmektedir (Şekil 2.13).

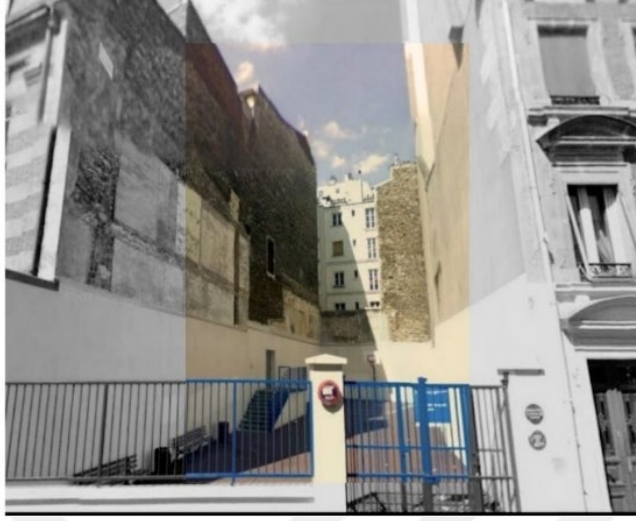
Gereksiz altyapılar (Redundant infrastructure) : Kentsel yaşamımızda artık kullanmadığımız altyapı mekanlarını tariflemektedir. Eski bir tren yolu, çıkmaz sokaklar, dar geçitler buna örnek gösterilmektedir (Şekil 2.14).

Büyük altyapılar (Oversized infrastructure) : Günümüzde gelişen kentler sonucu oluşturulmuş, fakat bekleneni karşılamamış büyük altyapı projelerindeki mekanları anlatmaktadır. Otobanlar,çok şeritli yollar, otoparklar; araç sahipliğinin artışı ile üretilmiş büyük mekanlar bunlara örnek verilmektedir (Şekil 2.15).

Boş alanlar (Void Spaces) : Artan nüfus ve gelişen kent ile beraber, etrafta ve aralarında kalan boşlukları tanımlamaktadır. Alışveriş merkezlerinin önündeki ve otoparklarındaki boşluklar bunlara örnek verilmektedir (Şekil 2.16).

Altta kalan mekanlar (Space below) : Kent içindeki belirgin altyapı alanlarının altında kalan, geçiş dışı kullanımı olamayan alanları tanımlamak için kullanılmaktadır. Köprü ve viyadük altları buna örnek verilmektedir (Şekil 2.17).

Şekil 2.10 da görüldüğü gibi, yapıların arasında kalan, boşlukların ve bunların oluşturduğu tanımsız mekanların kent hayatında karşımıza sıklıkla çıktığı söylenebilir.

Şekil 2.10 : Arada kalan alanlar, 17 Rue Duperré, Paris, Fransa (Google Earth,2023).

Bu mekanlar kentsel mekanda atıl alan olarak tanımlanırken, kullanılmayan boşluklar kullanıcılar tarafından kontrolsüzce değerlendirilebilmektedir. Bu nedenle kent içi alanlarda oluşmuş boşlukların, arazinin verimli kullanılabilmesi adına iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Şekil 2.11 de görüldüğü üzere, cadde veya sokaklardaki bazı yapıların, görece diğerine göre ileride veya geride inşa edilmesi ile oluşmuş olan bu boşluklar, kullanıcılara geniş bir kaldırım platformu gibi görünse de; sokağın yapılaşma düzeninin yaratmış olduğu karakterin şaşması ve tanımsız yapı önü boşlukların oluşması istenilen bir durum değildir.

Şekil 2.11 : Etraftaki boşluklar, Damacı Sokak, Kadıköy,İstanbul (Google Earth,2023)

Bu boşlukların anlamlı bir şekilde, sokak ölçeği ve kurgusu düşünülerek ele alınması gerekmektedir. İnsan olarak her ne kadar deneyimlerimizi sokak ölçeğinde yaşasak da, belirli ölçekteki yapıların büyüklüğü ile kullanım alanları birlikte ele alındığında, tahmin edilemeyen veya önlenemeyen birtakım tanımsız alanların doğduğu şekil 2.12’de görülmektedir.

Şekil 2.12 : Çatılar, Manhattan, Newyork (Url-6).

Günümüzde bu mekanlar için farklı çatı veya teras kullanım önerileri geliştirilebilmekte ve kent hayatında deneyimlenen sokak ölçeği, insanlara farklı bir yükseklikten yaşamı gözlemlene imkanı tanıyabilmektedir

Şekil 2.13’de,Villagomezin bahsettiği üçgene benzer alanlardan bir örnek gösterilmiştir.

Şekil 2.13 : Üçgene benzer alanlar, Narlıdere Caddesi, Maltepe, İstanbul (Google Earth,2023).

Kentte yolların tasarımı oldukça önemlidir. Genellikle iyi bir tasarımın T formunda, 90 derecelik kesişimlerle elde edildiği ifade edilmektedir (Alexander, 1972). Bu form dışında kurgulanan yol yapılarının yarattığı yapı adalarının şekillerinde farklılıklar

görülebilmektedir. Bunlar genellikle üçgen şekilde ortaya çıkmakla birlikte, uzun ince dörtgenler veya amorf şekiller olarak görülebilmektedir. Kentsel alanda kurgusu iyi olmamış planların ve sonradan alınan kararların yarattığı altyapı problemleri, gelecekteki kullanıcıların yaşam biçimlerini etkilemektedir. Şekil 2.14’de görüldüğü gibi, erişim amacıyla kurgulanan bir çıkmaz sokağın, kullanıcılar tarafından artık bir araç parkına dönüştüğü anlaşılmaktadır.

Şekil 2.14 : Gereksiz altyapılar, çıkmaz sokak, Kadıköy, İstanbul (Google Earth,2023).

Şekil 2.15’de görüldüğü üzere, planlaması iyi yapılmamış büyük ölçekteki projelerin kentsel etkisi de büyük olmaktadır. Yapılan masraflar ve tahribatın ölçeğinin büyüklüğü ile kullanımlarının ters orantılı olarak geliştiği bu projeler, planlanırken kentin tüm dinamikleri ele alınmalı, sadece geleceğe hizmet eden değil günümüz ihtiyaçlarına da cevap verebilir olmalıdır.

Şekil 2.15 : Büyük altyapılar, (Hamelin, 2016’da atıfta bulunulduğu gibi).

Kentin gelişmesi ve nüfus artışları, planlanması gereken yeni ihtiyaç duyulan mekânları yaratmıştır. Fakat hızlı gelişen bu süreç ile birlikte inşaa edilen birtakım alanların etraflarının iyi değerlendirilemediği, aynı zamanda kent ve kırsal arasındaki büyük boşluklukların yaratıldığı ve bu boşlukların değişik kullanımlar için tercih edildiği görülmektedir. Kentsel planlama kısmının yetersiz kalması ve geçişlerin düşünülmemesi şekil 2.16'daki gibi bir görüntüye neden olmaktadır.

Şekil 2.16 Boş Alanlar, Denver, Colorado (Url-7).

Şekil 2.17'de görüldüğü gibi bir diğer tanımsız ve kayıp mekanların, köprü ve viyadük altları olarak ele alınmaktadır. Büyük ölçekteki bu projelerin altında kalan alanların, yarattığı boşluklar oldukça fazladır.

Şekil 2.17 : Altta kalan mekanlar (Url-8).

Özellikle topoğrafyası gereği bu gibi kentsel elemanlara ihtiyaç duyan şehirlerdeki altta kalan boşlukların miktarının fazla olduğu bilinmektedir. Bazı şehirlerde

kullanıcıların bu mekânları, pazar yeri, oyun sahası, dükkan , durak gibi kullanımlarla ele aldığı gözlemlenmiştir.

Trancik (1986), kayıp mekânların oluşumlarının nedenlerini 5 madde ile şöyle sıralamaktadır:

- Artan araç bağımlılığı: *An increased dependence on automobile*
- Kamusal alan ve açık alanlar oluşturmaya yönelik Modern mimari anlayışlar: *Modern movement design*
- Kentlerin yenilenmesi ve bölgeleme çalışmaları: *Zoning and urban renewal*
- Çağdaş, kamusal ve özel kuruluşların kentin kamusal alanlarındaki sorumluluğu ve rolleri konusunda ilgisizliği: *Privatization of public space*
- Değişen arazi kullanım şekilleri: *Changing land use*

Trancik (1986), araç kullanıma olan bağılılığın artması ile kent planlamasının araç odaklı yapılmasının, kent mekanının büyük bir kısmını kaplayan yollar ve otopark alanları olduğundan bahsetmiştir. Günümüz kentleri için zorlayıcı bir problem olan, araçların gidilen her mekâna dahil edilmeye çalışılması kent içindeki dinamikleri değiştirmekte ve uyumsuz mekanlar yaratmaktadır. Modern mimari eleştirilirken, açık alan tasarımlarının insan odaklı olmadığını daha çok yapı ölçeğini önemseyen tavrının kent planına yansıttığını ifade eder. Kentsel yenilenme ve bölgeleme işlerinin, toplumun fiziksel ve sosyal boyutları düşünülerek daha heterojen bir biçimde ve birbirleri ile uyumlu şekilde yönetilmelidir. Kentteki kuruluşların, kendi amaçları için, kentin önemli noktalarını bilinçsiz şekilde kullanmaları sonucu, yanlış konumlanan merkezler yaratılmış ve toplumdaki kamusal alanların kullanımı geri planda bırakılarak, kent kullanımı kuruluşların ilgisizliği sonucu iyi yönetilememiştir. Son olarak, kentin içindeki yer kullanımlarının değişmesi ile, atıl kalan alanların yaratımı, kayıp mekanların oluşmalarına neden olmaktadır (Trancik, 1986)

Kayıp mekanların varlığı, kent içinde neden olduğu etkilerle, olumsuz bir izlenim bırakmaktadır. Nemeth, & Langhorst (2013) bu alanların yarattığı problemleri şöyle sıralamaktadır: Kentsel bozulma/çürüme, eşitsizlikler, şehrin dengesini sağlayamaması, sistematik yatırımların geri çekilmesi, azalan gelir ve maliyetlerin artışı, arazinin kıymetsizleşmesi, çevredeki mülklerin değerinin düşmesi, mahallelerin ve demografik yapının marjinalleşmesi, şehir imajında düşüş (Şekil 2.18) (yapılardaki

hasarlı görünümler ve kimsesiz bırakılmış yapılar), kaynakların kirletilmesi ve çöplüklerin oluşması (Şekil 2.19), çevresel tehlikeler.

Şekil 2.18 : Terk edilmiş yapılar, Balat, İstanbul (Url-9).

Bu alanlar, yasa dışı yerleşimlere meyilli olup, suç ve şiddet içerikli aktiviteler için oldukça hassas bölgeler olarak tanımlanmaktadır (Sanches & Pellegrino, 2016).

Şekil 2.19 : Tarlabası, Beyoğlu, İstanbul (Url-9).

Kayıp mekanlarla, diğer kent elemanları gibi bağlantı kuramayan kullanıcılar, zaman içinde aidiyet duygularını kaybetmeye başlamaktadırlar. Azalan aidiyet duygusu, gelecek nesillerde sorumluluğun azaldığı, mekânların benimsenemediği ortamlara neden olmaktadır. Non-Places adlı kitabında bir yerin kimliksel, ilişkisel ve tarihsel

bir mekân olarak tanımlanabiliyor ise; kimliksel, ilişkisel ve tarihsel bir mekân olarak tanımlanamayan bir alanı ‘yer olmayan’ (non-place) alanlar olarak görülebileceğinden bahsedilmektedir (Auge, 1995, s.77). Aynı zamanda Auge (1995) kitabında, kullanımı olmayan ve bir hizmete adanmamış alanların, mekân olarak tanımlanamayacağını belirtmektedir. Bu ise, plancılar, mimarlar ve kent için çalışan birçok disiplin için istenilen bir durum değildir. Kentin hafızasının, geleceğe aktarılarak, kümülatif bir şekilde oluşması ve yeryüzünde farklı karakterdeki kentlerin varlığının devam etmesi oldukça önemlidir. Basa (2015), kentlilerin hatırlama eylemlerinin mekânları aracılığıyla sağlandığını, bu nedenle hatırlama eyleminin kentsel pratiklerin bir parçası olduğundan bahsetmekte olup mekânsal pratiklerin, kent mekânlarını hafızaya alma ve hafızada koruma etkinlikleri olduğunu ifade etmektedir.

1986 yılında yayımlanan, *Finding Lost Spaces* kitabında, arazi ve kaynaklar azaldığında, binaların ve mahallelerin aralarında kalan kayıp mekanların, talep gören yerler olacağı ifade edilmiştir (Trancik, 1986). Günümüzde, kentleşmenin artması ile, kentlerin içinde yer alan boşlukların kıymeti de artmıştır. Bu nedenle, arazinin iyi bir şekilde değerlendirilmesi ve kentsel planlamaya dahil edilmesi, fiziksel ve sosyal açıdan kent hayatı için oldukça önemlidir. Hamelin (2016), kentli kullanıcılar ve çevresinin zenginleştirilerek, kentsel alanlarımızı yeniden tasarımında ve geliştirilmesinde, kayıp mekanları anahtar bileşen olarak görmektedir. Lehtovuori & Ruoppila (2012), kayıp mekanların potansiyellerinin değerlendirilmesi için geçici kullanım yöntemlerinin avantajlarından bahsetmektedir. Nemeth, & Langhorst (2013) kayıp mekânların yeniden değerlendirilmesi üzerine yaptığı bir çalışmada, bu alanların sunduğu politik, ekonomik, sosyal ve ekolojik fırsatların olduğundan bahsetmektedir. Bunları sırasıyla; gelişime açık alanlara dönüşmek için hazır olmaları, eşitsizliklere karşı kent dokusunda yeni kullanımlar için açık olmaları, ayrı kalmış alanların daha kolay birleştirilmesi, mevcut altyapı ve ekonomik teşviklere sahip olması, özelleşen kentte yeni kamusal alanlar yaratılması, yeni topluluk ilişkileri, doğal süreçlerin yeniden inşası ve yeni yaşam alanları, habitatlar oluşturulması olarak ifade edilmektedir.

Kayıp mekanlar, bulundukları konuma, biçimlerine ve yapılarına göre farklı şekillerde yeniden değerlendirme potansiyelleri taşımaktadırlar (Villagomez, 2010). Bu mekânlarda, kentin değişen ve dönüşen dokusu içinde, kendilerini tekrar tanımsızlığa

sürüklememek adına çok amaçlı kullanım türleri tercih edilmelidir. Hamelin (2016, s.10), bu kullanım türleri için 4 öneride bulunmaktadır. Bunlar:

- Public Art (Kamusal sanat)
- Temporary – Tactical Urbanism (Geçici uygulamalar - Taktiksel şehircilik)
- Permanent – Planned Approaches (Kalıcı uygulamalar - Planlı yaklaşımlar)
- Comprehensive Method – Pop-Up, Pilot, Permanent Framework (Kapsamlı method 3P Yöntemi) olarak ifade edilmektedir.

Kayıp mekanlar için seçilen bu uygulamalarda yer alan tasarımlardaki esneklik ve çeşitlilik, toplumdaki farklı kültürel yapılarla olan uyumluluğu da artıracaktır. Yerel kullanıcıların ihtiyaçları ve görüşlerinin alınması, bu mekanların kullanımında sahiplilik ve aidiyet duygusunu sağlayan önemli kriterlerden biri olarak tespit edilmiştir.

Kayıp mekanlarda, kamusal amaçlı kullanım türlerinin seçilmesi, toplumdaki her kesime hitap etmesi sayesinde, mekânların kültürel açıdan zenginleştirilmesine olanak sunmaktadır. Sanatsal müdahalelerle, kullanımların yaratılması her anlamda göz ardında kalan bu alanların aydınlatılmasını sağlamaktadır (Hamelin, 2016). Bu nedenle, önerilen bu kullanım türleri arasında yer alan kamusal sanat; kendi temsillerinin yer aldığı işlerle, kapsayıcılık ve uygulama açısından diğer uygulamaları da içinde barındırdığı söylenebilir. Sanatsal aktivitelerle birlikte, mekanların, yenilikçi teknolojik imkanlarla ve yaratıcı çalışmalarla destekleniyor olması çekiciliğinin artmasını sağlamakta ve yatırımcılar için potansiyel mekanlar olarak değerlendirilebilmektedir.

2.4 Kamusal Sanat

Sanat, insanların duygularını ve düşüncelerini özgürce ifade ettiği bir iletişim biçimi olarak tanımlanabilir. İfade biçimlerinde yaratıcılık, çeşitlilik ve estetik gibi değerlerin yer alması ile sanat eserleri birçok düşüncelyi içinde barındırabilmektedir. Çağlın (2016), kamusal sanatı ‘müze, galeri ya da evler gibi özel mekânların aksine, özgürce ulaşılabilen mekânlarda yapılan sanat çalışması’ olarak tanımlamıştır. Sanat eserleri, bireysel üretilse de bireyin içinde bulunduğu toplumun eser üzerinde izleri bulunmaktadır. İnsanın içinde yaşadığı ve beslendiği kültür, iletişimde olduğu toplum ve sahip olduğu mirasları, sanatsal pratiklerine katkıda bulunur. Sanatsal temsillerin

mekânı şekillendirdiği ve mekânsal faktörlerin sanatsal pratiği etkilediği ifade edilmektedir (Varol, 2004). Kamusal sanat, sanat pratiklerinin, her kesime açık bir kamusal mekânda yapılması ve sergilenmesidir. Sanatı, kamusal bir mekânda yapıyor olmak, insanların dikkatini çekerek, mekanlara olan özel bir aşinalık sağlar. Toplumun farklı kültürlerinden bireylere paylaşım alanı yaratarak, etkileşimi artırır.

Mekânın kolay tanınırlığını sağlamak ve yönlendirici olabilmek, kentsel tasarımın hedeflerinden biridir. Kamusal alanda yapılan sanat ürünleri, bulunduğu mekanla özdeşleşerek bir süre sonra, simgeleşirler. Lynch (1960), insanların, kentlerinde deneyimlerinin ürünü olarak sergilediği mekânları tanımlamaya ve yönlendirmeye çalışmış, mekânların öğeleri için bir sınıflandırma yapmış ve bunları kentsel imaj öğeleri olarak tanımlamaya çalışmıştır.

Sanat eserinin kamusal alanda varlığı bir, deneyim mekânı oluşturarak, belleklerde yer edinebilmekte ve mekanlarda aidiyet duygusu artırıcı etki yaratabilmektedir (Demir Türközü & Çalışkan, 2022). Sanatın, mekanları tanımlamak ve insanlarda anılar oluşturmak adına üstlendiği görev oldukça önemlidir. Bu nedenle kamusal sanatın deneyimleneceği mekânların doğru seçilmesi ve mekânın potansiyeline uygun biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kamusal sanatın ilk ortaya çıktığı ilk çağ uygarlıklarında doğa, sanat ve inanışların birlikte ele alındığı düşünülmekte ve birbirlerini etkiledikleri vurgulanmaktadır (Varol, 2004). Sanatsal ilk örnekler Antik Mısır döneminde, tapınaklar, mezar alanları ve bunlar üzerine işlenen kabartmalarla görülmektedir. Antik Yunan kentlerinin ortaya çıkmasıyla da dini inanışların sanatta etkili olduğu bilinmektedir. Varol, kentlerin yüksek noktalarına tapınaklar inşa edildiği, tanrılarla olan yaşanmışlıkları konu alan heykellerin kamusal alanlarda sergilendiği ve çalışmaların detaylı, ölçülü biçimde yapıldığını ifade etmektedir. Bu dönemde, birer toplanma mekânı olan agoralar oldukça önem taşımıştır ve kamusal alandaki sosyal ve ticari paylaşımlar için ideal bir ortam oluşturmuştur.

Roma döneminde, agoranın daha kapsamlı hali olan forumlar tanımlanmış, sosyal ve fiziksel ilişkiler gelişmiştir. Forumlar, kentin merkezi konumunda yer aldığından, yapıların ve gösterişli eserlerin buralara konumlandırıldığı bilinmektedir. Varol, Orta Çağ'da dini baskının etkileri ve içe dönük kent yapısının varlığı olmasına rağmen, eserlerin üretiminin görülmekte olduğunu, kilise veya kilise meydanlarında

sergilendiği ifade etmektedir. Kilise duvarlarında ve tavanlarında yer alan resim çalışmaları, sokaklardaki obeliskler ve meydanlardaki heykeller bunlar için örnek gösterilmektedir. Rönesans dönemiyle birlikte toplumda yeniden sanatsal ürün yaratma çabaları görülmekte, kamusal alanlardaki ölçüler ve tasarımlar daha simetrik ve geometrik biçimde yer almak almaktadır.

Aydınlanma çağı ve modern döneme gelindiğinde, bilimsel gelişmelerle birlikte sanattaki temaların da değiştiği gözlemlenmiştir. Deneysel çalışmaların sanatsal işlerde kullanılmış, soyut formlarda çalışmalar yapılmıştır. 20. Yüzyılda kamusal sanat soyut bir biçimde ele alınmaya devam edilmiştir, toplumun katılımını sağlayacak etkinlikler düzenlenmiştir. Günümüzde, kamusal sanatın teması daha çok çevresel ve sosyal konulara odaklanmaktadır.

Kamusal alanı, özel alandan ayıran en önemli şeyin aidiyet duygusu olduğundan bahsetmektedir (Şahin, 2019). Eş (2022), kamusal sanatın, mekanla olan diyalogunun mekânı çeşitlendirdiğini ve farklı kültürlerden insanlara hitap edebildiğini ifade etmekte olup, bunun da sanatın görünürlüğünü artmasını sağladığını belirtmektedir. Böylelikle, yerin koşulları ile iletişimde olarak oluşturulan kamusal sanatın, toplumdaki farkındalığının güçlü bir hal aldığı söylenebilir.

Varol (2004), kamusal sanatı, kamusal alanda yapılan sanat olmaktan öte, kamusal konuları içeren sanat temsilleri olarak yorumlamaktadır. “Kamusal alanda sanat, izleyicisi ile, bilinçli olmayan/tesadüfi, dolaysız karşılaşmalar yaratmakta, hatta onların günlük pratiklerine dahil olmaktadır.” (Eş, 2022). İnsanlar günlük hayatlarında dahi görebildikleri ve içine dahil olabildikleri sanatsal çalışmalar sayesinde, geçmişle karşılaştırıldığında kendilerini sanata ve içinde oldukları mekâna daha yakın hissetmektedirler. Varol, sanatçının ise sanat kurumları, galeri ve müze gibi sergileme mekanlarının kuralları ve sanat baskılarına maruz kalmadan, doğrudan kamu ile eserlerini buluşturmak istemekte olduğunu ifade etmektedir.

‘İçinde oldukları etkinliğin ve toplumun bir parçası olmak düşüncesi’, ilk çağlardan beri gelen kendi varlığını kanıtlamak ve bir iz bırakmaya meyilli olmak kavramları ile örtüşmektedir. İnsanların üretime katılım sağlaması ve içinde bulundukları toplumun bireyleriyle iş birlikleri yaparak, birbirlerinin farkında olmaları, aidiyet duygularının gelişimini sağlamaktadır (Hall & Robertson, 2001). Bu yüzden sanat çalışmaları, başta bireysel olmak üzere, insanlara kendilerini ifade etmek ve iz bırakmak için bir alan

açmakta olup kamusal alanlarda, toplumun etkileşimini artırarak, mekâna karşı olan farkındalık, sorumluluk duygularını da geliştirmektedir.

Kamusal sanat, kentsel açık alanlarda geçmişten günümüze kendini değiştiren ve farklı temsil yöntemleri içeren bir araç olmuştur. Etkileşim düzeyi yüksek olan sanat çalışmalarının, toplumla buluşması ve deneyime açık olması, günümüz yüzyılının en önemli adımlarından biridir.

Policy Studies Institue (1994, p.38), kamusal alanda sanatın faydalarını şöyle aktarmaktadır:

- ***Yerel farkındalığa katkı sağlaması*** (Contributing to local distinctiveness) : insanların içinde yaşadıkları topluluğun kültürünü ve diğerler bireyleri farketmesi.
- ***Şirketlerin ve yatırımların dikkatini çekmesi*** (Attracting companies and investment): yatırımları çekmesi, kamusal sanatın çekiciliğinden faydalanılarak, şirketleri ve yatırımları bu alanda yönlendirmek.
- ***Kültür turizminde rol sahibi olmak*** (Having a role in cultural tourism) : Kültür turizminde yer alması, toplumun farkındalığının artması ile sahip olunan değerlerin ön plana çıkarılması.
- ***Arazi değerlerini artırması*** (Adding to land values): kamusal sanatın yer aldığı mekânların etkileşimi sonucu bu mekânlar için talebinin fazla olacağı düşüncesi ile araziye olan talebin artış göstermesi.
- ***İstihdam yaratılması*** (Creating employment): kamusal sanatın, uygulama, sergileme ve temsil süreçlerinde iş birlikleri yapılması, yeni sektörler yaratılması.
- ***Açık alan kullanımının artması*** (Increasing the use of open spaces): sanatın gösterim mekânlarına olan ihtiyacının açık alanlarla karşılanması ve tanımsız alanların yeniden ele alınarak, tanımlı açık alanlara dönüştürülmesi.
- ***Binalardaki aşınma ve yıpranmanın azalması ve vandalizm sevisinin düşmesi*** (Reducing wear and tear on buildings and lowering levels of vandalism): çevreye duyulan hassasiyetin artması ile temsillerin özenli korunması durumlarına karşı aidiyetin ve korumacılığın artması.

Literatürde geçen kamusal sanat ögeleri; heykeller, anıtlar, çeşmeler, mozaikler, el sanatları ürünleri (seramikler, ahşap/metal/cam işçilikleri, örgü, dekoratif çalışmalar), duvar resimleri (fresk, mural, grafiti, poster, şablon, sticker), yeryüzü sanatı, yerleştirme sanatı, mimari entegrasyonlar, açık alan sergileri, kentsel peyzaj tasarımı, sokak sanatları, tebeşir sanatı, ışık gösterileri, optik illüzyon işler , ses enstalasyonları, oyun tasarımları, dijital ve video sanatı, interaktif etkinlikler ve daha yaratımı gerçekleşmemiş birçok temsil türlerini kapsamaktadır.

Yenidoğan (2019), kamusal sanat üretimlerini, yapılı çevreyle olan ilişkisi üzerinden değerlendirmektedir. Kamusal sanatın mekânla olan ilişkisi ve sergilenme süreleri bu değerlendirmedeki iki ana başlığı oluşturmaktadır.

- Mekanla kurulan ilişkilere göre;
 - Tekil (stand alone) kamusal sanat eserleri
 - Birlikte tasarlanan (integrated) kamusal sanat eserleri
 - Eklenen (applied) kamusal sanat eserleri
 - Yerleştirme (installation) kamusal sanat eserleri
- Sergilenme süresine göre;
 - Geçici kamusal sanat eserleri
 - Kalıcı kamusal sanat eserleri

Bu bağlamda, kentsel mekânlarda, kamusal sanat temsillerinin varlığını gösteren çalışmalardan örneklere yer verilmiştir (Şekil 2.20, Şekil 2.21 ve Şekil 2.22).

Şekil 2.20 : The Bean, Chicago (Url-10).

Eser, dünyanın en büyük sanat enstalasyonlarından biridir. Tekil bir sanat eseri olarak sergilenen çalışma, sıva cıvadan ilham alarak geliştirilmiş olup, yansıtma etkisiyle, insanların dokunmalarını izni vererek, kentle kurulan ilişkilerini güçlendirmektedir.

Şekil 2.21 : Wrapped Arc de Triomphe, Paris,Fransa (Url-11).

Paris'te yer alan Zafer Tak'ı, ünlü sanatçı Christo Vladimirov Javacheff tarafından tasarlanan, geçici bir çalışma olarak entegre sanat temsili kapsamında kumaşla kaplanmıştır. Sanatçı daha öncesinde Alman parlamento binasını ve Paris'te yer alan Pont-Neuf köprüsünü kumaşla sarmıştır (Url-11).

Şekil 2.22 : Wrapped Arc de Triomphe, Paris,Fransa (Url-11).

Bu çalışmalardaki amacın, kullanıcıların belleklerindeki tarihi, mimari özellikleri hatırlatmak ve fiziksel mekânı kullanıcıların deneyimiyle yeniden yaşatarak, yeni

algıları ile farklılıkları hissettirebilmek olduğu ifade edilmektedir (Kurt,2017, s.62-64).

Bruges Triennial 2018 kapsamında, StudioKCA tarafından tasarlanmıştır. Atlantik ve Pasifik okyanusundan 4 ay boyunca toplanan 5 tondan fazla ağırlıktaki plastik çöplerden inşa edilen balina enstalasyonu, geçici bir süre ile Brugge kentinde kanalda sergilenmiştir (Şekil 2.23).

Şekil 2.23 : Skyscraper (the Bruges Whale), Belçika (Url 12).

Bu kamusal sanat çalışması ile, insanlara günümüzdeki önemli problemlerimizden biri olan okyanuslardaki 150 milyon ton çöplerin varlığına dikkat çekilerek, düşündürmek ve kamusal bir bilinç yaratmayı amaçlamıştır (Url 12) . Fransa’da yer alan Slow slugs (Yavaş sümüklüböcekler) adlı geçici yerleştirilen çalışma, Florentijn Hofman tarafından tasarlanarak, Angers kentindeki katolik kiliseye giden merdivenlere çıkar şekilde konumlandırılmıştır (Şekil 2.24).

Şekil 2.24 : Slow slugs, Angers, Fransa (Url 13).

40.000 adet plastik poşetten oluşan çalışma ölüme doğru yavaş ilerleyen canlıları sembolize ederek, insanlara kamusal bir mesaj vermektedir. Duvar resimleri, yapıların cephelerine, sonradan eklenen sanatsal bir çalışma olarak, geniş ve boş olan benzer yapıların varlığına kıyasla, kent içinde dikkat çekiciliği ve görünürlüğü artırmaktadır. Dönemsel veya kalıcı olarak yapılabilirler (Şekil 2.25 ve Şekil 2.26).

Şekil 2.25 : Symbiose adlı duvar resmi (mural) Cransac, France (Url-14).

Duvar resimleri, tekdüze boşluklar ve renkler yerine estetik olarak kent peyzajına önemli bir katkı sağlamaktadır. Ayrıca yerel karakterlerin, kimliğin ve yaşanmışlıkların vurgusu için temsil dili güçlü bir sanattır.

Şekil 2.26 : L'Oranger adlı duvar resmi, Saint Brieuc, France (Url-15).

İnsanların sanatla olan etkileşimini kolaylaştırarak, herkesin erişebileceği bir galeri ortamı sunmaktadır. Böylelikle toplumsal sanat algısı gelişerek, izleyici kitlesi oluşmakta ve bu da toplumdaki bireylerin ortak deneyimler kazanmalarını sağlamaktadır.

Şekil 2.27 ve 2.28 'de görülen bir arazi sanatı ve yerleştirmesi olarak kabul edilmiş olan Spiral Jetty çalışması, 1970 yılında, Robert Smithson tarafından tasarlanmıştır.

Şekil 2.27 : Spiral Jetty (Hava fotoğrafı), Great Salt Lake, Utah (Url-16).

Amacı insanları doğa kurdukları ilişkiyi tekrar göstermeye çalışmak olan bu kamusal sanat temsili, yeryüzü sanatı olarak da isimlendirilmektedir (Yenidoğan, 2019)

Şekil 2.28 : Spiral Jetty , Great Salt Lake, Utah (Url-17).

Yeni nesil kamusal sanat türlerinden biri olan, ışık gösterileri İskoçya' da geçici kamusal sanat temsili olarak kullanılmıştır (Şekil 2.29).

Seçim gecesi kamusal bir mesaj vermekte olan gösteri, demokrasinin temelini atıldığı Yunan kültürüne ithafe, bir Yunan tapınağına yansıtılmıştır (Url-18).

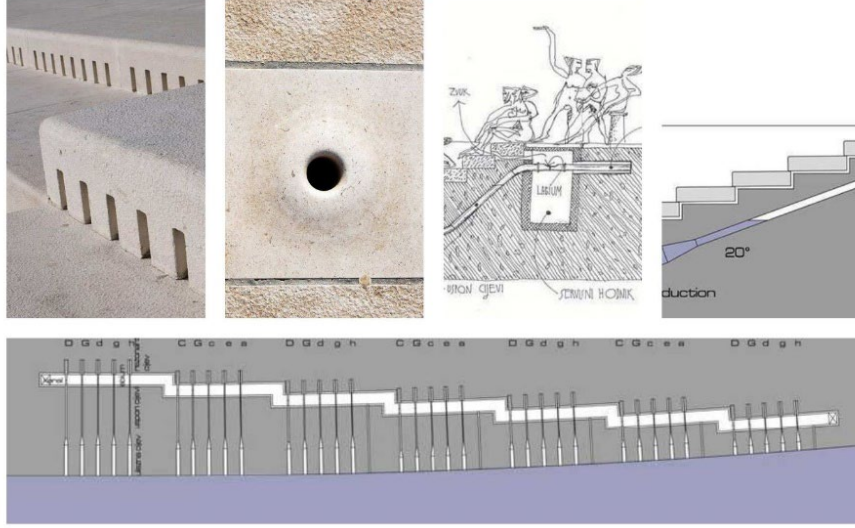
Şekil 2.29 : Ulusal Anıt, İskoçya (Url-18).

Işıklı gösteriler, kamusal sanatın evrensel dilini kullanarak şehirleri gündüz ve gece boyunca birer sanat eseri haline getirebilmektedir toplulukları bir araya getirir ve yaşanabilir kılarken, aynı zamanda şehirlerin karakterini vurgular. Bu gösteriler, topluluk bağlarını güçlendirmekte, özel gün ve temalara uygun olarak şehri sürekli olarak güncel ile aktif tutmakta ve güvenliği artırmaktadır.

Hırvatistan'ın Zadar kentinde, mimar Nicola Basic tarafından deniz kenarında tasarlanan, deniz orgu sistemi, kullanıcılara dinlenirken, dalgaların oturma alanında yarattığı hareketlerden kaynaklanan sesleri dinletmek amacıyla kurgulanmış, kalıcı bir kamusal sanat tasarımıdır (Url-17) (Şekil 2.30 ve Şekil 2.31).

Şekil 2.30 : Sea Organ, Zadar, Hırvatistan (Url-19).

Şekil 2.31 : Deniz orgunun çalışma prensibi, (Url-19).

Ertem (2021), deniz orgunun çalışma prensibini şöyle açıklamaktadır. (Url-17)

“Dalgalar, geniş basamaklara çarparak havayı alt kısımdaki oluklara doğru iterek melodinin rüzgâr haznesinden geçip en üst basamakta bulunan deliklerden kulağımıza ulaşmasını sağlamaktadır. Ses sadece kıyı bölgesinde dağılmakta ve kent içerisinden duyulmamaktadır.”

Deniz orgu ile aynı bölgede yer alan, ve aynı mimarın tasarımı ile yapılmış bir diğer kalıcı sanat enstalasyonu Şekil 2.32 ile gösterilmektedir.

Birçok güneş panelinden oluşan sistem, güneş sistemimizden ilham alınarak tasarlanmıştır. 300 adet çok katmanlı plakalardan oluşan 22 metre çapında bir daire olarak yer almaktadır. 2008 yılında tamamlanan tasarım, insanlar tarafından kamusal bir buluşma, toplanma yeri olarak değerlendirilmektedir (Şekil 2.32).

Deniz orgu ile bağlantılı bir biçimde çalışmakta olup, ışık gösterisi, gündüz güneşten toplanılan enerjinin kullanılması ile oluşmaktadır. İki uygulama da yenilenebilir enerjinin kent mekanında kullanımının yapıldığı başarılı örnekler olarak gösterilmektedir.

Deniz orgu ve güneş panellerinden oluşan kalıcı eserler, Zador kentinin popüler turistik noktalarından biri haline gelmişlerdir. İnsanlara yaşatılan farklı bir sesli ve görsel deneyim ile çekiciliği yüksek bir mekân olarak görülmektedir.

Şekil 2.32 : Greetings to the sun, Zadar, Hırvatistan (Url-19).

Çizelge 2.2 de tüm bu kamusal sanat örneklerinin; mekânla kurdukları ilişki, sergilenme süresi, alanların büyüklüğü, parselin konumlanması, görünürlükleri, dijital ve inovatif destekleri, sürdürülebilir malzeme seçimleri, aydınlatma kullanımları, yaya erişimleri, mekandaki kullanıcının rolü, mekânın tarihi geçmişi ve anılara sahip olması gibi etkenlerle değerlendirilmesi yapılmıştır. Çizelge 2.3’de ise örnekleri gösterilmiş olan kamusal sanat temsilleri türlerine göre sınıflandırılmış ve isimlendirilmiştir.

Bu sayede mekânlara uygulanması düşünülen kamusal sanat aracının doğru şekilde tercih edilmesi ve sanatın, mekânın potansiyellerine uygun olarak uygulama planlarının yapılması sağlanabilir.

Çizelge 2.2 Kamusal sanat örneklerinin mekânsal kullanımlarının değerlendirilmesi.

İsimlendirme	Kamusal Sanat Türleri	Örnekler	Mekanla Kurulan ilişkisi																Parseldeki yapı mevcudiyeti																Sergilenme süresi																Alan Büyüklüğü(m ²)																Parsel Konumu																Görünürlük																Dijital ve inovatif destekler																Sürdürülebilir malzeme seçimi																Aydınlatma Kullanımı																Yaya Erişimi																Mekânda olan kullanıcının rolü																Uygulanannmekânın tarihi geçmişe, amlara ve kimliğe sahip olması																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		
			Tekil	Entegre	Eklenen	Yerleştirilen	Var	Yok	Geçici	Kalıcı	0-200	200-500	500+	Köşe	İki parsel arası	Kıyı hattı	Yapı adaları ortasında/içinde	Merkezi alanda	Sokak arasında	Kent çeperinde	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok	Güçlü	Kısıtlı	Aktif	Pasif	Var	Yok																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																					
K	Heykel, anıtlar,çeşmeler	The Bean,Chicago																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			

Çizelge 2.3 Kamusal sanat temsillerinin türlerinin belirlenmesi (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

Tür İsmi	Kamusal Sanat Temsilleri	Örnek Alanları
K	Heykel, anıtlar, çeşmeler	The Bean, Chicago
L	Mimari öğeye uygulanan entegre işler	Wrapped Arc de Triomphe, Paris, Fransa
M	Strüktürel kurgulu enstalasyonlar, açık alan sergileri, kentsel tasarım, peyzaj öğeleri	Skyscraper (the Bruges Whale) Slow slugs, Angers, Fransa
N	Duvar resimleri, murallar, tebeşir sanatı, mozaik	Symbiose adlı duvar resmi (mural) Cransac, France L'Oranger adlı duvar resmi, Saint Briec, France
P	Yeryüzü sanatı	Spiral Jetty (Hava fotoğrafı), Great Salt Lake, Utah
R	Optik illüzyon işler, videomapping	Ulusal Anıt, İskoçya
S	Ses ile entegre işler	Sea Organ, Zadar, Hırvatistan
T	Işık ile entegre işler, oyun sanatı	Greetings to the sun, Zadar, Hırvatistan

2.5 Dünya Örnekleri

Kayıp mekânların, yeniden kent yaşamına katılma ve değerlendirilme süreçlerinde birçok araştırmacı bu alanların potansiyel değişim/dönüşüm alanları olabileceğine dikkat çekmektedir. Kamusal sanat temsilleri, var oldukları mekânlarda insanların odağını değiştirerek, onların mekâna dahil olmalarını ve deneyim kazanarak, mekâna dair anılar yaratmalarını sağlamaktadır. Günümüzde, kamusal sanatın etki gücü nedeniyle, kullanım oranı ve temsil türlerinin sayısı gittikçe artmakta olup, özellikle kayıp mekânlardaki yorumlarının, bu mekânların varlığının yeniden keşfedilmesini ve kamusal hayata katılımını kolaylaştırmakta olduğu görülmektedir.

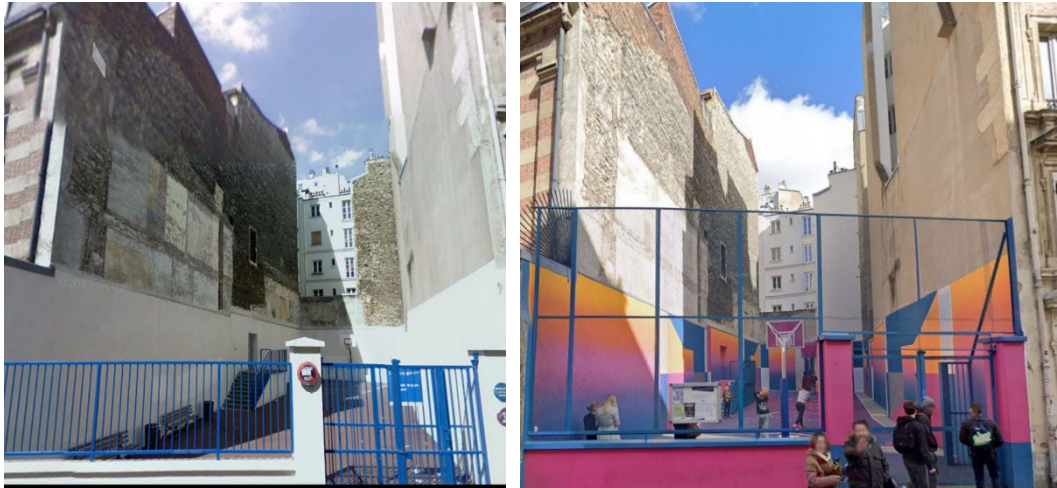
- **Pigalle Duperré basketball court**

Pigalle Duperré, Ill Studio tarafından 2017' de tasarlanmıştır. Sokaktaki iki yapının arasında kalan 480 m²'lik bir boşluğu, tanımlamak ve kente kazandırmak amacıyla, basketbol sahasına dönüşümü gerçekleştirilmiştir. Sadece saha koşulları sağlanmamış,

etrafını çevreleyen duvarlar da renklendirilerek hareketli bir mekân yaratılmıştır (Şekil 2.33 ve Şekil 2.34).

Şekil 2.33 : Pigalle Duperré basketbol sahası, (Url-20).

Şekil 2.34 : Öncesi ve sonrası, Pigalle Duperré basketball court(Google Earth, 2023).

- **Passage 56 : kültürel ve ekolojik bir mekân**

Rue Saint Blaise Caddesi'ndeki eski bir geçit olan yer, zamanında ihmal edilmiş ve yıllarca kapalı halde atıl bir mekân olarak varlığını sürdürmektedir.

Çevresindeki kamusal kullanımların azalması, sosyal imajın değişmesi ile güvensiz bir bölge haline gelmiştir (Şekil 2.35 ve Şekil 2.36).

Şekil 2.35 : Atölye, Passage 56, Paris (Url-21).

Kullanıcılar ve yerel yönetimler, geçitin yarattığı problemleri tespit etmek ve çözümler getirmek amacıyla toplantılar düzenlediler ve kolektif olarak programlanan bir mekân yaratma fikri geliştirildi. 200 m²'lik bir tanımsız alanı atölye çalışmaları, gastronomi, bahçecilik ve çeşitli faaliyetlere ev sahipliği yapabilen bir mekâna dönüştürdüler (Url-21).

Şekil 2.36 : Proje öncesi ve sonrası, Passage 56 (Url-21).

- **FLOW** Belçika'da 500 m²'lik bir alanda yapılan çalışmada, POOL IS COOL kolektifi, kanal kenarında kimsesiz atıl bırakılan bir alan üzerinde konumlandığı havuz ile, sakinlerine bir aradalık, eğitim ve eğlence sunmayı amaçlamıştır.

Yüzme dersleri, özel oturumlar, kültürel aktiviteler ile mekânsal etkinlikler desteklenmiştir (Url-22) (Şekil 2.37).

Aynı zamanda havuzun günlük etkinliklerini düzenlemeleri için gençlere iş imkanı tanınmıştır(Url-23).

Şekil 2.37 : FLOW, Brüksel (Url -22).

Projenin önceki ve sonraki hallerine bakıldığında, kentlinin kullanımına açık olmayan geniş boşlukların, kullanıcılara farklı deneyimler kazandırabilen mekânlar aracılığıyla nasıl dönüştürüldüğünü ve kent hayatına katılımının gerçekleştirildiği görülmektedir. Ayrıca kullanılan malzeme ve yapım tekniği ile doğal zeminin düzenin bozulmaması yönünden katkı sağlamaktadır (Şekil 2.38).

Şekil 2.38 : Proje öncesi ve sonrası,Brüksel (Url-23).

- **Exchanging Rooms: Can Sau**

Çalışma, İspanya’da zamanla terk edilmeye başlanan bir mahalledeki yapıların canlandırılmasıyla mahalle hayatının değişimini aktarmaktadır (Şekil 2.39).

Şekil 2.39 : Can Sau’ da bir sahne etkinliği, İspanya (Url-24)

Pruva caddesi üzerinde yer alan eski bir yapının yıkılmasıyla ortaya çıkan boşluğun kentsel yaşama katılması, halkın sokaklardaki ruhunu, konforunu ve güvenliğini artırmak amaçlanmıştır. Tiyatro, sahne performansı gibi etkinliklerle kamusal birliktelik desteklenmiştir. Yenilenen alan, eski atıllığından kurtulmuş ve yeni fonksiyonlar olarak kamusal kullanıma açılmıştır (Url-24) (Şekil 2.40 ve Şekil 2.41).

Şekil 2.40 : Parselde yer alan bina yıkılmadan önce ve yıkıldıktan sonraki görüntüler (Google Earth,2023).

Şekil 2.41 : Müdahale öncesi ve sonrası, Can Sau,(Url-24 ; Url-25)

Bir yapının yokluğunun, birtakım restoratif müdahaleler aracılığıyla, tekrar kentsel yaşama kazandırılması oldukça önemlidir. Bu örnek ile kentte var olanı dönüştürme ve yeni alanlar yaratabilme becerisi, kentlinin kullanımlarını ve yaşam biçimlerini de doğrudan etkilemektedir.

- **Kiosk Outsider**

Projede, mimar Jože Plečnik'in 1930'larda Slovenya' da tasarladığı kioskun yeniden kullanımına yönelik çalışmalar yapılmıştır (Şekil 2.42 ve Şekil 2.43).

Şekil 2.42 : Kiosk, günlük kullanım anı (Url-26)

Şekil 2.43 : Kiosk'un öncesi ve sonraki kullanımı (Url-27)

Uzunca bir süredir, terk edilmiş olan büfe, etrafını yeşillikler sarmış ve üzerine çeşitli reklam afişlerinin asılmasıyla bakımsız görünümüne gelmiştir. 2021 yılında bir mimarlık dergisi olan Outsiders tarafından, canlandırmak için harekete geçilmiş, 2 m²'lik bu alanda mimari fikirlerin tartışılabileceği, verimli, sosyal etkinliklerin düzenlendiği bir kamusal alana dönüşümünü gerçekleştirilmiştir (Url-27).

- **Eichbaum Temporary Opera**

Çalışma, Almanya'da iki otoyol arasında kalan Eichbaum metro istasyonu girişine geçici kullanım tanımlayarak bir opera mekânı yaratmayı amaçlamıştır (Şekil 2.44).

Şekil 2.44 : İki otoyol arasında kalan bölge (Url-28).

Alan seneler önce modernizmin örneği sayılabilecekken, günümüzde vandalizme maruz kalmış, güvensiz bir bölge haline gelmiştir. Çözüm arayışında olan plancı ve

mimarlar, göz ardı edilen bu alanı yeniden canlandırmak için yeni ve beklenmedik kamusal fonksiyonlar tanımlamak istemişlerdir. Alışılmadık bir işlevin yer almasıyla mekânlara dair duyulan algının yoğunlaştığı gözlemlenmiştir (Şekil 2.45).

Şekil 2.45 : Metro girişinin öncesi ve sonrası (Url-29).

- **The Rope Forest**

Danimarka’da terk edilmiş bir bira fabrikasının, tavanından sarkan 3500 adet halatla kurgulanan geçici sanat enstalasyonu kurgulanmıştır (Şekil 2.46). Terk edilmiş mekânın yeniden kamusal yaşama katılmasını hedefleyen bir çalışma olarak tasarlanmıştır.

Şekil 2.46 : The Rope Forest enstalasyonunda bir etkinlik, Danimarka (Url-30).

Özel olarak herhangi bir fonksiyon yüklemeyerek, yalnızca eski yapıyı gizleme ve içini göstermeme fikri; çalışmanın dışardan gizemli bir imaj yaratmasını sağlamış

olup, insanların ilgisini çekmeyi başarmıştır. Mekân, halatlarla birlikte eğlenceli bir kamusal alan haline gelmiştir (Şekil 2.47).

Şekil 2.47 Enstalasyon öncesi ve sonrası mekân (Url-31).

- **Open Air Library**

Almanya’da yer alan Salbke bölgesi, fiziksel ve sosyal anlamda kötü bir deneyime sahiptir. Kentte birçok yapı boş haldedir. Terk edilmiş veya kapatılmış işletmeler, boş arsalar yer almaktadır (Şekil 2.49).

İki caddenin kesişiminde yer alan bu üçgen alan, eski bölge kütüphanesinin konumladığı alan olarak atıl vaziyette durmakta olup, kullanıcılar tarafından yeniden değerlendirilme ihtiyacı duyulmuştur (Şekil 2.48). Açık hava kütüphanesi olarak, Karo Architect tarafından 488 m²’lik bir alan ele alınarak, tasarlanmıştır.

Şekil 2.48 : Açık hava kütüphanesi, bahçesinde bir etkinlik, Almanya(Url-32).

Yapımında eski bir yapının prefabrik parçaları kullanılmıştır. Kamusal bir alan olarak, kullanıcısına yeşil alan sağlamakta olup, tiyatrolarının oynandığı, açık okumaların yapıldığı ve gençlerin eğlenebildiği bir sahne de içermektedir.

Kötüleşen bir kent ortamının, kullanıcıyla birlikte harekete geçmesi ve işbirliği ile aksiyon alması halinin, kamusal birlikteliği güçlendirdiği örneklerden biri olarak gösterilmektedir. (Url-33).

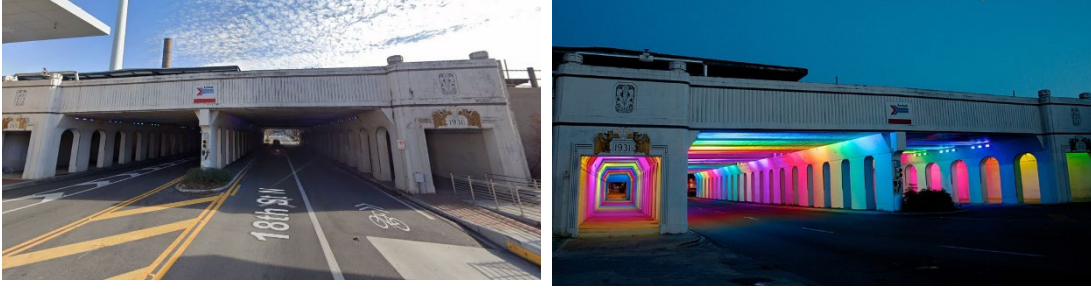
Şekil 2.49 : Mekânın öncesi ve sonrası değişimi (Url-33)

- **LightRails**

Birmingham’ da Railroad parkının yakınındaki bir viyadük altı geçişi için sanatsal bir ışık enstalasyonu yapılmıştır. Sanatçı Bill FitzGibbon tarafından tasarlanan bu çalışma, viyadük altı geçişleri eğlenceli kılarken, güvenlik problemlerini de azalttığı düşünülmektedir (Url-34) (Şekil 2.50 ve Şekil 2.51).

Şekil 2.50 : Geçit, Birmingham, Alabama (Url-34).

Şekil 2.51 : Gündüz kullanımı ve ışık enstalasyonunun gece kullanımı (Url-34).

- **Albanian Carpets**

Arnavutluk'ta göl kenarındaki bir köyün kıyılarındaki, ilgisiz kalması sonucu, yer yer doğanın istilasına uğramış, çöp ve moloz dökülen âtıl alanlar oluşmaya başlamıştır. Bunun önüne geçmek, insanlara güvenli ve kullanılabilir kıyı mekânları yaratmak amacıyla kamusal bir tasarım projesi üretilmiştir .

Aşağıda bir sokak zemininde düzenlenmiş olan çalışma görülmektedir. (Url-36) (Şekil 2.52).

Şekil 2.52 : Albanian carpet, Arnavutluk(Url-35)

Birçok terk edilmiş mekân, tanımlı, iyi ve bakımlı mekanlara göre kullanıcılar tarafından daha fazla bakımsızlığa ve kötü müdahalelere maruz kalmaktadır.

Bu bölgelerde suç oranları, vandalizme yönelik yapılan eylemler ve bunlar yüzünden diğer insanların mekânı kullanma eğilimlerinin azalması birbirini takip eden bir döngü

yaratmaktadır. Bu durumu Wilson ve Kelling (1982), Kırık Camlar Teorisi adını verdikleri bir metafor aracılığı ile açıklamışlardır.

Buna göre terk edilen, ihmal edilen ve zarar verilmiş bir şeylerin, birileri tarafından tekrar zarar görme potansiyelinin yüksek olduğundan bahsetmektedirler. Yani insanlar, kötü durumda, bakımsız ve terk edilmiş olan bir yer gördüklerinde burası için iyi ve korumacı duygularını bir kenara bırakarak, daha fazla zarar verme eğiliminde oldukları belirtilmektedir öyle ki burayı bir suç yeri olarak bile kullanabilmektedirler. Çözümünün ise başta kırık camları temizlemek, hızlı müdahale ve çevresel düzenliliğin artması ile olabileceği ifade edilmektedir.

Mekanların dilleri ve iletilen mesajları görünüşleri ve insanlara hissettirdikleri ile aktarılır. Şekil 2.53 de solda görüldüğü gibi, atıl bırakılan, bakımsız kalan ve çöplük haline gelen bu mekân, insanların gelmeyi tercih etmeyeceği, suç potansiyeli yüksek, ve gittikçe bakımsız hale gelebilecek bir mekân halini alabilecekken; bir kentsel tasarım müdahalesi ve sanatsal döşemeleriyle bambaşka bir düzen ve estetik hal almıştır.

Şekil 2.53 : Dönüşüm öncesi ve sonrası(Url-36).

Özetle, bir mekânın düzenli, bakımlı olma ve sahiplenilme oranlarıyla, toplumun davranışlarının düzenliliğinin doğru orantılı gideceği söylenmektedir (Wilson ve Kelling, 1982).

- **Square of University of the Danube**

Avusturya’da bir üniversitenin meydandaki boşlukları için mozaik sanatı kullanılarak anlamlandırıldığı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, amaç birden fazla kültürden gelen öğrencileri birleştirici ve kucaklayıcı bir sembol olan halı ile karşılamak olmuştur (Şekil 2.54).

Şekil 2.54 : Mozaik uygulaması, Avusturya (Url-37).

Halıların farklı coğrafyalardan sergilediği desenler, üniversitedeki çok çeşitliliği temsil etmektedir (Şekil 2.55). Bunların kamusal alan olarak bir meydana sergileniyor oluşu ise bireylerin farklı kültürden olanlarla kurdukları ilişkilerinde farkındalık kazandırmaktadır.

Aynı zamanda insan hafızasında görsel bir imaj yaratmakta olup, mekâna kendisini hatırlatan bir karakter yaratmaktadır (Url-38).

Şekil 2.55 : Mozaik uygulaması ve üniversite meydanı kullanımı, Avusturya(Url-38).

2.6 Bölüm Sonucu ve Değerlendirme

İnsanın mekânla olan diyalogu tarihteki tüm zamanlarda farklı biçimde ele alınmıştır. Mekânla kurulan ilişkide, insan kendi varlığını kanıtlayıcı eylemler yapma eğiliminde olmuştur (Schulz,1980). İnsan hayatı, yaşanmışlıklarla şekil almakta ve zaman içinde mekâna yansımaları görülmektedir. Değişen toplumsal ve kültürel durumlar, farklı ihtiyaç ve yönelimlere göre mekânlar üretilmesini sağlamıştır. Dünya nüfusunun artması, sosyal ve ekonomik nedenlerle gelişen yerleşmeler içinde işlevsiz, tanımsız ve âtıl mekânlar oluşabilmektedir. Bu alanlar kayıp mekân olarak tanımlanmaktadır. Kayıp mekânların varlığı, kent imajının azalması, dengesizlik, güvensizlik ve birçok probleme neden olmaktadır. Öte yandan, arazinin oldukça kıymetli olduğu günümüzde, bu mekânların göz ardı edilmesi ve potansiyellerinin değerlendirilememesi düşünülemez. Fakat, kayıp mekanlar biçimsel olarak ya da kullanıcıların etkileri sonucu kentin farklı bölgelerinde oluşabilmektedirler. Trancik (1986), bu bölgelerin yeniden ele alınması gereken potansiyelleri olduğundan bahsetmektedir.

Sanat, etkileşim gücü yüksek bir iletişim aracıdır. Kamusal sanat ise, kentlinin kamusal alanda sanatsal aktiviteleri rahatlıkla deneyimleyebildiği bölgelerdeki temsil biçimlerini içermektedir. Sanatçı temsiller aracılığıyla, bir kullanım önerisi veya bir mesaj verilebilmektedir. Kamusal sanat çalışmaları dönüştürücü gücü yüksek olması ve çekicilikleri nedeniyle kentsel mekânlarda tercih edilmektedir. Kamusal sanat temsil türleri, uygulandığı mekâna ve sergilendiği süreye göre kurgulanabilmektedir.

Kayıp mekânların, kentsel hayata katılmaları ve kent içindeki tanımsızlığın giderilmesi önemlidir. Kamusal sanat çalışmaları, mekânların hatırlanması ve aidiyet kurulması yönünde insanların zihninde yer edinmektedir. Aidiyet duygusu, insanda mekân sorumluluğunu artırıcı yönde geliştirmektedir. Sorumluluk duygusu ise kentteki göz ardı edilen unsurları, ilgisizliği ve israfı önlemeyi sağlamaktadır. Ayrıca, tanımsız ve bakımsız kalan mekânların zaman içinde daha çok kullanıcı tarafından kolayca kötü müdahalelere ve suçlara açık hale gelmesi açıktır. Bu nedenle kayıp mekanların, yeniden değerlendirme sürecinde, çevresel düzenleme, bakım onarım ve yeniden kullanma becerileri önem taşımaktadır. Kamusal sanat ise kayıp mekânların tekrar kamusal hayata katılmalarını destekleyen, içinde birçok temsillerinin yer aldığı, kente estetik değer katan bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Çizelge 2.4 ‘de, incelenen dünya örneklerinde kullanılan kamusal sanat temsillerinin eşleştirilmesi yapılmıştır. Böylelikle, uygulamalarda kullanılabilen kamusal sanat temsillerinin uygunluğu ve mekandaki karşılığı anlaşılmıştır.

Çizelge 2.4 Dünya örneklerinde kullanılan kamusal sanat temsilleri

Kamusal Sanatın Kayıp Mekanlara Uygulandığı Örnekler	Uygulanan Kamusal Sanat Temsili
Pigalle Duperré basketball court	M-N
Passage 56 : kültürel ve ekolojik bir mekân	M
FLOW	M
Exchanging Rooms: Can Sau	K-L-M-S-T
Kiosk Outsider	M-S
Eichbaum Temporary Opera	R-S-T-M
The Rope Forest	M-T
Open Air Library	M
LightRails	T
Albanian Carpets	M-N
Square of University of the Danube	N

Çizelge 2.5 ‘de ise incelenen dünya örneklerinin çeşiti özelliklere göre değerlendirmeleri yapılmıştır. Uygulama tipleri, alan büyüklüğü, parsel konumu, görünürlük, yakın çevresindeki kamusal mekan varlığı, manzara noktaları, dijital ve inovatif destekleri, sürdürülebilir malzeme seçimleri, aydınlatma kullanımı, yaya erişimi, mekanda olan kullanıcının rolü, tarihi geçmiş ve anılara sahip bir mekan olması, yatırımlarındaki idare destekleri, yatırım bütçeleri ve kullanıcı profili gibi özellikleri değerlendirilerek, tablolştırılmıştır.

Çizelge 2.5: Dünya örneklerinin çeşitli parametrelerle detaylı incelenmesi

Değerlendirme Kriterleri	Uygulama Tipi	Alan Büyüklüğü(m ²)	Parsel Konumu	Görünürlük	Yakın çevresindeki (500 m) kamusal mekan varlığı	Manzara Noktası	Dijital ve inovatif destekler	Sürdürülebilir malzeme seçimi	Aydınlatma Kullanımı	Yaya Erişimi	Mekânda olan kullanıcının rolü	Tarihi geçnişe, anılara ve kimliğe sahip olma	Yatırımlarda idarelerin desteği	Yatırım bütçeleri(€)	Kullanıcı profili
Kamusal Sanat Temsillerinin Kayıp Mekânlara Uygulandığı Örnekler	Geçici Kalıcı 0-200 200-500 500+ Köşe İki parsel arası Kıyı hattı Yapı adaları Merkezi alanda Sokak arasında Kent çeperinde Var Yok Var Yok Var Yok Var Yok Yok Güçlü Kısıtlı Aktif Pasif Var Yok Devlet Özel Vakıf/Dernek 0-100k 100-500k 500k+ Çocuk Yetişkin Yaşlı														
Pigalle Duperré basketball court															
Passage 56 : kültürel ve ekolojik bir mekân															
FLOW															
Exchanging Rooms: Can Sau															
Kiosk Outsider															
Eichbaum Temporary Opera															
The Rope Forest															
Open Air Library															
LightRails															
Albanian Carpets															
Square of University of the Danube															

3. İSTANBUL BOĞAZI VE GÖRÜNMEYEN ZEMİNLERİ: KAMUSAL SANATLA YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

İstanbul, dünyanın önemli konumlarından biri olarak görülmektedir. Tarih boyunca birçok medeniyete tanıklık eden İstanbul'da, sahip olduğu boğaz coğrafyası, çok katmanlı yapısı ve kültürel birikimi ile özel olarak korunması gerekli birçok bölge yer almaktadır.

Alsan (2018), İstanbul Boğazı için dünyadaki doğal biçimlenme ve coğrafya açısından tek örnek olduğundan bahsetmektedir. Taşlıgil (2004), İstanbul'un tarihin ilk çağlarından beri önemli bir merkez haline gelmesinin nedenini Asya ve Avrupa arasındaki yolların boğazda birbirine bağlanması olarak ifade etmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde Boğaziçi coğrafyası, yerleşmeleri, planlama yaklaşımları ve kararları ele alınarak, Boğaziçi Ön Görünüm alan sınırı içerisinde yer alan kayıp mekânların tespiti yapılmaktadır.

Sonrasında ise tespit edilen kayıp mekânların özellikleri ve tanımsızlaşma nedenleri aktararak, bu mekânların tanımlı hale getirilmeleri için çeşitli kamusal sanat temsilleri önerilmektedir.

3.1 Boğaziçi Coğrafyası

Boğaz en basit tanımıyla, iki kara parçası arasında kalarak denizleri veya okyanusları birleştiren su yoludur (Koday vd., 2017) (Şekil 3.1).

İstanbul Boğazı, iki kara parçası olan Asya ve Avrupa kıtalarının birbirine bağlandığı stratejik konuma sahip olması ve önemli bir su yolu geçişinde yer alması nedeniyle tarihin birçok zamanında farklı medeniyetler tarafından, yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir.

Yürekli (1992) Boğaz'ın bugünkü topografik ve jeomorfolojik görüntüsünün uzun ve karmaşık bir evrimin sonucunda oluştuğunu dile getirmektedir.

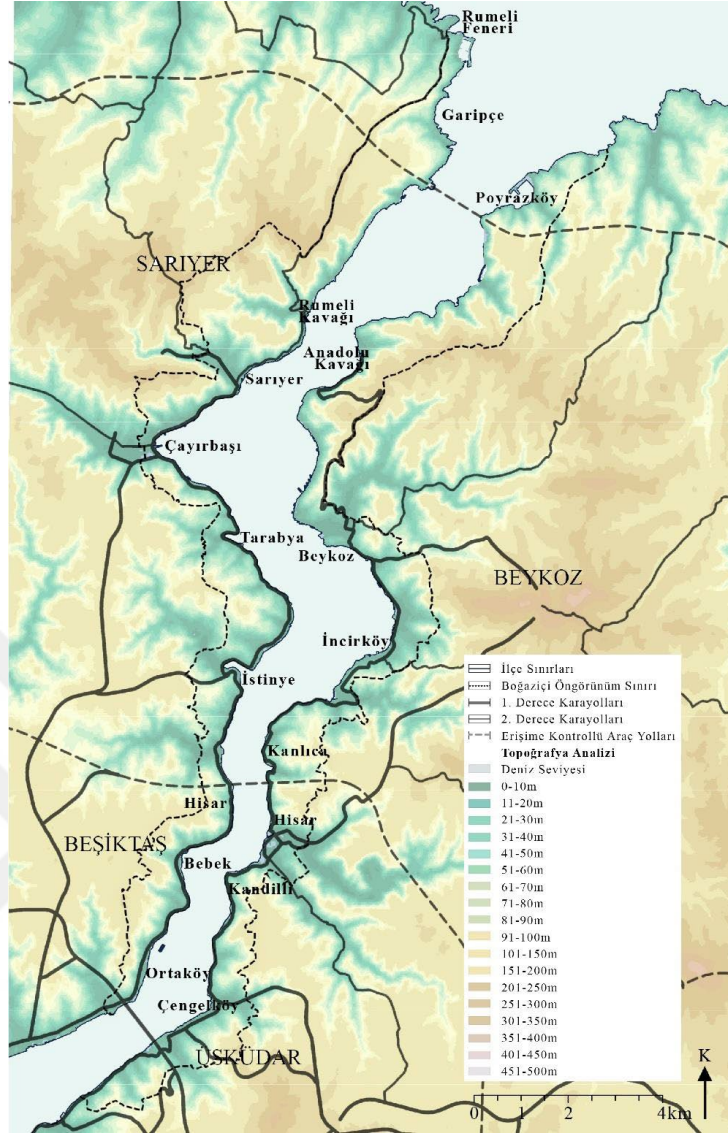
Şekil 3.1: İstanbul Boğazı, Türkiye (Url-39).

Sarı (1996), Boğaziçi coğrafyasının bir plato niteliğinde olduğunu ve bu plato üzerinde birçok vadi ağının yer aldığını belirtmektedir. Bu coğrafya ortalama 120-130 mt yüksekliğinde bir düzlük yani peneplen olarak tarif edilmektedir (Yürekli,1992) (Şekil 3.2).

Paşaoğlu (2000), İstanbul Boğazı ve çevresini oluşturan alanın, geçmiş zamanda bir vadi zinciri tarafından yaratıldığı, sonrasında yüzeylerin zaman içinde aşınarak bir düzlük oluşturduğunu, tektonik hareketler ve deformasyonlar sonucunda da Boğaz topografyasının ve zemininin meyil kazandığını ifade etmektedir. Erinç, Boğaz'ın platoları ayıran vadiler arasında en önemlisi olduğunu belirtmektedir (Baydar, 1994'de atıfta bulunulduğu gibi).

Boğaz'ın ve kıyılarının uzunluğuna bakıldığında, Paşaoğlu şöyle ifade etmektedir:

Rumeli ve Anadolu Fenerleri arasında çekilen bir çizgi İstanbul Boğazı'nın kuzey girişi, Ahırdaki Feneri- Kadıköy İnci Burnu Mendirek Feneri'ne birleştiren çizgi boğazın güney girişi kabul edilir. Bu sınırlar içerisinde uzunluk kuş uçuşu 31 km kadardır. Ancak kıyılardaki girinti ve çıkıntılar hesaplanırsa Anadolu Kıyıları 35 km., Rumeli Kıyıları 55 km'yi bulur. Boğaz'ın genişliği kuzeyde 4 km, güneyde 2 km' yi bulur (Paşaoğlu, 2000, s.13)

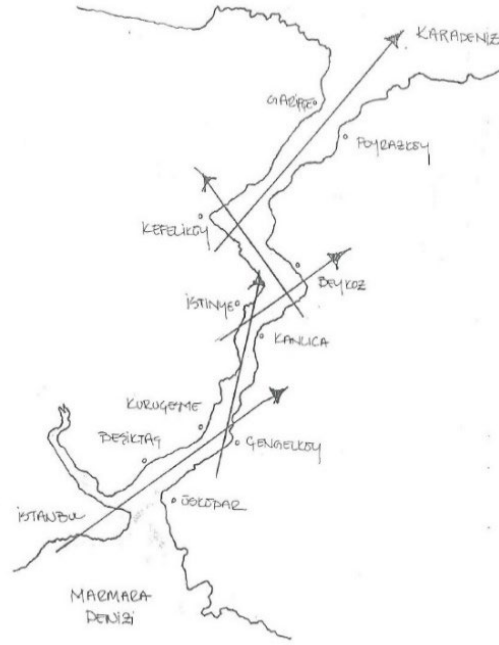
Şekil 3.2: İstanbul Boğazı Yükselti Haritası (Koyunoğlu, 2023)

Genel görünümde kuzeydoğu- güneybatı aksına paralel uzanan Boğaziçi kıyılarında, kuzeye doğru gidildikçe yükseklik artmaktadır.

Boğaz platosu üzerinde geniş düzlüklerin fazla olmadığı, platonun vadilerle parçalandığı, tepelerin ve eğimli yüzeylerin olduğu belirtilmekte olup, bu formun asimetrik bir halde görülmesiyle beraber yerleşme tercihleri, ulaşım ağı ve yapılaşma şeklini de etkilediğinden bahsedilmektedir (Sarı, 1996).

Yer yer genişleyip daralan boğaz hattı üzerinde koyların ve burunların yer aldığı görülmekte olup, bir kıyıdaki koyun karşı kıyısında genellikle bir burunun olduğu ifade edilirken kıyılarda vadi yer almayan yerlerde yamaçların oldukça dikleştiğini belirtmektedir (Yürekli, 1992’de atıfta bulunduğu gibi).

Sarı (1996), Boğaz'ın dümdüz giden bir su yolu olmadığını, kıyılarının genel hatları itibariyle paralel olduğunu fakat beş önemli noktada yön değiştirdiğini ifade etmektedir. (Şekil 3.3)

Şekil 3.3: İstanbul Boğazı'nın yön değişimleri (Sarı, 1996)

Erinç, İstanbul Boğazı ve çevresinde genel olarak hâkim iklim tipi Akdeniz iklimi olarak belirtmişse de bölgesel iklim koşullarının etkisini göstereceğini ifade etmektedir (Sarı, 1996' da atıfta bulunulduğu gibi). Yürekli (1992), topoğrafyada meydana gelen yükselti veya bakı gibi değişikliklerin, yerel iklim etkilerini şekillendirdiğini belirtmektedir. Sarı (1996), Boğaz hattı boyunca sirkülasyonun sıklığından bahsetmektedir ve hâkim rüzgâr yönünün bölgesel iklim şartlarını yarattığını ifade etmektedir. Bunlar kuzeyde Karadeniz kıyıları, ortada platolar sahası ve güneyde Marmara kıyıları olarak bölgesel iklim etkilerini çevrelerinde göstermektedir. İstanbul Boğazı'nda kısa mesafelerde değişen coğrafi biçimler ve iklimin etkileri nedeniyle bitki örtüsü de oldukça farklılaşabilmektedir. Güneyden kuzeye doğru gidildikçe bitki örtüsü sıklaşmakta ve orman varlığı artmaktadır. Sarı (1996), İstanbul Boğazı'nın bitki örtüsünün Akdeniz ikliminden Karadeniz iklimine geçişi yansıttığını söylemektedir.

İstanbul Boğazı özel karakteri ve coğrafi koşulları nedeniyle, insanların yerleşimlerinde farklı tercihlere neden olmuştur. Ulupınar (2009), yerleşim

coğrafyasının yapılaşma üzerinde etkisini, tez çalışmasında “Topoğrafyanın etkisiyle yerleşim karakteri şekillenmekte (binaların araziye oturuşu, bina girişleri, sokaklar, meydanlar ve bina yönelişleri) ve karaktere uygun yapı yükseklikleriyle kent silüeti şekillenmektedir” cümlesiyle ifade etmektedir. Sonuç olarak, yeryüzü şekillerinin oluşum biçimleri, topoğrafya, iklim koşulları ve bitki örtüsü gibi etkenler; yerleşim planlaması, kullanım ve yapım türü gibi tercihleri etkilemekte ve bunların çeşitlilik göstermesini sağlamaktadır.

3.2 Boğaziçi Yerleşmeleri

İstanbul, iki kıta üzerinde yer alan bir kent olarak, sahip olduğu boğaz coğrafyası ve boğazın yarattığı özel nitelikli alanlar ile dünyada önemli bir konuma sahiptir. Tüm kent yerleşmelerin, bulundukları coğrafyanın oluşum biçimlerine göre şekil aldığı bilinen bir gerçektir. İstanbul Boğazı ve çevresindeki yerleşmeler, su ve kara arasında kurdukları ilişki ile yerleşim noktalarını belirlemişlerdir (Şekil 3.4).

Günümüz İstanbul kentinde Boğaziçi kıyıları boyunca devam eden yerleşim yerlerini ve bunların tarihin farklı dönemlerinden gelen, biçimsel farklılıkları da göze çarpmaktadır. İstanbul gibi çok kültürlü ve katmanlı bir kent için bu durum, oldukça muhtemel olmakla beraber, yerleşimlerim hangi zaman diliminde nasıl ortaya yaratıldıklarının öğrenilmesi, kent geleceğini iyi kurgulamak ve mevcudiyetini koruyabilmek adına önem taşımaktadır.

Şekil 3.4 : İstanbul Boğazı yerleşim yerleri haritası (Url-40).

3.2.1. Yerleşmelerin tarihsel gelişimi ve dönüşüm süreci

İstanbul üzerinde ilk yerleşmeler tarihi yarımada da Yenikapı açıklarında yaklaşık 8000 yıl öncesine dayanan kalıntılar ile görülmektedir (Eryazıcıoğlu, 2012). Boğaziçi bölgesinde ise yerleşim belirtileri yazılı kaynaklardan tespit edilmesine rağmen bölgede çok fazla kalıntıya rastlanılmadığı bilinmektedir.

Zeren Gülersoy (2017), Boğaziçi ve yerleşmelerinin tarihsel dönemde oluşum süreçlerini 5 dönemde incelemektedir. İlk dört dönem geçmiş zamanları anlatırken, son dönem günümüze kadar gelen kısımları tariflemektedir.

İlk dönem, Bizans dönemi öncesi antik yerleşmeler olarak kabul edilmekte olup, var olan yerleşmeler batıda tarihi yarımada üzerinde, doğuda ise bugünkü Kadıköy civarında olduğu bilinmektedir. Bingöl (2008), bu durumu şu şekilde aktarmaktadır. “MÖ 7. yüzyıla gelindiğinde İstanbul genelinde; bugünkü Kadıköy’de kurulan – ilk şehir devletlerinden- Kalkedon (MÖ 678) ve Sarayburnu’nda yer alan Bizantion (MÖ 658) yerleşmelerinin bulunduğu görülmektedir.” Aynı zamanda bu dönemde doğal koşulların yerleşim yerlerini şekillendirdiği ve korunaklı akarsu vadileri etrafında oluştuğu belirtilmektedir. (Eryazıcıoğlu, 2012)

Bu dönemde genellikle mit ve efsaneler üzerinden tariflenen anlatılardan yola çıkılarak yerleşim yerleri üzerinde düşünülmektedir. Karadeniz civarında yaşayan koloni halkının denize açılmadan önce tanrılara adaklar adayıp dualar ettiği tapınakların, Boğaziçi kıyılarında da yer aldığı ifade edilmektedir. Aynı zamanda ilk Boğaziçi yerleşimi olan Altın Şehir (Chrysopolis)’in Üsküdar yamaçlarında Kadıköy’e yakın bir konumda kurulmuş olduğu düşünülmektedir (Zeren Gülersoy, 2017’da atıfta bulunulduğu gibi). Eryazıcıoğlu (2012), Boğaziçi kıyılarına erişimin kısıtlı olması nedeniyle, bu bölgelere genellikle deniz üzerinden ulaşılabilen olduğu ve birkaç küçük yapının yer aldığı aktarılmakta olup, bunların mabetler, ayazmalar adak yerleri ve küçük balıkçı barınakları, iskeleleri olduğundan bahsetmektedir.

İkinci dönem, Bizans dönemi olarak ifade edilmekte olup, Boğaz’ın bir su yolu olarak farkındalığının ve geçiş amaçlı kullanımının oluştuğu bilinmektedir fakat iki kıyıda da yerleşimlerin tarihi hakkında pek bilgi yer almamaktadır. Görülen yerleşmeler, belirgin olarak tek bir konumda görülmesi de az sayıdaki küçük köy ve balıkçılıkla uğraşan grupların var olduğu yerler ve bu insanların kullanımında olan kilise ve manastırların varlığının bilinmekte olduğu söylenmektedir (Zeren Gülersoy, 2017’da

atıfta bulunulduğu gibi). Salman (1992), bu yerleşmelerin Bizans tarihinin ilk yüzyılında oluştuğunu fakat Bizans döneminde Boğaziçi'nin büyük ölçüde iskân edilmediğini açıklamaktadır.

Üçüncü dönem, Bizans sonrası, Osmanlı dönemi olarak belirtilmektedir. İstanbul'un fethedilmesi ve sonrasında, kentte Türk nüfusunu artırabilmek amacıyla Boğaz kıyılarında belirli bölgelere yerleştirilmeye başlandığını fakat asıl sahil yerleşmelerinin Kanuni zamanında gelişmeye başladığı ifade edilmektedir (Salman, 1992). Anadoluhisarı ve Rumelihisarı civarlarında ilk Türk mahallelerinin kurulduğu belirtilme olup, bu dönemde Bizans döneminden kalan ve varlığını hala devam ettiren Hristiyan köylerinin de yer aldığı ifade edilmektedir (Zeren Gülersoy, 2017).

17. yüzyılda artan nüfus kenti surlar dışına çıkaran bir yayılmaya sürüklediğinden bahsedilmektedir (Salman, 1992). Bu yüzyılda devlet adamlarının kent dışı yerleşme yaptırma istekleri sonucu boğaz kıyılarının kullanımında artış görülmektedir. Bu döneme kadar Boğaziçi köyleri, bahçecilik ve tarımsal faaliyetlerle ilgilenmekteyken, zamanla ileri gelenlerin yaptırdığı, yalı, köşk ve kasırlar ile sayfiye yerlerine doğru dönüşümü başladığı belirtilmektedir (Bingöl,2008).

18. yüzyılda deniz içi ulaşımın gelişmesi, sonraki süreçlerde yerleşmelerin gelişmesi ve yeni yerleşmeler için büyük bir adım olarak görülmekte olup, Boğaz kıyıları içinde paralel ve iki kıta arasında karşılıklı etkileşimin artması ve sur içinde çıkan yangınlar nedeniyle kentlilerin yerleşimlerinin Boğaz köylerindeki yerleşmelere kaydırıldığı ifade edilmektedir (Salman, 1992).

19. yüzyıl ile birlikte başta batılılaşma arzusu ile birçok değişim gerçekleştiği ve bunun mimariye yansıdığı görülmektedir. Bir devlet kimliği oluşturmak ve tanınırlığı artırmak amaçlı harekete geçen imparatorluk, sarayı sur dışından çıkararak Beşiktaş'a taşımış, kıyı kullanımlarının olduğu birçok saray, cami ve kışlalar inşa ettirdiği ifade edilmektedir (Bingöl, 2008).

Beylerbeyi, Dolmabahçe, Çırağan ve Yıldız Sarayları ile Mecidiye, Bezmiâlem Valide Sultan ve Nusretiye camileri bu dönemde yapılmış yapılara örnek gösterilmektedir (Salman, 1992). Bu yüzyıldan sonra, 18. yüzyılın kırsal yerleşimli Boğaziçi karakterinin yerini daha kentsel ölçekli bir düzene bıraktığı ve büyük bir dönüşüm başladığı anlaşılmaktadır. Boğaziçi köyleri, korunmuş ve sayfiye yerleri olma hallerini kaybederek, kentsel hayata hızlı biçimde katılmış ve yılın büyük bir kısmında

kullanılan mekânlar haline geldiği anlatılmaktadır (Salman, 1992’de atıfta bulunulduğu gibi).

Dördüncü dönem, Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluşundan sonraki kısmı ele alan bir dönem olarak belirtilmektedir. (Zeren Gülersoy, 2017). Bu dönemin Boğaziçi yerleşmelerinin şekillendirilmesinde kritik bir dönem olduğu anlaşılmaktadır.

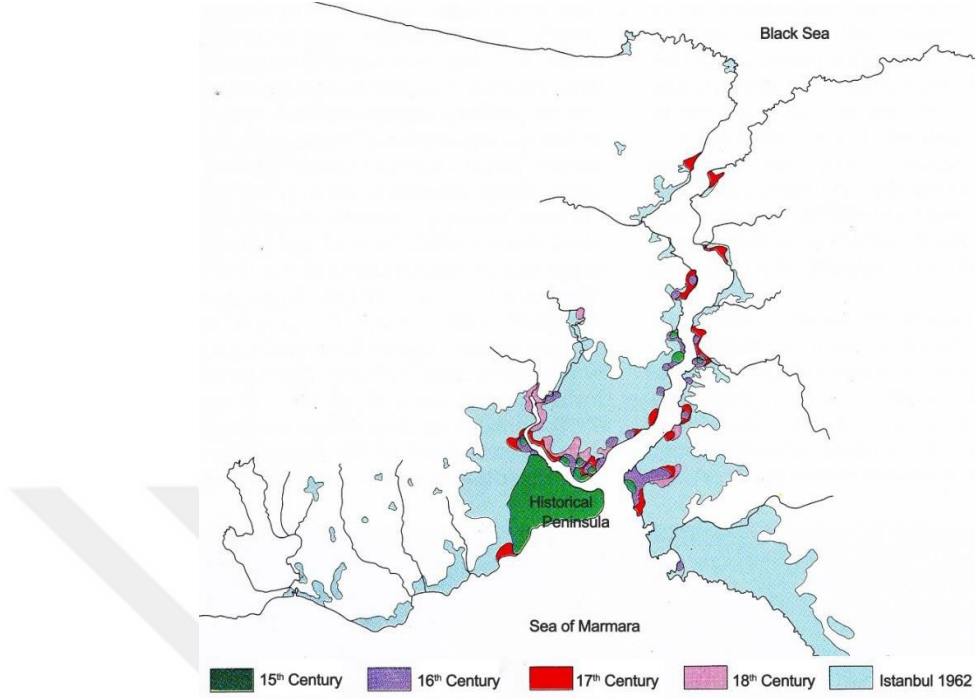
Gündüz (2013), 1923-1950 yılları arası dönemi durgun olarak ifade etmekte olup, bu dönemde savaş ve getirdiği ekonomik sıkıntılar nedeniyle, sanayi alanlarının gelişimi devlet tarafından desteklenerek, Boğaziçi kıyılarının sanayi fonksiyonlu yatırım yerleri olarak seçildiğini belirtmektedir. Aynı zamanda bu dönemdeki Osmanlı devlet adamlarının etkinliklerini yitirmeleri ile birçok yapının terk edildiği, bakımsız bırakıldığı anlatılmaktadır. Bingöl (2008), sahil saraylarının bir kısmı depo olarak kullanıldığını, Boğaziçi’nin genel olarak kent dışında bırakılan bir depo alanı olarak kullanıldığından bahsetmektedir. Bu durum, Boğaz’ın kentsel yapı niteliğinden yoksun olarak adlandırılmasına neden olmuştur (Gündüz, 2013’de atıfta bulunulduğu gibi).

Balin (2023), bu sanayi yatırımları sonucunda iç göçün arttığından ve bunun da kontrolsüz yerleşmelere neden olduğunu belirtmektedir. Gündüz (2013), Boğaziçi’nde yer alan sanayi alanlarında çalışan insanların, alan içinde yer alan özel mülkiyetli veya hazine mülküne ait alanlara gecekondular yaparak barınma sorunlarını çözdüklerini ifade etmektedir. Zeren Gülersoy (2017), bu kontrolsüz yerleşmelerin genellikle yeni açılan sanayilerin etrafında toparlandığını açıklamakta olup, bu bölgeleri Anadolu yakasında Beykoz, İncirli, Çubuklu, Paşabahçe; Avrupa yakasında ise İstinye ve Hisarüstü olarak belirtmektedir. Gündüz (2013), 1950’lere kadar Boğaz silüetinde eski yapıların kendi hallerinde mevcudiyetini koruduğu fakat bu dönemde yeni yapıların sanayi ve gecekondular olarak ortaya çıktığını söylemektedir.

Beşinci ve son dönem olarak, inşa edilen köprülerden günümüze kadar geline zaman dilimi için, İstanbul Boğazı’nın hızlı bir değişim ve dönüşüm içinde olduğu tespit edilmiş olup artan nüfus hızı ve yapı faaliyetleri İstanbul’u hızlı bir kentleşmeye sürüklemekte olduğu belirtilmektedir (Zeren Gülersoy, 2017).

Bu durumun Boğaziçi’nde yer alan köy yerleşmelerinin mekânsal kullanımlarını, fonksiyonlarını ve karakterini değiştirdiği, ayrıca dördüncü döneme kadar tarımsal

faaliyetlerin yapıldığı arazilerinin, kırsal halden kentleşmeye zorlandığı tespit edilmiştir (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 : Boğaziçi'nin mekânsal gelişiminin 1962 yılı kentsel yayılım temsili (Koyunoğlu, 2023'de atıfta bulunduğu gibi).

1960'lı yıllardan itibaren köyden kente olan göçlerin artış hızı ile, İstanbul'un kültürel ve sosyal yapısındaki değişimlerin etkisi yapısal kullanımlarına da yansıdığı görülmektedir (Bingöl, 2008). Genellikle iş bulmak amacıyla gelen kitlelerin, plansız yerleştirilmeleri ve çoğunun barınma amacıyla kontrolüz biçimde yaptıkları yasal olmayan yapı oranlarındaki artış, kentte birçok problemi bir arada getirmekteydi. 1966 yılında 775 sayılı Gecekondu Yasası ile tüm bu yasadışı yapıların yasallaşma süreci başlatıldığı belirtilmekle beraber yasadışı yapılaşma nedeniyle oluşmuş nüfus artışını da beraberinde getirdiği ifade edilmektedir (Bingöl, 2008).

Boğaz köprülerinin yapımından sonraki nüfus artışları incelendiğinde, büyük bir artış tespit edildiği aktarılmaktadır (Bingöl, 2008).

Özellikle ilk köprü inşasından sonra, yapılan yeni yollarla yeşil alan kayıpları yaşanmış ve bu açılan yollar etrafında tekrar bir gecekondu bölgeleri oluşmuştur. 1970'li yıllar itibariyle, kentteki genel nüfus artışı nedeniyle kuzeye doğru olan Boğaziçi yerleşim yerlerindeki nüfus da artış göstermiştir. Kentin büyümesi ve yerleşim yerlerinin genişlediği gözlemlenmektedir.

Bu yıllarda kontrolsüz yapılaşmanın önüne geçilmesi ve Boğaziçi alanının korunması amacıyla birtakım kararlar alınmıştır. 1973 yılında GEEAYK, düzensiz ve kontrolsüz yapılaşmaya karşı önlem alınması ve Boğaz'ın tarihi değerleri kadar yeşil alanlarının da korunmasına yönelik bir karar alınmıştır. Daha sonra 1975 yılında Kültür Bakanlığı Boğaziçi'ni resmi olarak sit alanı ilan etmiş ve “Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanları Koruma Kararları” olarak, özellikle yeşil alanlar için önemli koruma yaklaşımları gösterilmiştir.

1980'li yıllarda ise askeri yönetimin gelmesi ile beraber, artarak devam eden nüfus ve kontrolsüz yerleşmeler için, 1981 yılında imar ve gecekondü af yasası ile yasadışı yapılmış konuların resmileştirilmesi ve nüfusa katılması işlemleri gerçekleştirilmiştir.

1983 yılına gelindiğinde ise özel bir alana ilişkin ilk defa bir koruma yasası tasarlanmış ve bu kanun 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu olarak yürürlüğe girmiştir. (Salman & Kuban, 2006). Kanun, imar planının belirlediği 4 bölgelemeyi şu şekilde açıklamaktadır:

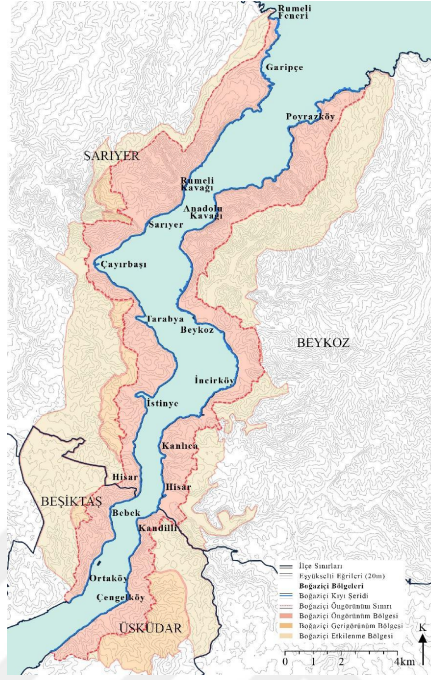
Boğaziçi Alanı: Boğaziçi kıyı ve sahil şeridinden, öngörünüm bölgesinden, geri görünüm bölgesinden ve etkilenme bölgelerinden oluşan alandır.

1. **Boğaziçi sahil şeridi:** Boğaziçi kıyı kenar çizgisi ile 22/7/1983 tarihli, 1/5000 ölçekli nazım planında gösterilen hat arasında kalan bölgedir.
2. **Öngörünüm bölgesi:** Öngörünüm bölgesi; Boğaziçi sahil şeridine bitişik olan ve 22/7/1983 tarihli 1/1000 ölçekli imar uygulama planında gösterilen bölgedir. Şekil xx
3. **Geri Görünüm Bölgesi:** Öngörünüm bölgesine bitişik olan ve 22/7/1983 tarihli 1/5000 ölçekli nazım planında gösterilen coğrafi bölgedir.
4. **Etkilenme Bölgesi:** Öngörünüm ve geri görünüm bölgeleri dışında 22/7/1983 tarihli ve 1/5000 ölçekli nazım planında gösterilen ve Boğaziçi sahil şeridi, öngörünüm ve geri görünüm bölgelerinden etkilenen bölgedir.

Öngörünüm, Geri görünüm ve Etkilenme Bölgeleri sınırları, Şekil 2.61 de verilmektedir. Bölgeler, Avrupa kıtasında Beşiktaş ve Sarıyer ilçeleri, Anadolu kıtasında Üsküdar ve Beykoz ilçeleri sınırları içerisinde yer almaktadır.

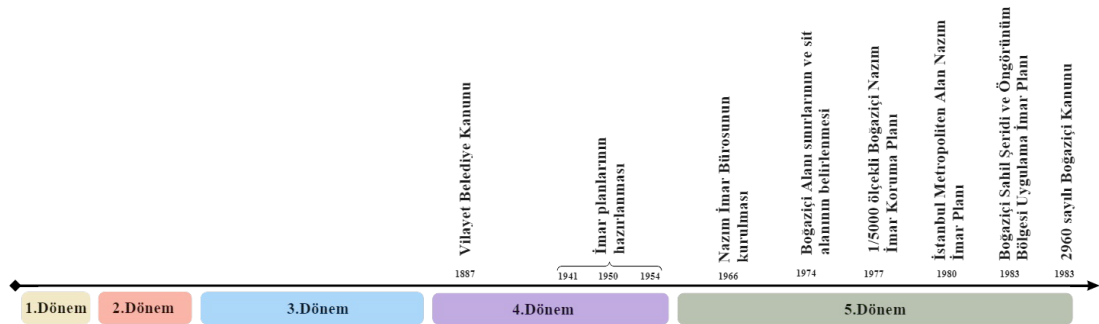
Günümüzde hala yürürlükte olan Boğaziçi Kanunu, korunması gerekli Boğaziçi yerleşmelerinin sınırlarını tanımlayarak koruma, onarma ve yapılaşma koşullarını

açıklamaktadır (Şekil 3.6). Bingöl (2008), çalışmasında bu kanunda, yapılaşma sınırlamalarının getirildiğini ifade ederken, bunun nüfus ve yapı yoğunluğunu önleme amacıyla yapıldığını söylemektedir.

Şekil 3.6 : 1983 tarihli 1/5000 ölçekli Boğaziçi Nazım İmar Planında tanımlanan Boğaziçi bölgeleri haritası (Koyunoğlu, 2023)

Ayrıca Boğaziçi'nin sahip olduğu özelliklerinin kamu yararı gözetilerek, böylesi bir kanun ile korunmasının oldukça önem taşıdığı vurgulanmaktadır. Boğaziçi'nin sahip olduğu, doğal, tarihi ve kültürel mirasımızın, bugünün kullanıcıları tarafından çok iyi bir şekilde korunması ve gelecek nesillere aktarımı için gelişim şekillerinin düzenlenmesi gerekmektedir. Şekil 3.7'de yukarıda yer alan süreçlerin zaman içinde yer alan dönemleri gösterilmiştir.

Şekil 3.7 : Tarihsel gelişim ve planlama süreçleri

3.2.2 Yerleşmelerin yapısal özellikleri

Boğaziçi bölgesinde, 20. yüzyıla kadar var olan genel yerleşim yapısına özgü karakterini taşıyan Boğaz köyleri, topografik özelliklerle uyumlu ve organik bir evrim göstermiştir. Bu yerleşimler, kıyı şeridini takip ederek kıyı boyunca geleneksel sıralı yalı tipolojileriyle birlikte gelişmişlerdir (Eryazıcıoğlu, 2012). Zaman içinde gelişen kent hayatı ve müdahalelerle birlikte, kıyılara erişim artmıştır. Yeni açılan sahil yolları ve tepelerden sahile inen yeni araç yollarıyla, tüm kıyı yerleşmelerine olan erişim artmıştır.

Daha sonrasındaki zamanlarda ise artan göç ve yapılaşmalar plansız yerleşimlerin meydana gelmesine neden olmuş, sayıları fazlaca artan gecekondulu alanları, yasal olmayan yapılaşmalara ortam oluşturmuştur. Günümüzde mevcudiyetleri hala devam eden, kentin planlama kurgusunu ve estetik yapısını etkileyen gecekondulu yerleşmelerinin kontrol altına alınması kentin önemli problemlerden biri olarak devam etmektedir.

Tarihi Boğaziçi köy yerleşmelerine bakıldığında, konumlarının Boğaziçi topografik ve coğrafi yapısına uyum sağladığı görülmektedir.

Vadi ağzlarına konumlanan ve sırtlara doğru yayılan boğaz köyleri, Avrupa Yakası'nda, Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Bebek, R. Hisarı, Baltalimanı, Emirgan, İstinye, Yeniköy, Tarabya, Büyükdere, Rumeli) Kavağı, Sarıyer ve Yenimahalle; Anadolu yakasında, Kuzguncuk, Beylerbeyi, Çengelköy, Vaniköy, Küçüksu, A. Hisarı, Çubuklu, Paşabahçe, Beykoz, Yalıköy, A. Kavağı'dır (Eryazıcıoğlu, 2012'de atıfta bulunulduğu gibi).

Yerleşim yerlerinin kurgusuna bakıldığında organik bir gelişim gözlemlenmektedir. Genellikle ulaşım amaçlı tercihler nedeniyle sahile yakın bir konum seçilmesi ile, konutların bunların etrafında oluşturulduğu görülmektedir. Artan nüfus ve ihtiyaçlarla beraber, açılan yeni yolların planlanması ise günümüzdene benzer özellik göstermektedir. Yapıların insan ölçeğinde yapıldığı ve genellikle ahşap materyallerin tercih edildiği gözlemlenmektedir.

Günümüzde yeni yapılaşmanın kısıtlı olduğu, sadece yerleşmelerdeki kültür varlıkları ve eski eserlerin yeniden yapılabilmek iznine sahip olduğu bölgede; korumacı bir yaklaşım sergileyen planların ve plan kararlarının köyiçi organik dokusunu koruma ve yaşatma yönündeki önemli yaklaşımları bulunmaktadır.

3.3 Boğaziçi Alanı Planlama Süreçleri, Boğaziçi Kanunu ve İmar Planı

Boğaziçi ve yerleşmelerinin, tarihi süreçler içindeki gelişimi ve yapılanışı, İstanbul kentinin geçmişteki planlama yaklaşımları, stratejileri ve kararları ile oldukça ilişkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle incelemeye ilk olarak İstanbul genelinde yapılmış olan planlama girişimleri ile çalışmalarının araştırılması ile başlanmıştır. Daha sonra ise Boğaziçi Alanı özelinde yapılan planlama çalışmaları incelenmiştir.

3.3.1 Boğaziçi alanı planlama süreçleri

İstanbul kenti için batılı anlamda ilk planlama çalışmaları III. Selim döneminde, ordu kışla yaptırılırken etrafı için de bir mevzii plan hazırlanması ile başladığı ifade edilmektedir (Gündüz, 2013). Daha sonra 1838 yılında, II. Mahmut tarafından, Alman General Moltke' ye kentin bir hâlihazır çizdirildiği belirtilmektedir (Şekil 3.8).

Şekil 3.8 : Moltke haritası (Gündüz,2013)

1877 yılında ülkede belediyeler kurulmasına yönelik Vilayet Belediye Kanunu çıkarılırken ve İstanbul özelinde ilk defa kent sınırları ve Boğaziçi sınırları belirlenerek, Dersaadet Belediye Kanunu ile ayrı bir yasal düzenleme getirilmiştir (Gündüz, 2013). Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, 1936 yılında Prost' un yapmış olduğu plan çalışması ile Boğaziçi üzerinde birtakım kararlara yer verdiği görülmektedir. Eryazıcıoğlu (2012), bu dönemde var olan sanayi yerleşimlerinin kaldırılması ve yapı yüksekliğini 3 kat ile sınırlamasının getirilmesi gibi kararların, koruma yaklaşımları bakımından olumlu olduğunu ifade ederken; Prost'un tüm kıyılardan geçen bir sahil yolu önerisi ile Boğaz'ın özgün doğal dokusunu zedeleyecek

ilk fikri ortaya attığını aktarmaktadır. Bu dönemden sonra, genel olarak yapılaşmaya dair küçük kararlar ve müdahaleler yapılmış olsa da net bir koruma yaklaşımı sağlanamadığı görülmektedir.

1950' li yıllar itibariyle, artan nüfus ve gecekondu problemleri, Boğaziçi yerleşmeleri ve kent için, koruma ve yapılaşma kararları alınması gerekliliğine dair tetikleyici bir unsur olarak rol aldığı söylenebilir (Bingöl, 2003). Mekânsal açıdan organizasyonunun yapılması, düzenlenmesi ve kontrol altına alınması amacıyla, tarihi köy içi yerleşmeleri için 1941, 1950 ve 1954 yıllarında imar planları hazırlanmıştır (Balin, 2023'de atıfta bulunulduğu gibi). Bingöl, 1966 yılında Nazım İmar Plan bürosunun kurulduğunu ve Boğaziçi'nin sahip olduğu özelliklerin farkındalığı ile plan çalışmalarının yapıldığını aktarmaktadır.

İstanbul Boğazı ve yerleşmelerinin yasal çerçevede korunması ve gelişimi amacıyla, literatürdeki çalışmalar, kanunlar ve kararlar detaylı incelendiğinde, günümüzü şekillendiren unsurların ilk defa 1970'li yıllardan itibaren yapıldığı görülmektedir

1970 yılında GEEAYK tarafından Boğaziçi sahil şeridinde yer alan yalılar için tescil kararı alındığı görülmektedir. 1971 yılında ise bu bölgeler için Boğaziçi Sahil Şeridi Koruma İmar Planı yürürlüğe girmiştir.

1973 yılında Eski Eserler Kanunu ile ilk defa sit kavramı tanımlanmıştır.

1974 yılında Boğaziçi Alanı ve sınırları tanımlanarak, “Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanı” olarak ilan edilmiş, yerleşme kontrolünü sağlamak ve doğal yapısını korumak amacıyla kararlar alınmıştır.

1977 yılında 1/5000 ölçekli Boğaziçi Nazım İmar Koruma Planı yürürlüğe girmiştir.

1980 yılında İstanbul Metropolitan Alan Nazım İmar Planı kabul edilmiştir. Amacı kentin doğu batı aksında lineer bir büyüme göstermesi ve kuzeye doğu büyümenin engellenmesidir (Eryazıcıoğlu, 2012). Fakat sonraki yıllarda, Boğaziçi'ndeki yerleşim izlerinin kuzeye doğru yayıldığı görülmektedir.

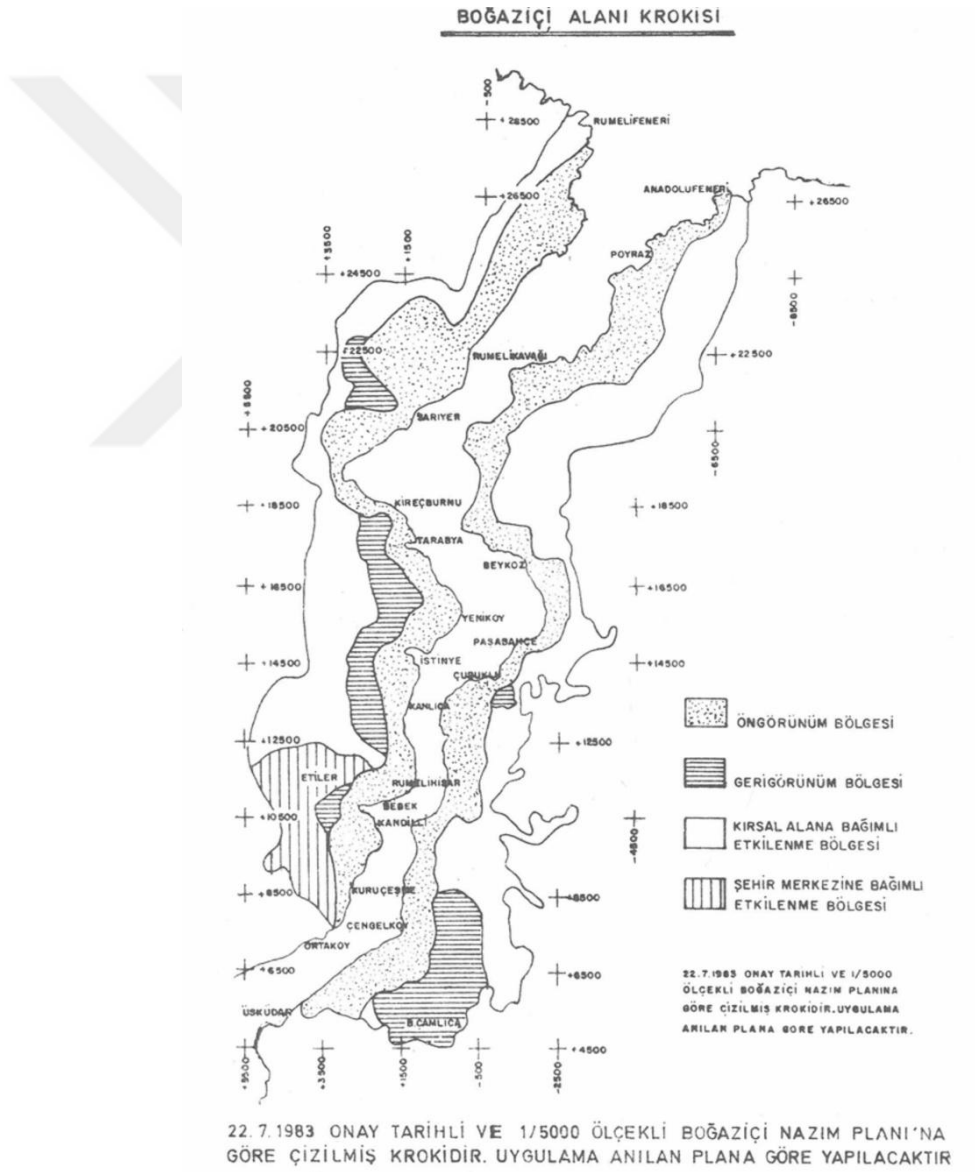
Boğaz'daki sanayi gelişimi, köprülerin, yolların yapılması ve nüfus artışı, yerleşim yerlerinin plansız ve kontrolsüz büyümesine yol açtığı belirtilmektedir (Gündüz, 2013).

Tüm bu planlar ve uygulamalar sonucunda problemlerin devam etmesi nedeniyle, özel bir yasa ile koruma tedbirlerinin alınması konusu ortaya atılmıştır.

22.07.1983 tarihinde 1/5000 ölçekli Boğaziçi Nazım imar Planı ve 1/1000 ölçekli Boğaziçi Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgesi Uygulama İmar Planı kabul edilmiş, bölge içinde 3 farklı sınır belirlenmiştir. (Şekil 3.9).

22.11.1983 tarihinde ise 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Bu kanun imar planlarını olduğu gibi kabul referans almış fakat eklenen bazı maddelerle yapılaşmanın önüne geçmiştir. Kanunda yer alan tanımlarıyla, belirtilen bölgeler şu şekilde ifade edilmektedir.

Şekil 3.9 : Boğaziçi Alanı Krokisi (2960 sayılı Boğaziçi Kanunu)

3.3.2 Boğaziçi Kanunu ve imar planı

2960 sayılı Boğaziçi Kanunu ve İmar Planı, İstanbul Boğazı ve yerleşmelerine özel olarak hazırlanan, bölgeye özgü imar mevzuatının uygulanması için yürürlüğe konulmuştur.

Kanunun ilk maddesinde amaç, *‘İstanbul Boğaziçi Alanının kültürel ve tarihi değerlerini ve doğal güzelliklerini kamu yararı gözeterek korumak ve geliştirmek ve bu alandaki nüfus yoğunluğunu arttıracak yapılanmayı sınırlamak için uygulanacak imar mevzuatını belirlemek ve düzenlemek’* olarak belirtilmektedir.

Boğaziçi Kanunu, İstanbul Boğazı'nı Sahil şeridi, Öngörünüm bölgesi, Geri görünüm bölgesi ve Etkilenme bölgesi olmak üzere dört alt bölgeye ayırarak her biri için özel kararlara yer vermektedir.

Kanunda, Boğaziçi'nin kültürel, tarihi ve doğal zenginliklerini koruma amacını güçlendirmek ve bölgenin sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesini sağlamak için temel ilkeleri belirlenmiştir. Kanunun 3. Maddesi ile şu kararlar alınmıştır:

- Boğaziçi alanında bulunan kültürel, tarihi ve doğal değerlerin korunması esas alınarak, Boğaziçi'nin doğal ve tarihi çevreye uygun bir şekilde geliştirilip güzelleştirilmesi amaçlanmıştır.
- Kıyılar sadece kamu yararı doğrultusunda kullanılabilir.
- Depo, tersane ve sanayi tesisleri gibi yapılar Boğaziçi alanında kurulamaz.
- Yeşil alanlar, ormanlar, korular ve mesire alanları gibi doğal alanlar koruma altındadır ve bu alanlardaki ağaç varlıkları tahrip edilememektedir.

İlk yayımlanan kanunda, bölgede yapı yapılması konusunda kesin bir yasak getirilmişken, sonrasındaki yıllarda birden fazla kez değiştirilen bu madde ile, günümüzde sadece korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiş, eski eser statüsünde olan yapılar için rekonstrüksiyon uygulamaları kapsamında yeni yapı yapımına izin verilmektedir.

Bu yapılar dışında kalan ve konut kullanımına ayrılmış, ancak yapı yapılmamış olan yerlerde, kanunun geçici 4.maddesi gereği yeşil alan statüsünün uygulanacağı ifade edilerek; yeni yapı yapma kısıtlaması, imar planında konut fonksiyonu atanmış yerlerde, devam etmektedir.

Boğaziçi Alanı'ndaki yerleşimlerin planlanması ve yapılaşma stratejilerinin oluşturulması amacıyla, planlamanın organizasyonu, koordinasyonu ve imar uygulamalarının gerçekleştirilmesi ve denetlenmesi için Boğaziçi İmar Yüksek Koordinasyon Kurulu' ile 'Boğaziçi İmar İdare Heyeti' ve 'Boğaziçi İmar Müdürlüğü' kurulmuştur. Daha sonrasında değiştirilen madde ile tüm yetki ve sorumluluk Büyükşehir Belediyesi ve ilgili ilçe başkanlıklarınca yürütüleceği kararına varılmıştır. Kanuna göre İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlı Boğaziçi İmar Müdürlüğü bölgedeki birinci derece sorumlu birim olarak tanımlanmaktadır ve görevleri şu şekildedir:

- Boğaziçi Alanı'nda planlama, koordinasyon ve uygulama işlemlerini yönetmek,
- İmar planlarını oluşturmak ve denetlemek,
- Boğaziçi'nin kültürel, tarihi ve doğal değerlerini korumak,
- Yapılaşma süreçlerini denetlemek ve çevresel düzeni korumak,
- Boğaziçi Kanunu ve ilgili mevzuat çerçevesinde düzenlemeler yapmak ve uygulamak,
- Kamu ilişkilerini yönetmek ve projelerin kamu yararı doğrultusunda gerçekleşmesine destek olmaktır.

Kanunun 10. Maddesi gereği, Geri görünüm ve Etkilenme bölgelerinde konut yapımında uygulanacak yoğunluklar, Boğaziçi Kanunu hükümlerine uygun olarak belirlenir. Bu bölgelerdeki yapılaşma, çevresel etkiler ve genel görünüm gözetilerek planlanır ve denetlenir. Boğaziçi Kanunu'na aykırı olan yoğunluklara izin verilmez, buna uygun düzenlemeler yapılır.

Boğaziçi Kanunu'nun özel bir niteliği ve öncelikli konumu, Boğaziçi'nin farklı ve benzersiz özelliklerini vurgular. Bu kanun, Boğaziçi'nde gözetilmesi gereken ilkeleri belirleyerek uygulamayı yönlendirir ve diğer yasal düzenlemeler arasında en üst sırada yer alır. Boğaziçi Kanunu'nun koruyucu yaklaşımı ve diğer kanunlara üstünlüğü, bölgenin korunması açısından önemli bir belirleyici rol oynar. Ancak, uygulamada, özellikle İmar Kanunu'na yapılan değişiklikler ve koruma ilkelerinin eksik uygulanması gibi nedenlerle Boğaziçi Kanunu'nun amacı tam olarak gerçekleştirilememektedir (Eryazıcıoğlu, 2012).

3.4 Boğaziçi'ndeki Kayıp Mekânlar

İstanbul Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi alan sınırı içerisinde 4 farklı ilçeden alanlar yer almaktadır. Bu nedenle bu sınır dâhilinde, yer alan 4 ilçe; Beşiktaş, Sarıyer, Üsküdar ve Beykoz'da, parsel bazlı olarak kayıp mekânları tespit etme çalışması yapılmıştır. Çalışmaya, büyük ölçekli kamusal alanlar olan; orman, koru vb. alanlar dâhil edilmemiştir.

Çalışmada, geçmiş ve günümüz hava fotoğraflarının, güncel sokak görüntülerinin ve imar planlarının karşılaştırılmalı incelenmesi ve ardından incelenen parselin öyküsünün Boğaziçi İmar Müdürlüğü arşivinde tespitlerinin yapılması ile gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda birçok parsel incelenmiş ve 1356 adet parsel kayıp mekân olarak tespit edilmiştir.

3.4.1 Kayıp mekânların tespiti

Kayıp mekân tespitlerinde, literatür çalışmasında belirtilmiş olan Trancik ve Villagomez'in belirttiği parametrelerinden yola çıkılmıştır. İncelenen parsellerin kayıp mekân olarak tespiti esnasında belirlenen 3 ana parametreye odaklanılarak parsel ölçeğinde keşifler yapılmıştır, bunlar şu şekilde ifade edilebilir:

- Parsel üzerindeki yapı mevcudiyeti
- Parselin adadaki konumlanma biçimi
- Parselin günümüz kullanımına yönelik tespitler

Bu kriterlerden parselin adada konumlanma biçimi için 4 farklı durum dikkate alınmıştır.

Adanın köşesinde konumlanması, sıralı iki parsel arasında olması, adalar arasında veya ortasında bir parsel olması, sahil hattında konumlanmış olan bir parsel olması durumlarına göre belirlenmiştir.

Parselin güncel kullanımına yönelik tespitler ise, 5 grupta araştırılıp incelenmiştir:

1. Tanımsız bırakılan alanların varlığı
2. Araç parklarının varlığı
3. Atık malzemelerin varlığı
4. Depolama alanlarının varlığı
5. Kullanılmayan yapısal öğelerin varlığı

Yapılan çalışma, sonucunda incelenen parsellerin sahip oldukları kayıp mekân tipolojileri üretilmiş, 24 farklı kayıp mekân tipi ortaya çıkmıştır. Bunlar Kullanıma Yönelik Tespitler başlığı altındaki 5 gruba göre sırasıyla A-B-C-D-E harfleri ile sınıflandırılmışlardır. Bazı parsellerde birden fazla kullanımı olduğu durumda ise kullanımların olduğu harfler birlikte ifade edilmiştir. Tespiti yapılan parsellerin arşiv araştırmasında mülkiyet bilgileri de kontrol edilmiş olup, 4 farklı kategoride isimlendirilmiştir Bunlar: özel mülkiyet, kamu mülkiyeti vakıf mülkiyeti ve karma mülkiyette olanlar olarak sınıflandırılmıştır.

Tespit edilen 24 adet tip kayıp mekân, parsel özelinde tescillenmiş eski eser barındırmayan parsellerdir. Mevcut imar planında, eski eser yapı görüldüğü halde günümüzde yapı parselde bulunmasa bile, kanunlar gereği yapıların yeniden yapılabilme hakları bulunmaktadır. Boğaziçi Kanunu ve İmar Planı bu koşullara sahip parseller için yeni yapı yapımını kısıtlamamaktadır. Bu nedenle, kültür varlığı, eski eser bulunduran parseller ayrı bir yasal çerçevede değerlendirilmektedir.

3.4.2 Kayıp mekân tipleri

Boğaziçi Öngörünüm Alanı sınırları içerisinde yer alan Beşiktaş, Sarıyer, Üsküdar ve Beykoz ilçelerinde yapılan inceleme sonucunda 24 adet farklı kayıp mekân türü tespit edilmiştir. A, B, C, D, E isimleri kullanıma yönelik tespitlerin ana başlıklarına bağlı biçimde verilmiştir. Alt tiplerinin detaylı parsel kullanımlarına ve parselin konumlanışına göre ise harf yanına rakam ile ifade edilmiştir. Birden fazla kullanım tespitinde ise harfler yan yana gelebilmektedir. Bunlar Çizelge 3.1’de verildiği üzere;

- Tanımsız Bırakılan Alanlar (A)
- Araç Parkı (B)
- Atık Malzemeler (C)
- Depolama (D)
- Kullanılmayan Yapısal Öğeler (E)

Örneğin, köşe parselde yer alan üzerinde çalılık olan tanımsız bırakılan alan A2 tipi olarak ifade edilirken, köşe parselde yer alan ve üzerinde hem çalılık hem de yapı kalıntısı olan alanlar, A2E1 olarak ifade edilmiştir. 21 adet tip üzerinde yapı bulunmazken; 3 adet tip, üzerinde yapı bulunan bakımsız/harabe yapılar kategorisinde ele alındığından yalnızca bulundukları parsel konumuna göre sınıflandırılmışlardır. Bunlar F1, F2 ve F3 tipleri olarak belirtilmektedir. F1, F2 ve F3 parselleri, üzerinde

bulundurdukları yapının eski eser olma durumlarına göre de değerlendirilmiştir (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1 : Tespit edilen kayıp mekân tipleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

			YAPI TESPİTİ	PARSEL KONUM TESPİTİ	KULLANIMA YÖNELİK TESPİTLER												
			PARAMETRELER	Yapı mevcudiyeti	Parselin Konumlanma Biçimi	Tanımsız Birakılmış Alanlar	Araç Parkı	Atık Malzemeler	Depolama	Kullanılmayan Yapısal Öğeler							
İlçe	Ada_Parsel	KAYIP MEKÂN TİPİ	Var	Yok	Köşe	İlki yapı arası	Adalar arasında/ ortasında	Sahilde	Çimen /toprak/beton zemin boşluk	Çalılık/Ağaçlık formasyonu	Sık Ağaç/Orman formasyonu	Tek araçlık	Birden fazla araç parkı	Hurda/Çöp/Moloz	Yapı malzemesi/Mobilya	Kalıntılar	Bakımsız kalmış/harabe yapılar
Üsküdar	898_1	A1															
Beykoz	375_13	A2															
Sarıyer	547_22	A3															
Beykoz	360_4	B1															
Sarıyer	765_22	B2															
Üsküdar	858_9	C1															
Beykoz	366_23	A5B4															
Sarıyer	899_22	A4C2															
Üsküdar	562_17	A4															
Sarıyer	546_43	A5															
Sarıyer	686_4	A6															
Üsküdar	587_8	B3															
Beykoz	222_17	B4															
Sarıyer	971_4	C2															
Beykoz	217_19	D1															
Sarıyer	403	A7															
Üsküdar	1311_19	A8															
Sarıyer	331_3	E1															
Beykoz	83_18	E2															
Beykoz	455_11	A2E1															
Beykoz	453_25	A4E2															
Beykoz	456_7	F1															
Sarıyer	760_12	F2															
Üsküdar	842_65	F3															

3.4.3 Kayıp mekân tiplerinin özellikleri

A tipi kayıp mekanlar tanımsız bırakılmış alanlar olarak gruplandırılmaktadır. Bu alanlar doğal toprak, çim zeminli veya beton, kum zeminli parseller, çalılık formasyonu olan parseller ve sık ağaç/orman formasyonu olan parseller olarak üç grupta açıklanmaktadır.

B tipi kayıp mekânlar araç parkının sıklıkla tercih edildiği parseller olarak tariflenmiştir. Bu gruptaki alanların büyüklüğüne göre park tipi tek araç veya birden fazla aracın park edebilmektedir, bu nedenle B tipi mekânlar 2 alt grupta incelenmektedir.

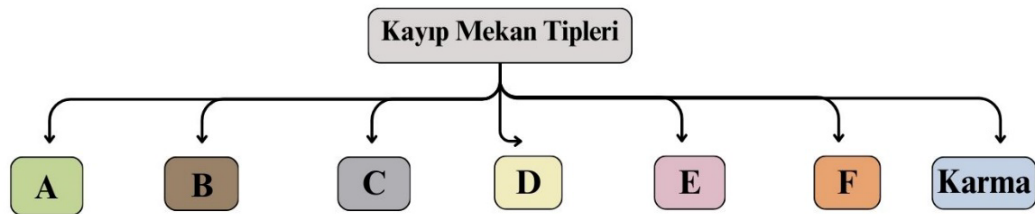
C tipi kayıp mekânlar, atık malzemelerin (çöp, hurda, moloz vb.) bırakıldığı âtıl alanlar olarak tariflenmektedir.

D tipi kayıp mekânlar depolama amaçlı yapı malzemelerinin veya mobilyaların bırakıldığı alanları tariflemektedir.

E tipi kayıp mekânlar ise üzerinde kullanılmayan yapısal öğelerden; dış duvar kabuğu, iskeleti veya yapı kalıntılarını bulunduran parselleri tariflemektedir.

F tipi kayıp mekânlar ise, üzerinde kullanılmayan bir yapı mevcudiyeti olan fakat bakımsız kalmış veya terk edilmiş, harabe yapıları tariflemek için kullanılmıştır.

Karma tipi kayıp mekânlar birden fazla tipin birlikte yer aldığı, tanımsız bırakılmış alanlar olarak gruplandırılmaktadır. Bu tip mekânlarda, yukarıda yer alan tiplerin birkaçının aynı parselde varlığı görülebilmektedir (Şekil 3.10).

Şekil 3.10 : Kayıp mekân tipleri sınıflandırması

3.4.3.1 A tipi kayıp mekânlar

A tipi kayıp mekânlar, parselin tamamıyla tanımsız bırakıldığı, kullanıcılar tarafından bile plan dışı başka bir fonksiyon için kullanılmadığı ve üzerinde herhangi bir yapı olmayan alanları temsil etmektedir. Bu tip mekânlar 3 farklı durumda olabilmektedir. Bunlar;

- **Tamamen boş parseller:** Doğal, toprak veya çim zemin; beton veya kum dökülmüş zeminler
- **Küçük ölçekli bitkileri içeren parseller:** Çalılık, ağaçlık formasyonları
- **Büyük ölçekli bitki gruplarını içeren parseller:** Sık ağaçlık, orman formasyonları

○ A1 tipi kayıp mekân

A1 tipi kayıp mekânlar; köşe parsel olarak yapı adasında konumlanan, genellikle doğal toprak zemine sahip alanlar olarak ifade edilmekle birlikte, birtakım müdahaleler sonucu beton/kum gibi farklı malzemelerin de zeminde yer aldığı mekânlar olarak tariflenmektedir. Beykoz ve Sarıyer ilçelerinin kuzey uçlarında ve Üsküdar ilçesinde iç kısımlarında sıklıkla görülmektedir (Şekil 3.11).

Şekil 3.11 : Üsküdar, 898 ada, 1 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ A2 tipi kayıp mekân

A2 tipi kayıp mekânlar; yapı adasında köşe parsel üzerinde yer alan, genellikle kendi haline bırakılmış, üzerinde küçük ölçekli bitki formasyonlarını bulunduran, çalılık ve ağaçlık gibi düzenlenmemiş tanımsız mekânlar olarak görülmektedir (Şekil 3.12). Genellikle eğimin elverişsizliği sonucu, parselin kullanılamaması ile birlikte bakımsız

bırakılmasıyla doğal unsurların istilası sonucu oluştuğu düşünülmektedir. Beykoz ve Sarıyer ilçelerinde sıklıkla görülmektedir.

Şekil 3.12 : Beykoz, 375 ada, 13 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ **A3 tipi kayıp mekân**

A3 tipi kayıp mekânlar; yapı adasında köşe parsel üzerinde konumlanmış, üzerinde büyük bitki formasyonlarını içeren, koru veya orman görünümlü sık ağaçların yer aldığı, tanımsız bırakılmış alanlar olarak ifade edilmektedir (Şekil 3.13).

Genellikle koru ve orman alanlarına yakın bölgelerde yer almasıyla birlikte, konut alanı olarak planlanmış bölgelerde de görülmektedir. Sarıyer, Beykoz yoğunluklu olmak üzere, tüm ilçelerin kıyıda uzak yüksek yerlerinde görülmektedir.

Şekil 3.13 : Sarıyer, 547 ada, 22 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ **A4 tipi kayıp mekân**

A4 tipi kayıp mekânlar; yapı adası üzerinde sıralı iki parsel arasında yer alan, A1 tipi kayıp mekanlarda görülen genellikle doğal toprak zemine sahip alanlar olarak ifade edilmekle birlikte, birtakım müdahaleler sonucu beton/kum gibi farklı malzemelerin de zeminde yer aldığı mekanlar olarak tariflenmektedirler (Şekil 3.14).

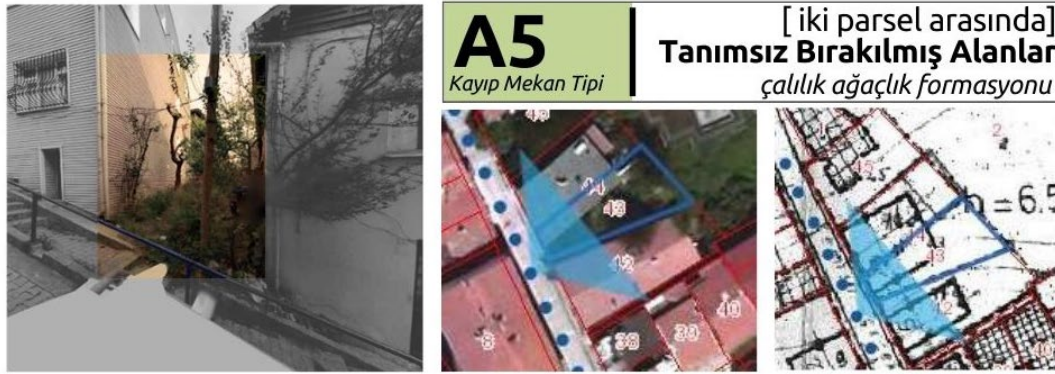
Bu mekânlar, düzenli bahçe kullanımı dışında, herhangi bir başka kullanıma elverişli olamayacak düzeyde dar veya sokak seviyesinden yüksekte yer alabilmektedirler.

Şekil 3.14 : Üsküdar, 562 ada, 17 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ A5 tipi kayıp mekân

A5 tipi kayıp mekânlar; yapı adasında sıralı iki parsel arasında yer alan, genellikle kendi haline bırakılmış, üzerinde küçük ölçekli bitki formasyonlarını bulunduran, çalılık ve ağaçlık gibi düzenlenmemiş tanımsız mekanlar olarak görülmektedir (Şekil 3.15). Bu mekanlar, düzenlenmiş bahçe kullanımı dışında herhangi bir fonksiyona elveremeyecek şekilde dar veya girişleri problemlili olan sokaklarda yer almaktadırlar.

Şekil 3.15 : Sarıyer 546 ada, 43 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ A6 tipi kayıp mekân

A6 tipi kayıp mekânlar; yapı adasında sıralı iki parsel arasında yer alan, üzerinde büyük bitki formasyonlarını içeren, koru veya orman görünümlü sık ağaçların yer aldığı, tanımsız bırakılmış alanlar olarak ifade edilmektedir (Şekil 3.16).

Bu tip parseller ve A5 tipi kayıp mekânlar, genellikle Sarıyer ilçesinde sıklıkla görülmekle birlikte, büyük bitki formlarının yer aldığı parseller olan A6 tipinin, A5' e göre daha büyük parsellerde yer aldığı söylenebilir.

Şekil 3.16 : Sarıyer 686 ada, 4 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ **A7 tipi kayıp mekân**

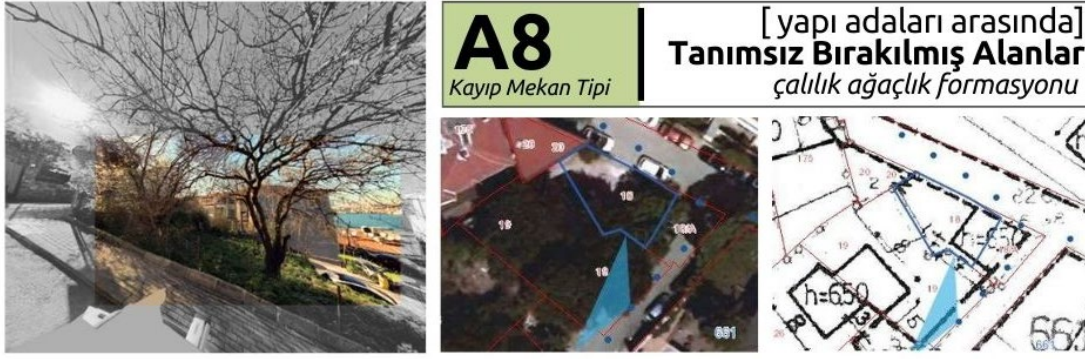
A7 tipi kayıp mekânlar; yapı adalarının arasında kalan veya adaların iç kısmında yer alan tanımsız boşlukları tariflemek için kullanılmaktadır (Şekil 3.17). Bu parsellerde, A1 tipi özelliklere sahip olan, doğal toprak zemine sahip veya birtakım müdahaleler sonucu beton/kum gibi farklı malzemelerin de zeminlerin de görüldüğü mekânlar olarak tariflenmektedir. Kullanıcılar tarafından sahiplenilmemiş, herhangi bir başka kullanıma da açık olmayan mekânları temsil etmektedirler. Genellikle planlaması geç yapılmış bölgelerde görülmekle birlikte, Sarıyer ve Beykoz ilçelerinin kuzey mahallelerinde rastlanmaktadır.

Şekil 3.17 : Sarıyer 403 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ **A8 tipi kayıp mekân**

A8 tipi kayıp mekânlar; yapı adalarının arasında kalan veya adaların iç kısmında yer alan tanımsız boşluklar üzerinde küçük ölçekli bitki örtülerinin, çalılık ve ağaçlık gibi formasyonları bulunduran, düzenlenmemiş tanımsız mekanlar olarak tariflenmektedir (Şekil 3.18). Bu parseller, yapı adalarının içinde mahreç alamayan parseller olabildiği gibi, bir takım yapı grupları arasında kalan, tanımsız, bakımsız ve doğal haline bırakılan parseller olarak karşımıza çıkmaktadır. A7 tipi gibi daha çok planlama çalışmaları geç yapılmış alanlarda sıkça görülmektedir.

Şekil 3.18 : Üsküdar 1311 ada, 19 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

3.4.3.2 B tipi kayıp mekânlar

B tipi kayıp mekânlar, parselin imar planı fonksiyonu dışında, tamamıyla araç parkı amaçlarıyla kullanıldığı mekânlardır. Bu parseller iki şekilde ayrılmaktadır.

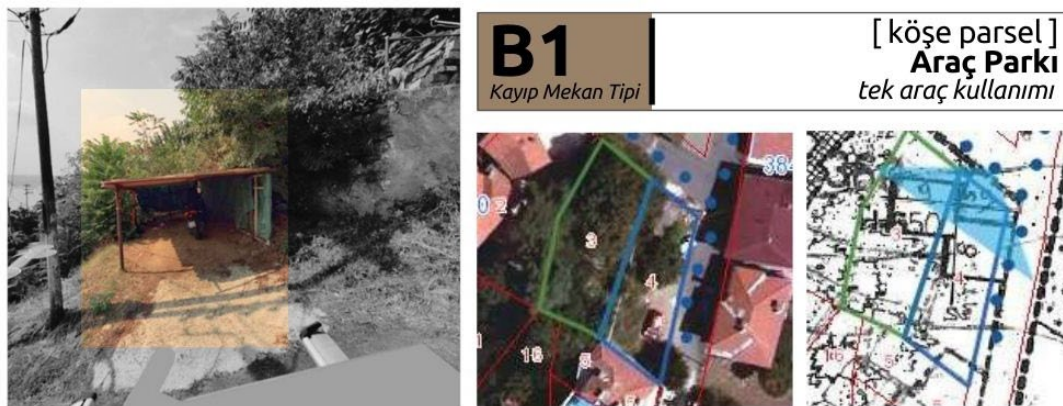
- *Tek aracın park edebildiği yerler; küçük parseller*
- *Birden fazla araç park edilen yerler; büyük parseller*

o B1 tipi kayıp mekân

B1 tipi kayıp mekânlar; yapı adalarının köşe parsellerinde konumlanan, genellikle kullanıcıların araç parkı amacıyla kullandıkları fakat bu yönde bir plan fonksiyonu bulunmayan mekânları tariflemektedir (Şekil 3.19).

Bu tip mekânlar yalnızca tek bir araç parkına hizmet edebilecek büyüklükte olup, genellikle parsel sahibi kişilerin kullanımına açık bir özel mekân olarak hizmet etmektedir.

Alan içerisinde bazı parsellerin kapalı garajlara dönüştürüldüğü veya otopark geçiş bariyeri konulduğu gözlemlenmiştir.

Şekil 3.19 : Beykoz, 360 ada, 4 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ B2 tipi kayıp mekân

B2 tipi kayıp mekânlar; yapı adalarının köşe parsellerinde konumlanan, genellikle kullanıcıların araçlarını park etmek için tercih ettikleri boş mekânlar olarak değerlendirilmiş olup, birden fazla araç park edebilecekleri büyüklükte olan alanları tariflemektedir (Şekil 3.20). Bu tip mekânların çalışma alanında sık görüldüğü tespit edilmiştir. Köşe parselde yarattıkları açıklıklar dikkat çekmektedir. Bu açıklıklar mahalle içinde küçük bir meydan havası katabildiği gibi, bitki gruplarıyla da yer yer desteklendiği gözlemlenmiştir.

Alanın tamamında bu tip mekânların sıklıkla araç parkı için kullanılması, bölgedeki otopark ihtiyacını da yansıtmaktadır. Bu tip kullanım mahalle sakinlerinin benimsedikleri ortak bir kamusal alan olarak çalışıyor olsa da kullanımda elverişliliğe sahip olmayan alanlardır.

Şekil 3.20 : Sarıyer, 765 ada, 23 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ B3 tipi kayıp mekân

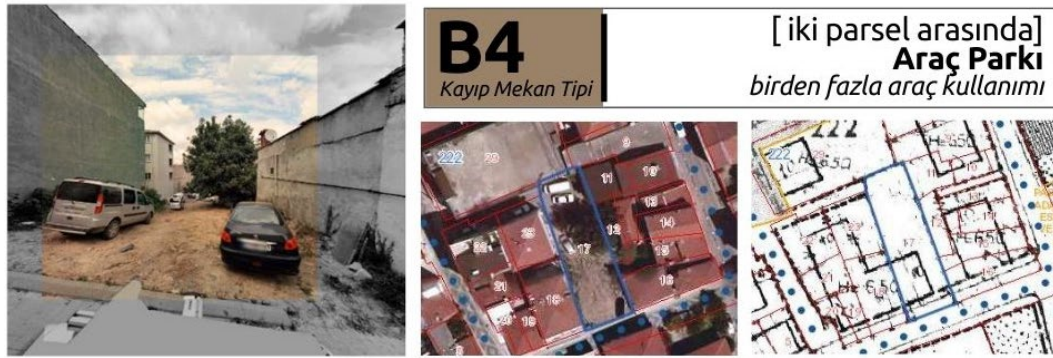
B3 tipi kayıp mekânlar; yapı adasında sıralı iki parsel arasında yer alan, kullanıcıların araç kullanımı için tercih ettikleri, genellikle dar ve yalnızca tek aracın sığabileceği büyüklükte olan mekânları tariflemektedir (Şekil 3.21).

Şekil 3.21 : Üsküdar 587 ada, 8 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ B4 tipi kayıp mekân

B4 tipi kayıp mekânlar; yapı adasında sıralı iki parsel arasında yer alan, kullanıcıların araç kullanımı için tercih ettikleri, geniş ve birden fazla araç parkının yapıldığı boş mekanlar olarak tariflenmektedir (Şekil 3.22). Çalışma alanında sıklıkla karşılaşılan bir kayıp mekân türü olarak ifade edilebilir. Kullanıcılar tarafından genellikle otopark amaçlı kullanılan bu yerlerde, oto yıkama, tamirat ve kiralama hizmetlerinin de verildiği gözlemlenmiştir. Bu tip kayıp mekânların ticari amaçla kanunsuz kullanımları, gelecek kent planlamaları açısından risk oluşturabilmektedir.

Şekil 3.22 : Beykoz 222 ada, 17 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

3.4.3.3 C tipi kayıp mekânlar

C tipi kayıp mekânlar, parselin imar planı fonksiyonu dışında kullanıldığı, üzerinde çöp, hurda ve moloz gibi atıkların bırakıldığı alanları açıklamaktadır.

○ C1 tipi kayıp mekân

C1 tipi kayıp mekânlar; bir yapı adasının köşe parselinde yer alan, üzerine atık malzemelerin bırakıldığı, plan fonksiyonuna uymayan alanlar olarak tariflenmektedir. Bu atık malzemeler, çöpler, hurdalar veya molozlar olabilmektedirler (Şekil 3.23). Bu tip kayıp mekânlar genellikle merkezi olmayan yerlerde ve çeperlerde görülmektedir.

Şekil 3.23 : Üsküdar 858 ada, 9 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ C2 tipi kayıp mekân

C2 tipi kayıp mekânlar; bir yapı adasında sıralı iki parsel arasında yer alan, üzerine atık maddelerin bırakıldığı bakımsız alanlar olarak tariflenmektedir (Şekil 3.24). Bu tip parseller, kent içerisinde özellikle ara sokaklarda sıklıkla görülmektedir. Estetik açıdan görüntü kirliliği yarattığı gibi, koku kirliliğine sebep olabilmektedirler. Aynı zamanda kullanıcıların mekânı verimli kullanmalarının önünde engel oluşturmaktadır.

Şekil 3.24 : Sarıyer 971 ada, 4 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

3.4.3.4 D tipi kayıp mekânlar

D tipi kayıp mekânlar, parselin imar planı fonksiyonu dışında depolama amaçlı kullanıldığı durumlarda oluşan tanımlanamayan alanları ifade etmektedir.

○ D1 tipi kayıp mekân

D1 tipi kayıp mekânlar; bir yapı adasında sıralı iki parsel arasında yer alan, üzerinde yapı malzemesi (odun, kereste, gaz beton, sac), mobilya, gibi eşyaların biriktirildiği, bazen bireysel, bazen de parsel çevresindeki atölye, iş yeri gibi yerlerin depolama aktiviteleri sonucu gözlemlenen alanları tariflemek için kullanılmaktadır (Şekil 3.25). Bu mekânlar, plandaki fonksiyonları dışında kullanım sergilemektedirler. Genellikle Beykoz ve Sarıyer ilçelerinin merkezi olmayan mahallelerinde gözlemlenmiştir.

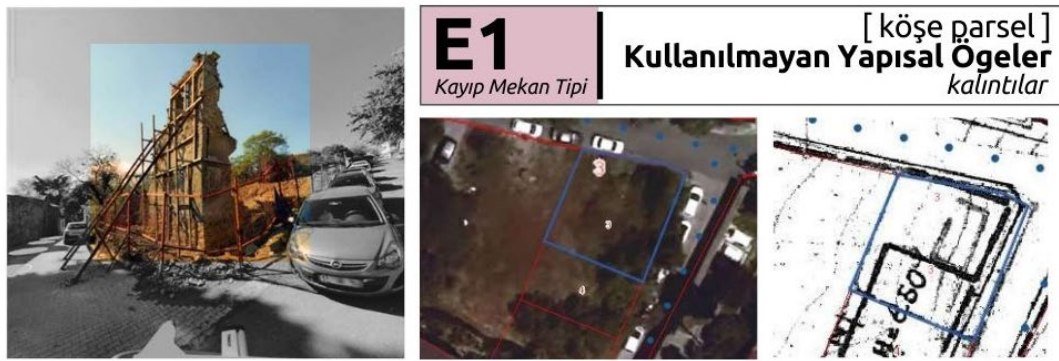
Şekil 3.25 : Beykoz 217 ada, 19 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

3.4.3.5 E tipi kayıp mekânlar

E tipi kayıp mekânlar, üzerinde kalıntıların yer aldığı parselleri temsil etmektedir. Bu kalıntılar, artık bütünlüğü olmayan yapıların elemanlarını içeren durumlarda karşımıza çıkmaktadır.

○ E1 tipi kayıp mekân

E1 tipi kayıp mekânlar; bir yapı adasının köşe parselinde yer alan, sahipsiz bırakılmış yapı kalıntılarının tariflendiği tipteki mekânlardır (Şekil 3.26). Kalıntılar, yapı bütünlüğü bozulmuş olan yapıların öğelerini anlatmaktadır. Çeşitli bölgelerde genellikle yapının dış kabuğu ve duvarları olarak görülmektedir, az da olsa, zeminde kalıntılara ve izlere rastlanmaktadır.

Şekil 3.26 : Sarıyer, 331 ada, 3 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ E2 tipi kayıp mekân

E2 tipi kayıp mekânlar; bir yapı adasında sıralı iki parseli arasında yer alan, yapısal bütünlüğü bulunmayan öğeleri tariflemektedir (Şekil 3.27). E1 ve E2 tipi parsellerin, üzerindeki kalıntı yapının, tescilli bir eski eser statüsü taşımaları durumunda uygulanacak yöntem ve yasalar Boğaziçi İmar Kanunu'nda belirtilmekte olup, bu çalışmada ilgili yasal çerçeve bu çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Şekil 3.27 : Beykoz, 83 ada, 18 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

3.4.3.6 F tipi kayıp mekânlar

F tipi kayıp mekânlar, üzerinde sahipsiz bırakılmış, bakım ve onarıma ihtiyacı olan yapıları içeren parselleri tariflemektedir. F tipi yapılar, tescilli bir eski eser olmaları durumunda, kanunun ve yasal süreçlerin izin verdiği ölçüde bakım, onarım, restorasyon veya rekonstrüksiyon izinleri alabilmektedirler.

○ F1 tipi kayıp mekân

F1 tipi kayıp mekânlar; yapı adasının köşe parselinde konumlanan, üzerinde bakımsız, harabe veya terk edilmiş vaziyette bir yapı bulunduran mekânları anlatmaktadır (Şekil 3.28).

Örnek yapı, tescilli bir eski eser olup, yasal süreçleri içerisinde yeniden yapım ve onarım haklarına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Alan genelinde birçok harabe eski eser yapı görülmektedir.

Şekil 3.28 : Beykoz, 456 ada, 7 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ F2 tipi kayıp mekân

F2 tipi kayıp mekânlar, bir yapı adasının sıralı iki parseli arasında yer alan, üzerinde bakımsız, harabe veya terk edilmiş bir yapı bulunduran parselleri tariflemektedir (Şekil 3.29).

Örnek yapı eski eser statüsünde olmayan bir yapı olarak mevcudiyetini terk edilmiş bir vaziyette devam ettirmektedir. Yıkılması durumunda yerine yeni bir yapı yapımı kanun çerçevesinde mümkün olmamaktadır. Bölgede bu tipte yer alan, kültür varlığı olarak tescili bulunmayan, birçok yapı çeşitli nedenlerle yer almaktadır. Mülkiyet problemleri, anlaşmazlıklar, miras davaları, riskli yapılar vb. nedenlerle boşaltılmış, terk edilmiş yapılar olarak varlıklarını devam ettirmektedirler.

Fakat kanun gereği, herhangi bir müdahale gerçekleştirilememektedir. Yapıların ruhsatlı ve iskanlı olma durumlarına göre mevcut durumlarının mimari projelerine uygun olmak koşulu ile basit onarım, takviye ve güçlendirme işlemleri yapılabilmektedir.

Şekil 3.29 : Sarıyer, 760 ada, 12 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ F3 tipi kayıp mekân

F3 tipi kayıp mekânlar; kıyı kenar çizgisine paralel bir yapı adasının sıralı iki parseli arasında yer alan mekanları temsil etmektedir (Şekil 3.30). Örnek yapı, tescilli bir eski eser olup, harabe ve terk bir vaziyette kıyı şeridinde yer almaktadır. Kanun çerçevesinde yeniden yapım ve onarımı mümkün olabilmektedir. Parselin konumu ve kıymetli arazi değerlerine rağmen bu tip kayıp mekânlar nadiren de olsa her iki kıyıda da bulunmaktadır.

Şekil 3.30 : Üsküdar, 842 ada, 65 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

3.4.3.7 Karma tipte kayıp mekânlar

Karma tipteki kayıp mekânlar, birden fazla faktörü içeren ve birlikteliği ile farklılaşan tanımsız alanları temsil etmektedir. Bu tip mekanlar alan genelinde sıklıkla görülmekle birlikte, zaman içerisinde farklı kombinasyonlarla karşımıza çıkabilmektedirler.

○ **A5B4 tipi kayıp mekân**

A5B4 tipi kayıp mekânlar; bir yapı adasının sıralı iki parseli arasında yer alan, üzerinde çalılık ve küçük ağaç formasyonlarını bulundurmasına rağmen birden fazla araç kullanımı için tercih edilmiş olan düzenlenmemiş karma tipte tanımsız mekanlar olarak görülmektedir (Şekil 3.31).

Şekil 3.31 : Beykoz, 366 ada, 23 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ **A4C2 tipi kayıp mekân**

A4C2 tipi kayıp mekânlar; bir yapı adasının sıralı iki parseli arasında yer alan, üzerinde çalılık ve küçük ağaç formasyonlarını bulundurmasına rağmen atık maddelerin atıldığı tanımsız ve bakımsız, düzenlenmemiş mekânlar olarak görülmektedir (Şekil 3.32).

Şekil 3.32 : Sarıyer, 899 ada, 22 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ **A2E1 tipi kayıp mekân**

A5B4 tipi kayıp mekânlar; yapı adasının köşe parselinde konumlanan, üzerinde kalıntılar olan, yani yapısal bütünlüğü bozulmuş ögeler bulunduran ve bu ögelerin çalılık ve küçük ağaç formasyonlarını tarafından işgal edilmesi sonucu tanımsız kalmış olan mekânlar olarak görülmektedir (Şekil 3.3). Bu mekanlarda yer alan yapıların eski eser olmaları durumunda yeniden yapım ve onarımları mümkün olabilmektedir.

Örnekte verilen yapı, tescilli bir eski eser olup, belirtilen uygulamaları gerçekleştirebilir olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 3.33 : Beykoz, 455 ada, 11 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

○ **A4E2 tipi kayıp mekân**

A4E2 tipi kayıp mekânlar; bir yapı adasının sıralı iki parseli arasında yer alan, üzerinde kalıntılar olan, yani yapısal bütünlüğü bozulmuş öğeler bulunduran ve bu öğelerin çalılık ve küçük ağaç formasyonlarını tarafından işgal edilmesi sonucu tanımsız kalmış olan mekânlar olarak görülmektedir (Şekil 3.34).

Şekil 3.34 : Beykoz, 453 ada, 25 parsel, görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

3.4.4 Kayıp mekânların tanımsızlaşma nedenleri

İncelenen kayıp mekanların, genel anlamda tanımsızlaşma nedenlerine bakıldığında şu ihtimaller gündeme gelmektedir.

İmar planındaki fonksiyonları konut ise;

- Üzerine hiç yapı yapılmamış parseller olabilmektedir.
- Geçmişteki bir zaman diliminde üzerine yapı yapılmış, daha sonra ise yapı ortadan kalkmış ve Boğaziçi Kanunu'nun Geçici 4.maddesi gereği bir daha yapı yapılamamış olabilmektedir.

Plandaki fonksiyonu konut dışı bir kullanım (yeşil alan, sosyal donatı alanı vb.) ise;

- Fonksiyonuna göre uygulama yapılmamış olabilmektedir.

Öngörünüm bölgesinde mevcut yapılar dışında kalan kültür varlığı olan, eski eser statüsündeki yapılarda restitüsyon projesine uygun, restorasyon ve rekonstrüksiyon uygulamaları yapılabilmektedir. Ancak, mevcut yapılarda ise, imar planı ve kanunlar uygulanmaya başladığı tarih itibarıyla, yasallık süreçleri, yapının hayatta olduğu süreç kadar tanımlanmaktadır. Geçici 4. Madde gereği, yıkılan mevcut yapıların parselleri yeşil alan olarak ifade edilmektedir.

Mevcut yapıların yaşamlarının sona ermesi ise birçok dış faktörle gerçekleşmektedir. Yapılar, yaşam süresini tamamlamış ve artık içinde yaşamak için risk taşıyorsa yıkım kararları alınabilmektedir. Yangın gibi tahmin edilemeyen afetlere karşı ahşap yapıların çoğunlukta olduğu bölgelerin maruz kaldığı etki nedeniyle yapılar yok olabilmektedir. Kıyı hattında, özellikle gemi akışının yoğun olduğu kıvrımlı ve dar bir boğazda, gemi kazalarının bugün dahi yapılara hasar verdiği ve yıkım sürecinde katkısının olabileceği düşünülmelidir.

Planda verilmiş fonksiyonu dışında, var olan yapıların sahipleri arasındaki mülkiyet ve miras problemleri yapıların âtıl kalmasında önemli rol oynamaktadır. Sosyal ilişkilerin, yasal süreçlerdeki etkilerinin yapılaşmış çevreye de yansıdığı görülmektedir.

Parselin imar planında kültür varlığı olan eski bir eser olması durumunda, eser olan yapılar günümüzde parsel üzerinde olmasa dahi, sunulan restitüsyon ve sonrasında rekonstrüksiyon projeleri çerçevesinde yeniden yapılabilmektedir.

Bu nedenle incelenen parsellerin hikayeleri, arşiv taramaları ve kültür varlığı olma durumları, parselin kayıp mekân olma durumunu da değiştirmektedir.

3.4.5 Kayıp mekânları kent yaşamına katma girişimleri

Boğaziçi Öngörünüm alan inceleme safhasında, kayıp mekân olarak tespit edilen birkaç parselin kullanıcıların girişimleri ve müdahalesiyle, tanımlı hale getirilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir.

Kent içinde böyle bir dönüştürme ve geliştirme gücünün, kullanıcılar tarafından ile yapılması, kayıp mekânların dönüştürülebilme ve kent hayatına katılabilme gücünün yüksek olduğunu göstermektedir. Üsküdar'da iki yapı arasında konumlanan bu konut fonksiyonlu bu alanının, bostan olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bostanın kaldırımdaki uzantısı boyunca yerleştirilen birkaç oturma elemanı ile cep parkına benzer bir kullanım türü yaratıldığı görülmektedir (Şekil 3.35).

Şekil 3.35 : Üsküdar, 630 ada, 17 parsel, sokak görüntüsü

Üsküdar'da sokak arasında dört yolun kesişimindeki köşe parselde konumlanan, planda konut fonksiyonlu olarak gösterilen bu alanının, bir dinlenme oturma alanı olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Kaldırıma yerleştirilen geçici nitelikte birkaç oturma elemanı fark edilmekte olup, alanda bölgedeki genel peyzaj karakterinden farklı bir kullanım denendiği görülmektedir (Şekil 3.36).

Şekil 3.36: Üsküdar, 557 ada, 1 parsel, sokak görüntüsü

Üsküdar'da bir yapı adasının köşe parselinde konumlanan, imar planında konut fonksiyonlu olan bu alanının, etrafında satış yapan bir satıcının, parsel duvarını kitaplarını dizmek için kullanarak, kitaplık gibi iş görür vaziyete getirdiği gözlemlenmiştir (Şekil 3.37).

Tel örgü ile çevrili olan parselin kullanılmadığı görülmekte olup, parsel duvarı boyunca halka açık bir kitaplık veya açık hava kütüphanesi gibi çalışma potansiyelinin oluşu da dikkat çekmektedir.

Şekil 3.37 : Üsküdar, 812 ada, 3 ve 4 parseller, sokak görüntüsü

Sarıyer, 597 ada 6 parselde, yapı adasının köşesinde konumlanan ve tek araçlık park yeri olarak kullanımda olan bu mekânın, komşu parselinde açığa çıkan duvar yüzeyinin, bir kamusal sanat çalışması olan duvar resmi ile kapatılması örneği gözlemlenmiştir (Şekil 3.38).

Şekil 3.38 : Sarıyer, 597 ada, 6 parsel, sokak görüntüsü

Şekil 3.39 da, iki parsel arasında yer alan boşluğun, kullanıcıları tarafından müdahale edilerek, girişinin kısıtlanması ve komşu parsellerin duvar cephesine konulan pota ile mini bir basket sahası yaratıldığı görülmektedir.

Şekil 3.39 : Sarıyer, 605 ada, 21 parsel, sokak görüntüsü

Beykoz'da köşe konumda yer alan bir parselin, çevrili duvarlarının yine kullanıcılar tarafından farklı renklerde boyandığı ve bu hat boyunca taş cephesinin hareketli kılındığı görülmektedir (Şekil 3.40).

Aynı zamanda boyayan kişilerin, boyama esnasında kendi aralarında kurdukları iletişim ile sosyal yaşamlarında birlikte yapılabilen işlerin varlığı anlaşılmaktadır.

Şekil 3.40 : Beykoz, 362 ada, 6 parsel, sokak görüntüsü

Beykoz ilçesindeki sokak döşemelerinin, farklı bir tarzda organizasyonu ile ortaya çıkan desenlerin estetik bir kaygı ile çalışıldığı, sokak ölçeğinde ve plan ölçeğindeki görüntüleri ile fark edilmektedir (Şekil 3.41).

Şekil 3.41 : Farklı döşenmiş sokak döşemeleri

3.4.6 Bulgular ve değerlendirme

Kayıp mekânların keşfedilmesi ve tiplerinin gruplanma süreçleri; harita ve hava fotoğraflarını inceleme, karşılaştırma ve arşiv taraması yöntemlerinden faydalanılmıştır. Çalışma, Sarıyer, Beşiktaş, Üsküdar ve Beykoz ilçelerinin Boğaziçi Öngörünüm Alan sınırı içine giren bölgelerinde yer alan parseller üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Kayıp mekânların tespit edilmesi yönteminde seçilen kriterler Villagomez ve Trancik'in belirlediği kriterler harmanlanmış olup, alana özgü dinamiklerin çıktıları referans alınmıştır. 5 ana kriter altında keşfedilen mekânlar ilçelere göre de çizelge 3.2'de verilmiştir

Çizelge 3.2 : İlçelere göre tespit edilen kayıp mekân sayıları

Sarıyer	Beşiktaş	Üsküdar	Beykoz
446	117	496	297

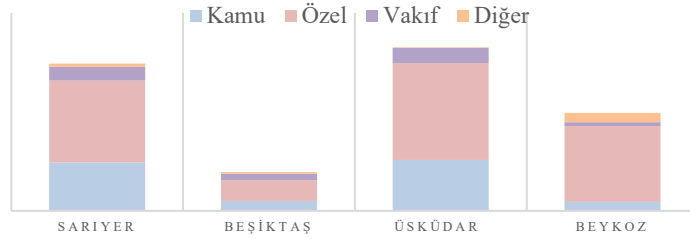
Tabloya göre en çok kayıp mekân Üsküdar ilçesinde iken, en az kayıp mekân Beşiktaş ilçesinde olduğu görülmektedir. Bunun ilk nedeni Boğaziçi Öngörünüm Alan sınırındaki Beşiktaş ilçesinin yüzölçümünün küçük olmasıdır.

Çalışmada, arşiv taramaları sonucu mülkiyet analizi yapılmıştır (Çizelge 3.3). Özel, kamu ve vakıf mülkiyetinde parseller yer almakla birlikte, diğer olarak isimlendirilen parseller ise, tamamı özel, kamu veya vakıfa ait olmayan, fakat parsele ait hisseleri olduklarını ifade etmektedir.

Çizelge 3.3 : Mülkiyet bilgileri tespit edilen kayıp mekânların ilçelere göre sayıları

	Sarıyer	Beşiktaş	Üsküdar	Beykoz
Özel	248	63	294	230
Kamu	147	30	154	27
Vakıf	42	20	46	12
Diğer	9	4	2	28

Tespit edilen kayıp mekân parsellerinin %62'si özel mülke, %26'sı kamu mülküne %9'u vakıf mülküne ait olduğu tespit edilmiştir. Özel mülkiyete ait parsellerin toplam sayısı 835, kamu mülkiyetine ait 358 ve vakıf mülkiyetine ait 120 adet parsel tespit edilmiştir (Şekil 3.42).

Şekil 3.42 : Kayıp mekânların mülkiyetlerinin dağılımları

Kayıp mekânların tespiti sırasında, aktif kullanımda olan kamu mülkiyetinde olan parseller ile orman ve koru alanları incelemeye dahil edilmemiştir. Tespitler; kayıp mekân kavramının literatürde yer aldığı, biçimsel olarak ortaya çıkma şekillerine göre değerlendirilmiştir.

Araç parkı için kullanılan parseller, her kullanıcılar tarafından basit anlamda tanımsız bir alan olarak görülmesi de literatür çalışmaları referans alınarak yapılan bu değerlendirmede, kent içinde tanımsız kalan birer kayıp mekân olarak tanımlanmışlardır.

Boğaziçi yerleşmelerinde yer alan her bir kayıp mekân parseli, içinde bulunduğu mahalle ve özgün yerleşim dokusuna göre aynı kayıp mekân tipinde olsalar dahi farklı karakter özelliklerine sahip olabilmektedirler. Bu nedenle, yapılacak uygulamalarda yerleşmenin karakteri ve dinamikleri de etkili olacaktır.

Halkın fiziksel çevrenin korunması ve güzelleştirilmesinde göstermiş olduğu birlikteliği ve ortak sorumluluk duygusuna sahip olması, gerçekleştirilebilecek yeni

uygulamalarda kolaylık sağlayacağı ve çalışmanın sürdürülebilir şekilde tasarlanabileceği düşünülmektedir.

Boğaziçi yerleşmeleri içinde keskin bir sınır ayrımı olmadığı görülmektedir. Bu çalışmada kayıp mekanların tespiti ve sınıflandırılması, her ne kadar Boğaziçi Öngörünüm alan sınırı içerisinde yapılmış olsa da, sınır kavramı kullanılmadan Boğaziçi yerleşmeleri ve çevresinde yapılabilecek daha kapsamlı bir çalışma ile hem bütüncül bir yaklaşım sergilenebileceği hem de yerleşmelerin özgün karakterleri ile ortaya çıkabilecek farklı alt tiplerin de yaratılabileceği düşünülmektedir.

3.5 Kayıp Mekânların Kamusal Sanatla Yeniden Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde, Boğaziçi Öngörünüm bölgesi sınırları içerisinde yer alan ve parsel ölçeğinde tespitleri yapılan kayıp mekânların, kamusal sanat temsil yöntemleri ile kent yaşamına katılımları amaçlanmaktadır. Yapılan literatür çalışmalarında kamusal sanat temsillerinin, kullanıcıların kentte aktif olmalarını sağlayarak, farkındalık kazanmalarını gerçekleştirdiği görülmektedir. Aynı zamanda aidiyet duygusu yaratarak, mekânların benimsenilmesini kolaylaştırmakta ve yapılaşmış çevreye verilen değeri arttırdığı anlaşılmaktadır.

Kayıp mekânlar özelinde yapılan araştırmalar ve dünya örnekleri incelendiğinde ise, mekânların kent hayatına katılmalarında, mekâna yönelik seçilen kamusal sanat temsillerinin önemli olduğu görülmektedir. Kayıp mekânda oluşan değişim ve gelişim sayesinde, kullanıcıların kullanım yönelimlerinin de şekillenmekte olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde ilk aşamada, kamusal alanda sanat çalışmalarının temsil yöntemleri ile, bir önceki bölümde tespit edilen kayıp mekân tiplerinin, kavramsal bir eşleşme modeli ile bir araya getirilmesi gerçekleştirilmektedir.

Kamusal sanat temsilleri; mekânla kurdukları ilişki, sergilenme süreleri, uygulandığı parsellerin büyüklüğü ve konumu, görünürlükleri, kullanıcıların rolü, mekânın tarihi değerlere sahip olması, yaya erişimleri, dijital ve inovatif destekler, sürdürülebilir malzeme seçimleri, aydınlatma kullanımları vb. birçok parametre altında, araştırılan temsil örnekleri ile analiz edilmiş ve 8 kategoride K, L, M, N, P, R, S ve T olarak isimlendirilmiştir. Kayıp mekân tipleri ise, parsel üzerindeki yapı mevcudiyeti, parselin konumlanma biçimi ve kullanımlarına yönelik parametrelerle

değerlendirilerek 24 farklı tip elde edilmiştir. Kamusal sanat parametreleri ve kayıp mekân tipleri; parsel büyüklüğü, parselin konumlanması, görünürlük ve yaya erişim özellikleri düşünülerek birlikte değerlendirildiğinde, her bir kayıp mekân tipi için, genel anlamda önerilebilecek kamusal sanat türleri gösterilmiştir (Çizelge 3.4). Önerilen kamusal sanat türleri içinden biri veya birkaçı bir arada kullanılabileceği gibi, parsele özgü durumlar ve günün koşullarının getirdiği mekânsal etkilerin, çevresel faktörler ile değerlendirilip, kullanıcıların ve küratörlerin tercihleri doğrultusunda öneriler arasından parsel için en uygun bulunan kamusal sanat türü de tercih edilebilir.

Çizelge 3.4 : Kayıp mekân tipi, kamusal sanat türü eşleştirmesi

Kayıp Mekân Türü	Kamusal Sanat Türleri
A1	K-M-N-P-S-T
A2	K-M-N
A3	K-M
A4	M-N-S-T
A5	M-N
A6	K-M-N
A7	K-M-P-S-T
A8	K-M-P-S-T
B1	K-M-N-S-T
B2	K-M-N-R-S-T
B3	M-N-S-T
B4	K-M-N-R-S-T
C1	K-M-N-P-R-S-T
C2	K-M-N-R-S-T
D1	K-L-M-R-S-T
E1	M-R-S-T
E2	M-R-S-T
F1	L-M-R-S-T
F2	L-M-R-S-T
F3	L-M-R-S-T
A5B4	K-M-N-R-S-T
A4C2	K-M-N-R-S-T
A2E1	L-M-R-S-T
A4E2	L-M-R-S-T

Çalışmanın devamında, yapılan kayıp mekân tipi- kamusal sanat temsilleri eşleştirme modelinin daha detaylı çalışılması ve parsele yönelik uygulama önerileri geliştirilebilmesi amacıyla; parsellere özgü parametreler tespit edilerek bu başlık altında yeni kriterlerle değerlendirilmiştir. (Çizelge 3.5)

Kayıp mekânların kamusal sanat temsilleri ile yeniden kente dahil edilebilmesi ve uygulama safhasında gerçekçi koşulların etkisini gösterebilmesi amacıyla, öncelikle parsellerin mülkiyet durumları göz önüne alınmıştır. Özel mülkiyetteki parsellerin kendi içlerindeki mülkiyet problemleri, hisseli durumları veya kamusal sanatla değerlendirilmeyi tercih etmeme durumları düşünülerek, alandaki parsellerin kamu mülkiyetinde ve vakıf mülkiyetinde olanları değerlendirilmeye alınmıştır. Değerlendirmede yer alan 10 adet kayıp mekân parseli, kamu ve vakıf mülkiyetinde olan parsellerin toplamının ilçelere göre sahip olduğu yüzdelikleri baz alınarak seçilmiştir. Parseller üç ana başlıkta sunulan; kamusal sanat parametreleri, parsele özgü parametreler ve kayıp mekân parametreleri altında belirlenen kriterlere göre değerlendirilmiştir.

Bu aşamada daha önce belirtilen kriterler dışında, parsele özgü parametrelerin; bulunduğu ilçe, plan fonksiyonları, eski eser sahipliği, mülkiyet durumu, yakın çevresindeki kamusal alan varlığı, eski esere yakınlık, sokak genişliği vb. yer almasıyla da ilgili kayıp mekân türü için uygulanması mümkün kamusal sanat temsilleri eşleştirilmiştir. Eşleştirmesi yapılan alanların, sokak görüntüleri, hava fotoğrafları ve imar planları sırasıyla verilmiştir.

Köşe parsel konumunda yer alan ve kullanıcıların araç parkı için kullandıkları alan, B2 tipi kayıp mekân olarak tariflenmektedir (Şekil 3.43).

No	İlçe	Ada	Parsel	Kayıp Mekân Tipi	Kamusal Sanat Temsil Türü
1	Sarıyer	765	ada 22 parsel	B2	L-M-N-R-T

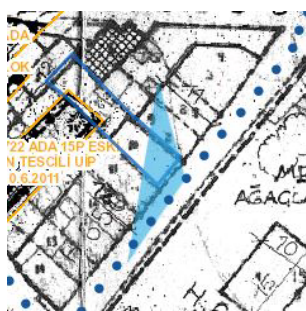

Şekil 3.43 : Sarıyer 765 ada, 22 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

İmar planında konut alanı olarak belirtilen parselin bulunduğu konum kentin ana aksları üzerinde olmadığından, merkezi bir konum olarak değerlendirilmemektedir. Bu nedenle; K türü kamusal sanat çalışmalarının, heykel veya anıt gibi eserlerin sergilenmesi için yeterince merkezi konumda değildir. Üzerinde herhangi bir yapısal öge barındırmadığından L türü mimari ögeye uygulanan sanat temsilleri ancak komşu parseller üzerindeki yapılar aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Parselin manzara noktasına sahip olması ve komşu parselin sağır cephesinin yeniden değerlendirilebilme potansiyeli olması, parselde uygulanacak kamusal sanat uygulamasının çeşitlerinin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Bu bölgede yapılacak olan kamusal sanat çalışmaları M türü gibi strüktürel enstalasyonları, açık sergi alanları, kentsel tasarım ve peyzaj öğelerini içerebilir. Açık kalan bir duvar cephesi, N türü gibi duvar resimleri veya R türü gibi video-mapping, görsel medya teknolojileri ile desteklenebilir. Aynı zamanda parselin sahip olduğu manzara potansiyeli ve kıyı silüetinden görünebilir olması nedeniyle T türü gibi ışığın entegrasyonu ile kurgulanmış çalışmalara yer verilebilir. Parselin konut alanı olan bir bölgede yer alması nedeniyle de S gibi ses öğeleri kullanılan sanat öğeleri tercih edilmemektedir. İki parsel arasında yer alan ve kullanıcıları tarafından araç parkı amacıyla kullanılan parsel, B4 tipi kayıp mekân olarak tariflenmektedir (Şekil 3.44).

No	İlçe	Ada	Parsel	Kayıp Mekân Tipi	Kamusal Sanat Temsil Türü
2	Sarıyer	722	ada 10 parsel	B4	L-M-N-T

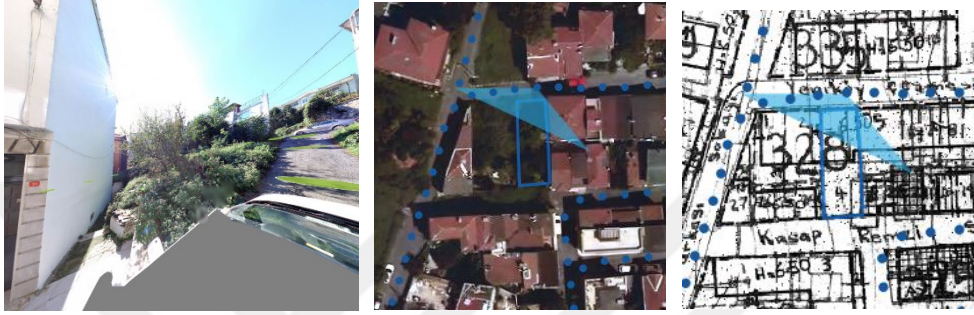
Şekil 3.44 : Sarıyer 722 ada, 10 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

İmar planında konut alanı olarak belirtilen parsel, bulunduğu konum gereği, merkezi alana yakın olan bir sokakta yer alması ve parsele komşu iki sağır cephesinin var olması nedeniyle, M türü gibi strüktürel enstalasyonları, açık sergi alanları, kentsel tasarım ve peyzaj öğelerini içerebilir. L türü mimari ögeye uygulanan sanat temsilleri ancak komşu parseller üzerindeki yapılar aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Duvarların

değerlendirilebileceği N türü duvar resimleri yer alabilir. Parsel büyüklüğünün küçük olması nedeniyle, büyük alanlar gerektiren P türü, değerlendirilememektedir. T türü ışıkla entegre işler tercih edilebilir.

Köşe parsel konumunda yer alan, küçük ölçekli bitki gruplarının görüldüğü parsel A2 tipi kayıp mekân olarak tariflenmektedir (Şekil 3.45).

No	İlçe	Ada	Parsel	Kayıp Mekân Tipi	Kamusal Sanat Temsil Türü
3	Sarıyer	328 ada	1 parsel	A2	L-M-N-R-T

Şekil 3.45 : Sarıyer 328 ada, 1 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

Yükselti cadde seviyesinden komşu parselin yan duvarına doğru azalmaktadır. Merkezi bir konumda yer almadığından, tekil sanat eserlerinin temsil edildiği K türü için elverişli değildir. L türü ancak komşu parsel üzerinden gerçekleşebilmektedir. M türü gibi strüktürel enstalasyonları, açık sergi alanları, kentsel tasarım ve peyzaj öğelerini içerebilir. Eğimden ve duvar cephesinden faydalanılarak kurgulanan izleyici odaklı geçici tiyatro, sinema sahneleri kurgulanabilir.

İki parsel arasında yer alan ve kullanıcıları tarafından atık malzemelerin konulduğu parsel, C2 tipi kayıp mekân olarak tariflenmektedir (Şekil 3.46).

No	İlçe	Ada	Parsel	Kayıp Mekân Tipi	Kamusal Sanat Temsil Türü
4	Sarıyer	763 ada	10 parsel	C2	L-M-N-R-T

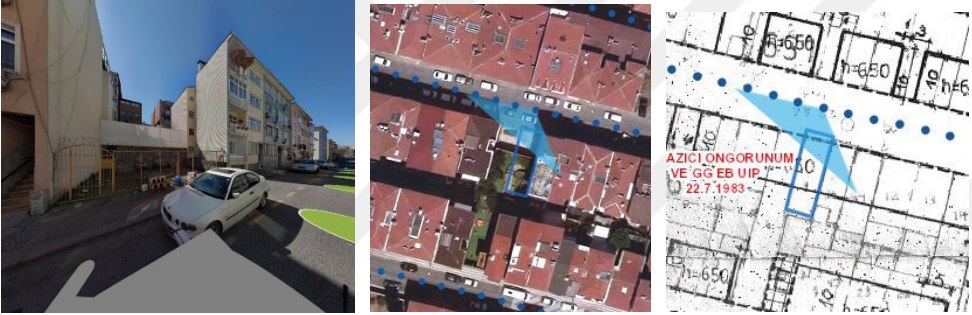
Şekil 3.46 : Sarıyer 763 ada, 10 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

Konut alanında yer alan ve eski eser komşuluğu olan parsel, merkezi alana yakın olan bir sokakta yer almaktadır. Dar bir parsel cephesinin olması sebebiyle, büyük yüzeyler gerektiren, P türü değerlendirilememektedir.

R ve T gibi kamusal sanat türleri ile komşusu olduğu eski esere dikkat çekmek amacıyla ışık veya optik illüzyon işlere yer verilebilir. Parselde M türü değerlendirilebileceği gibi, yan parsellerin cephelerinde, N türü çalışmalara yer verilebilir.

İki parsel arasında yer alan ve kullanıcıları tarafından tel ile çevrelenen fakat herhangi bir kullanımın yer almadığı alan A4 tipi kayıp mekân olarak ifade edilmektedir (Şekil 3.47).

No	İlçe	Ada	Parsel	Kayıp Mekân Tipi	Kamusal Sanat Temsil Türü
5	Üsküdar	630	ada 9 parsel	A4	K-L-M-N-S-T

Şekil 3.47 : Üsküdar 630 ada, 9 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

İşlek bir caddede yer alan parselde K türü heykel, anıt ve çeşmeler için uygunluğu yüksektir. L türü yalnızca komşu parseller üzerinden uygulanabilir.

M ve N türü için uygunluk göstermektedir. Parsel büyüklüğü ve merkezi konumu nedeniyle de S ve T kamusal sanat türleri tercih edilebilir.

İki parsel arasında yer alan ve zemini beton ile kaplanmış teraslı bir yapıda olan bu parsel, tanımsız bırakılmış bir alan olarak A4 kayıp mekân tipindedir (Şekil 3.48).

İmar planında konut alanı olan parselin, kendisine komşu olan parsellerde herhangi bir yapı bulunmamaktadır. Bu nedenle, L, P ve R türleri değerlendirilememektedir.

İyi bir manzara noktasına sahip olan parselde, M türü kamusal sanat temsillerinden strüktürel enstalasyonlar, açık sergi alanları, açık kütüphane, gibi fonksiyonlar verilebilir.

No	İlçe	Ada	Parsel	Kayıp Mekân Tipi	Kamusal Sanat Temsil Türü
6	Üsküdar	649	ada 4 parsel	A4	M-N-S-T

Şekil 3.48 : Üsküdar 649 ada, 4 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

Herhangi bir duvar ögesi yer almadığından duvar resmi vb. için uygun olmasa da N türü kamusal sanat temsillerinden tebeşir sanatı veya mozaik uygulanabilir. Aynı zamanda çocuklar ve yetişkinler için sanatın öğretildiği S ve T türündeki oyun alanları tasarlanabilir. Köşe parsel konumunda yer alan, çalılık gibi küçük ölçekli bitki gruplarının görüldüğü parsel A2 tipi kayıp mekân olarak tariflenmektedir (Şekil 3.49).

No	İlçe	Ada	Parsel	Kayıp Mekân Tipi	Kamusal Sanat Temsil Türü
7	Üsküdar	644	ada 1 parsel	A2	L-M-N-R-T

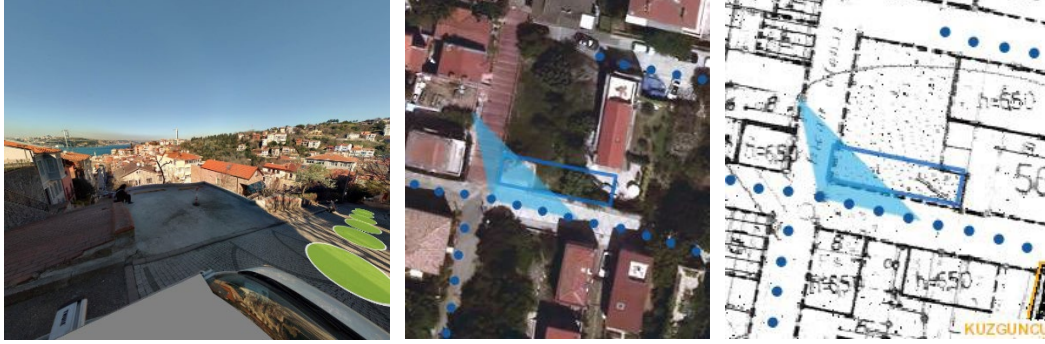

Şekil 3.49 : Üsküdar 644 ada, 1 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

Parsel merkezi bir bölgede yer almamaktadır. Bu nedenle, K türü; heykel, anıt ve çeşme gibi tekil sanat temsillerinin tercihi için uygun değildir. Parselde herhangi bir yapı yer almadığından L türü gibi mimari ögeye entegre işler yalnızca komşu parseller üzerinden uygulanabilir. Büyük ve elverişli bir alana sahip olamadığından P türü için değerlendirilememektedir. Yükseltisi, komşu olduğu parseldeki yapının cephesine doğru azalmaktadır. Komşu parsel cephesi N türü sanat uygulamaları için değerlendirilebilir. Eğimin sunduğu olanaklar kullanılarak, kademeli platformlar veya sahneler oluşturulabilir. Köşe parsel konumunda yer alan, herhangi bir kullanımda

olmayan ve zemini beton kaplı olan parsel, A1 tipi kayıp mekân olarak tariflenmektedir (Şekil 3.50).

No	İlçe	Ada	Parsel	Kayıp Mekân Tipi	Kamusal Sanat Temsil Türü
8	Üsküdar	569	ada 9 parsel	A1	M-N-T

Şekil 3.50 : Üsküdar 569 ada, 9 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

Parsel, imar durumunda yeşil alanda kalmakta olup, görece yükseltisi fazla olan bir bölgede yer almaktadır. İyi bir manzara noktasına sahiptir fakat eğimli caddeleri ve merdivenli sokak komşuluğu nedeniyle yaya erişiminde zorluk yaşanabilmektedir. Merkezi bir konumda da yer almamakla birlikte, komşu parsellerinde herhangi bir açık cephe bulunmamaktadır. N türü temsiller zeminde gerçekleştirilebilir. Bu parselde uygulanabilecek kamusal sanat türleri, yalnızca M ve N olarak tercih edilebilir.

Köşe parsel konumunda yer alan ve kullanıcıların araç parkı için kullandıkları parsel, B2 tipi kayıp mekân olarak tariflenmektedir (Şekil 3.51).

No	İlçe	Ada	Parsel	Kayıp Mekân Tipi	Kamusal Sanat Temsil Türü
9	Beykoz	125	ada 1 parsel	B2	K-M-N-R-S-T

Şekil 3.51 : Beykoz 125 ada, 1 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

Parsel, imar planında Sosyal Donatı Alanında kalmakta olup, merkezi bölgelere yakın olması nedeniyle fonksiyonuna uygun olan kamusal sanat türlerinden K-M-N-R-S-T

tercih edilebilir. Herhangi bir mimari öge bulundurmadığından L türü değerlendirilmemektedir. P türü için ise elverişli bir arazi büyüklüğüne sahip değildir. İki parsel arasında yer alan ve kullanıcıları tarafından araç parkı olarak kullanılan parsel, B4 tipi kayıp mekân olarak tariflenmektedir (Şekil 3.52).

No	İlçe	Ada	Parsel	Kayıp Mekân Tipi	Kamusal Sanat Temsil Türü
10	Beykoz	213	ada 3 parsel	B4	L-M-N-T

Şekil 3.52 : Beykoz 213 ada, 3 parsel görünüş, hava fotoğrafı ve imar planı

Parsel, imar planında konut alanında kalmakta olup, kendisine komşu olan parsellerden birinde açık bir duvar cephesi yer almaktadır. Parsel merkezi bir konumda yer almamaktadır ve bazı sanat türleri için ideal büyüklüğü sağlayamamaktadır. Bu nedenle uygun olabilecek kamusal sanat türleri M ve N olarak tercih edilebilir.

L türü ise ancak komşu parseldeki yapı ile ilişkilendirilerek değerlendirilebilir.

3.5.1 Çıkarımlar

Çalışmanın kapsamı gereği, yapılan inceleme parsel ölçeği ile sınırlandırılarak, Boğaziçi Öngörünüm alan sınırında, mevcut kullanımlarına göre değerlendirilmiş ve tespiti yapılan 1356 adet kayıp mekân, 24 adet kayıp mekân tipine indirgenmiştir.

Genel anlamda, kayıp mekân tiplerine göre kamusal sanat eşleşmesi (Çizelge 3.4) yapılsa da aynı kayıp mekân tipinde olan parsellerde, parselin sahip olduğu dinamiklere göre önerilebilecek sanat türlerinin sayısı artmakta veya azalmaktadır. Çünkü Boğaziçi yerleşmelerinin her biri bir diğerinden farklı özellikler ve dinamikler içermektedir. Bu farklılıkların belirli bir sınır olmaksızın, boğaz ile etkileşim kuran tüm bölgelerde iyi okunabilmesi ve özgünlüklerinin ortaya çıkarılabilmesi oldukça önemlidir. Çalışmada parsellerin kendi içlerinde kurdukları, tarihin değişik zaman dilimlerinde yaratılan dinamiklerinin de farklı ve kendisine özgü olduğu

anlaşılmaktadır. Ve bu dinamikler, her seferinde farklı bir kentsel parametre ile birleştğinde, sayısız olasılıklar oluşturmaktadır.

Kayıp mekân tiplerinin mekânla kurdukları ilişkileri düşünüldüğünde; parselin fiziksel konumu, büyüklüğü, komşu parsellerle kurduğu ilişki, yapısal öge barındırıp barındırmadığı gibi başlıca değerlendirilmiş olan kriterler, kamusal sanat türünü eşleştirmede kolaylık sağlasa da, komşu parsellerdeki yapıların yüksekliği, parsel zemininin materyali, görüş açıları, parsel cephesinin uzunluğu, sokaktan geçen insan ve araç sayısı, parselin bulundurduğu bitkinin cinsi vb. birçok detay düşünüldüğünde, parselin fiziksel koşullarına en elverişli olabilecek temsil, önerilmiş olan sanat türleri arasından uygulanabilecektir.

Bazı kamusal sanat temsil türleri, kayıp mekânlarda uygulanabilecek bir karşılık bulurken, bazıları ise yeterli koşullar mekânda sağlanamadığından uygulaması güç olduğu anlaşılmaktadır. Bu mekânlara çok dar, şekilsiz ve sık ağaç dokusuna sahip olan tanımsız parseller olarak örnek gösterilebilir. Yerleşmelerdeki parsel büyüklükleri ve zemin fonksiyonları göz önüne alındığında, yeryüzü sanatı gibi uygulamaları içeren sanat türü olan P için elverişli fiziksel koşullar içermediği anlaşılmaktadır. İncelenen çeşitli parseller neticesinde, kamusal sanat türlerinin tamamı düşünüldüğünde hepsinin her mekânda uygulanabilir olmadığı çıkarımı yapılmaktadır.

Aynı zamanda, kayıp mekânların kamusal sanat temsilleri ile dönüşümünde, parsellere yapılan yatırımların doğru yönetilebilmesi, çalışmaların kolay erişilebilir, görünür olabilmesi ve toplumun diğer kullanıcılarını olumsuz etkilememesi adına, özellikle parselin bulunduğu konumu ve çevresiyle olan ilişkilerine göre sanat temsillerinin belirlenmesi önem taşımaktadır.

K türü, tekil sanat temsillerinin sergilenebilmesi için daha merkezi ve dikkat çekici alanlarda değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle merkezi olmayan, görünürlüğü az olan parseller için bu temsil türü değerlendirilmemektedir.

L türü temsillerinin uygulanması için parselde yapısal bir ögenin bulunması gerekmektedir. Boş parseller için bu temsilin uygulanması mümkün olamasa da, komşu parsellerin cephesinin elverişli olması durumunda L türü temsillerin buraya uygulanabildiği çıkarılmaktadır.

R türü sanat temsillerinin, köşe parsellerde yer alması, temsil ettiği sanatın ifade biçimini desteklemektedir, bu nedenle çalışmada köşe parseller için R türü temsil önerilerinde bulunulmuştur. İki parsel arasında kalmış olan ve eski esere yakınlığı olan kayıp mekân parselleri için de R türü önerilmiştir.

S türü sanat temsilleri, gürültü problemi nedeniyle konut alanları içinde kalan parsellerde uygulamaya elverişli değildir, ancak işlek bir cadde veya konut yapılarından uzakta olan parseller için önerilmektedir.

Bölgedeki sosyal ilişkilerin parselin geçmişini ve geleceğini şekillendiriyor olması oldukça önemlidir. Kişiler arası mülkiyet problemleri nedeniyle kent hayatına katılma ve dönüşme ihtimali düşük parseller var olduğu gibi; özel mülkiyette olan parsellerin, sahipleri tarafından kamusal sanat uygulamaları için tercih edilmeme ihtimalleri olması nedeniyle, bu mülkiyetteki kayıp mekânların kent hayatına dönme becerileri düşük görülmektedir.

Ayrıca kamusal sanatla kurulan ilişkilerin mekândaki gerçekçi sonuçları ile değerlendirilebilmesi için, uygulama sonrası üzerinden belirli bir süre geçmesi ve bölgenin deneyimlerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Kamusal sanat, çevreye olan estetik etkisi, çekiciliği ve dönüştürücülüğü yüksek bir araç olduğu kabul edilmekle birlikte, bazı durumlarda çevresel ve sosyal değişimlerle, seçilen bölgenin tek bir kullanıcı profiline hitap etmesi ve bu durumdan doğabilecek kent problemlerine neden olabileceği unutulmamalıdır.

Yapılan bu değerlendirme çalışması sonucunda oluşturulan özet tablo ile, kamusal sanat parametreleri, kayıp mekân parametreleri ve parsel özgür parametrelerin bir araya gelişleri ile önerilebilecek kamusal sanat türleri gösterilmektedir (Çizelge 3.5).

Çizelge 3.5: Kayıp mekân örneklerinin çeşitli parametrelerle değerlendirilmesi

ÖNERİLEBİLECEK KAMUSAL SANAT TÜRLERİ																
Ada_Parsel	KAYIP MEKANLAR	PARAMETRELER														
		Kayıp Mekân Tipi	İlçe	Plan Fonksiyonu	Kültür Varlığı Eski Eser Bulundurma	Mevcut Kullanımı	Alan Büyüklüğü(m²)	Parsel Konumu	Görünürlük	Yakın çevresindeki (500 m çapı) kamusal mekan varlığı	Manzara Noktası	Eski Esere Yakınlık	Yaya Erişimi	Sokak Genişliği(m)		
					Var Yok		0-200 200-500 500+ Köşe İki parsel arası Kıyı hattı Yapı adaları ortasında/içinde Merkezi alanda Sokak arasında Kent Çeperinde Eğitim Sağlık Dini Yeşil Sosyal donatı Meydan Yok Var Yok Komşu Parsel Görüş Bölgesinde Yakın değil Kolay Zor									
765_22	1	B2	Sarıyer	Konut			Araç parkı								6	L-M-N-R-T
722_10	2	B4	Sarıyer	Konut			Araç parkı								6	L-M-N-T
328_1	3	A2	Sarıyer	Konut			Çalılık								6	L-M-N-R-T
763_10	4	C2	Sarıyer	Konut			Atık malzeme								6	L-M-N-R-T
630_9	5	A4	Üsküdar	Konut			Boşluk								10	K-L-M-N-S-T
649_4	6	A4	Üsküdar	Konut			Boşluk								10	M-N-S-T
644_1	7	A2	Üsküdar	Konut			Çalılık								7	L-M-N-R-T
569_9	8	A1	Üsküdar	Yeşil Alan			Boşluk								7	M-N-T
125_1	9	B2	Beykoz	SDA			Araç parkı								6	K-M-N-R-S-T
213_3	10	B4	Beykoz	Konut			Araç parkı								6	L-M-N-T

Kamusal sanat parametreleri
 Parsele özgü parametreler
 Kayıp mekan parametreleri

3.5.2 Uygulama önerileri

Çalışma alanında yapılan tespitler ve elde edilen bulgular sonucunda, kayıp mekânların kamusal sanat temsilleri ile yeniden değerlendirilebilmesi amacıyla, önceki bölümde detaylı çalışması yapılan 10 adet kayıp mekân referans alınmıştır.

Bu mekânların sahip olduğu kayıp mekânların tiplerine bakıldığında ise 6 farklı tip tespit edilmiştir. Bu nedenle yapılan uygulama önerileri, çalışılan 10 kayıp mekân içerisinden seçilmiş olan farklı türdeki kayıp mekânların; B2, B4, A2, C2, A4, A1 tiplerini barındıran parseller için yapılmıştır. Buna göre; Sarıyer ilçesinden 3 adet, Üsküdar ilçesinden 2 adet ve Beykoz ilçesinden 1 adet olmak üzere 6 farklı tipteki kayıp mekân için örnek bir model çalışması yapılmıştır.

Kayıp mekân tipleri için, Çizelge 3.5'te, önerilebilecek kamusal sanat temsilleri arasından, parselin kendi koşullarına uyum gösterebileceği düşünülen, kamusal sanat temsilleri seçilmiştir. Seçilen kamusal sanat temsillerinin, parsel üzerinde yaratabileceği muhtemel görsel etkiler ise kolaj tekniği ile oluşturularak ifade edilmektedir. Önerilen ve gösterilen kamusal sanat temsilleri, bölüm sonunda bir tablo aracılığıyla verilmektedir (Çizelge 3.6)

Çalışmada, parsel için önerilebilecek kamusal sanat türleri arasından seçilerek gösterimleri yapılmış olan sanat temsilleri; parselin güncel koşullarına, tasarımcının çalışmasına, kullanıcıların ve sosyal hayatın gereksinimlerine göre değişkenlik gösterebilmektedir. Gösterimi yapılan kamusal sanat temsilleri, önerilen temsiller arasından farklı kombinasyonlarda seçilebilmektedir. Bu kombinasyonlar, zaman içinde kullanıcılar veya farklı tasarımcılar tarafından, belirli ölçülerde değiştirilerek mekânın kullanımında esneklik ve çekicilik özellikleri sağlanabilir.

Yapılan 6 farklı kolaj çalışmaları, görsel etkinin mekânda yaratılabilmesi ve mekânın farklılaşma derecesinin görülebilmesi amacıyla gerçekleştirilmektedir.

Çalışma, belirtilen tipteki kayıp mekânların kamusal sanat temsilleriyle kent hayatına katılımları için uygulama adımı öncesi kullanılan bir model, yöntem ve araç olarak görülmektedir.

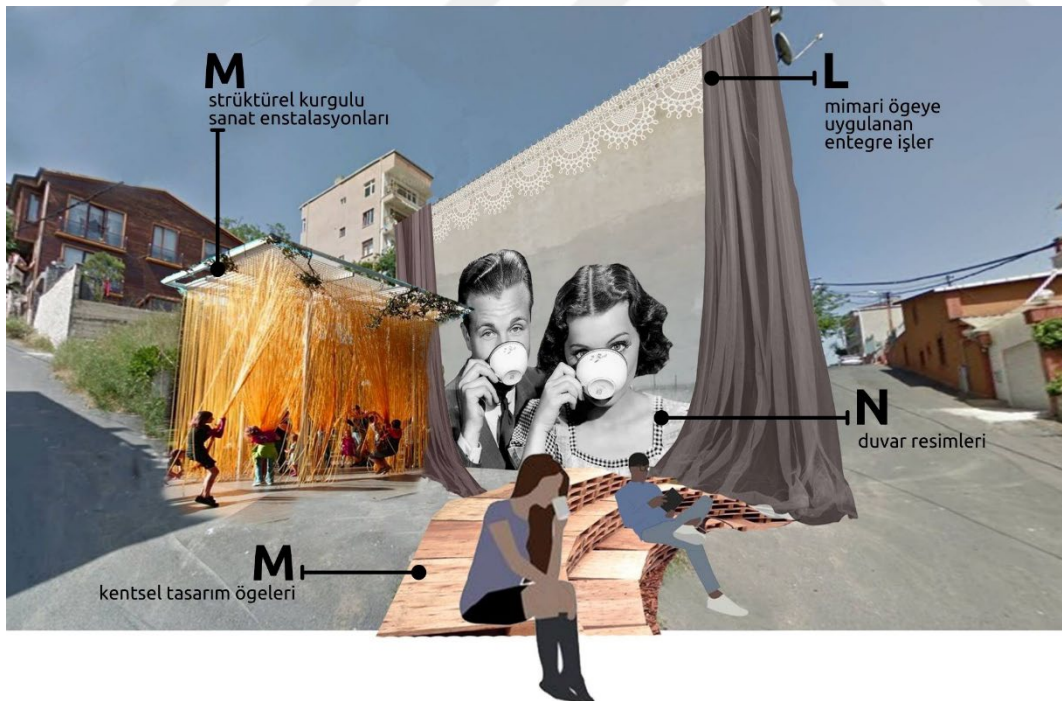
- **B2 tipi kayıp mekân**

Konum	Sarıyer
Ada/Parsel	765/22
Önerilen Kamusal Sanat Temsilleri	L-M-N-R-T
Gösterimi Yapılan Temsiller	L-M-N

B2 tipli kayıp mekân için önerilen temsiller arasından L, M ve N temsil türleri seçilerek, örnek bir uygulama çalışması yapılmıştır (Şekil 3.53). Bu çalışmada, parselde yer alan boşluk, strüktürel yapılı bir sanat enstalasyonu ile desteklenmiştir. Bu temsil, kullanıcıların deneyimlerine açık bir biçimde yer almaktadır.

Parsele komşu olan yapının cephesinde açığa çıkan boş yüzeyde ise duvar resmi uygulaması yapılmıştır. Aynı zamanda bu yüzeyde birtakım fiziksel materyallerle üç boyut kazandırılarak kent içi bir sahne hissi yaratılmıştır. Parseldeki boşluğun bir kısmı ise, kentsel tasarım öğelerinden oturma elemanları kullanılmıştır.

Yolların kesişim noktasında bulunan bu köşe parseldeki açıklık, mahalle içinde küçük bir meydan, dinlenme ve eğlenme noktası olarak değerlendirilebilir hale getirilmiştir.

Şekil 3.53 : B2 tipi kayıp mekân için yapılan kamusal sanat gösterimleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

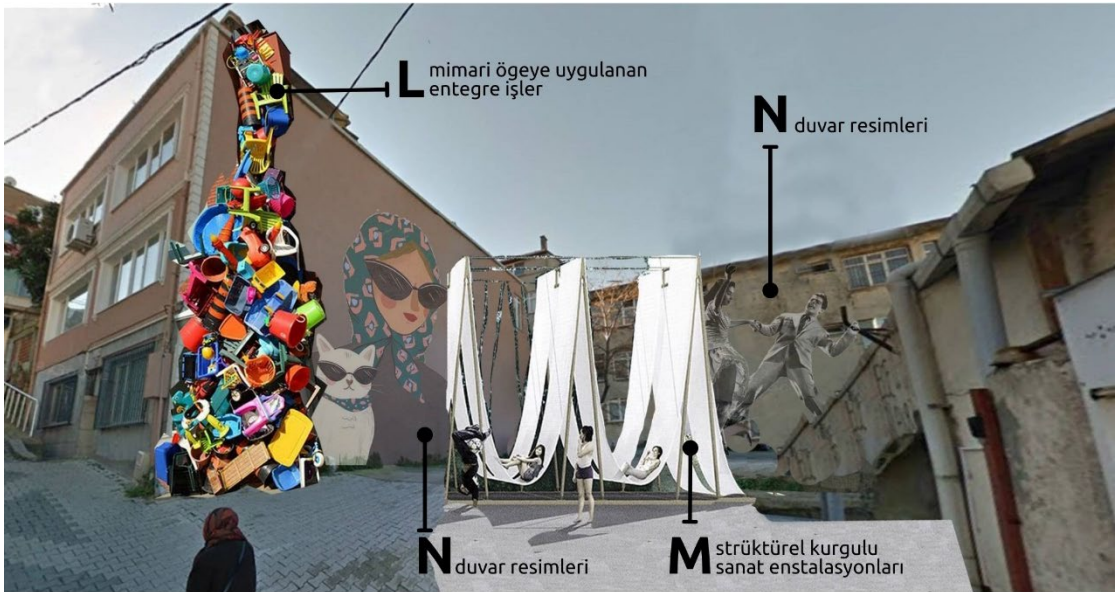
○ B4 tipi kayıp mekân

Konum	Beykoz
Ada/Parsel	213/3
Önerilen Kamusal Sanat Temsilleri	L-M-N-T
Gösterimi Yapılan Temsiller	L-M-N

B4 tipli kayıp mekân için önerilen temsiller arasından L, M ve N temsil türleri seçilerek, örnek bir uygulama çalışması yapılmıştır (Şekil 3.54). Sıralı iki parsel arasında yer alan bu açıklık için, geçici nitelikte strüktürel sanat enstalasyonları için değerlendirilmiştir. Kullanıcılar tarafından, aktif kullanıma açık bir enstalasyon olarak düşünülen ve yerleşim yönleri zaman içinde değişebilen bir kurguda olan çalışma, kullanıcılar için bir ilgi ve deneyim odağı olarak düşünülmüştür.

Parsele komşu cephelerden, daha fazla yüksekliğe sahip cephesinde uygulanan üç boyutlu bir çalışma entegre edilmektedir. Kullanıcıların yürüyüş rotasında olan ve görünürlüğü yüksek olan cepheye uygulanan bu çalışmada, atık malzemelerin birikimleri ile yükselen bir enstalasyonla desteklenmiştir. Aynı zamanda, açığa çıkan komşu parsel cephelerinde duvar resimleri uygulanmıştır.

Kullanıcılar için, geçiş yolları üzerinde görebilecekleri, zaman zaman aktif ve pasif rol alabilecekleri bir kurgu yaratılmaktadır.

Şekil 3.54 : B4 tipi kayıp mekân için yapılan kamusal sanat gösterimleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

○ C2 tipi kayıp mekân

Konum	Sarıyer
Ada/Parsel	763/10
Önerilen Kamusal Sanat Temsilleri	L-M-N-R-T
Gösterimi Yapılan Temsiller	M-N-T

C2 tipli kayıp mekân için önerilen temsiller arasından M, N ve T temsil türleri seçilerek, örnek bir uygulama çalışması yapılmıştır (Şekil 3.56).

Sıralı iki parsel arasında konumlanmış olan bu tip kayıp mekân için, yapılar arasına sıkıştığı anlatılan strüktürel bir çalışma önerilmektedir. Parselin cephesinin dar olması ve parselin küçük olması nedeniyle, küçük ölçekte gerçekleştirilebilecek sanat çalışmaları tercih edilmiştir. Zeminde ışık oyunları yapabilen renkli bir strüktüre yer verilirken, cepheye giriş kısmı ise kentsel tasarım öğeleri ile değerlendirilmiştir. Aynı zamanda açığa çıkan bir cephede duvar resmi çalışmasına yer verilmiştir. Merkezi olmayan bir konumda yer alan bu parselin kullanıcıları için ilgi çekici bir etkinlik veya paylaşım noktası olması düşünülmüştür. Kullanıcılar, genellikle pasif rol oynamaktadır. Küçük ölçekli bir açık hava sergi mekânı olarak da değerlendirilebilir.

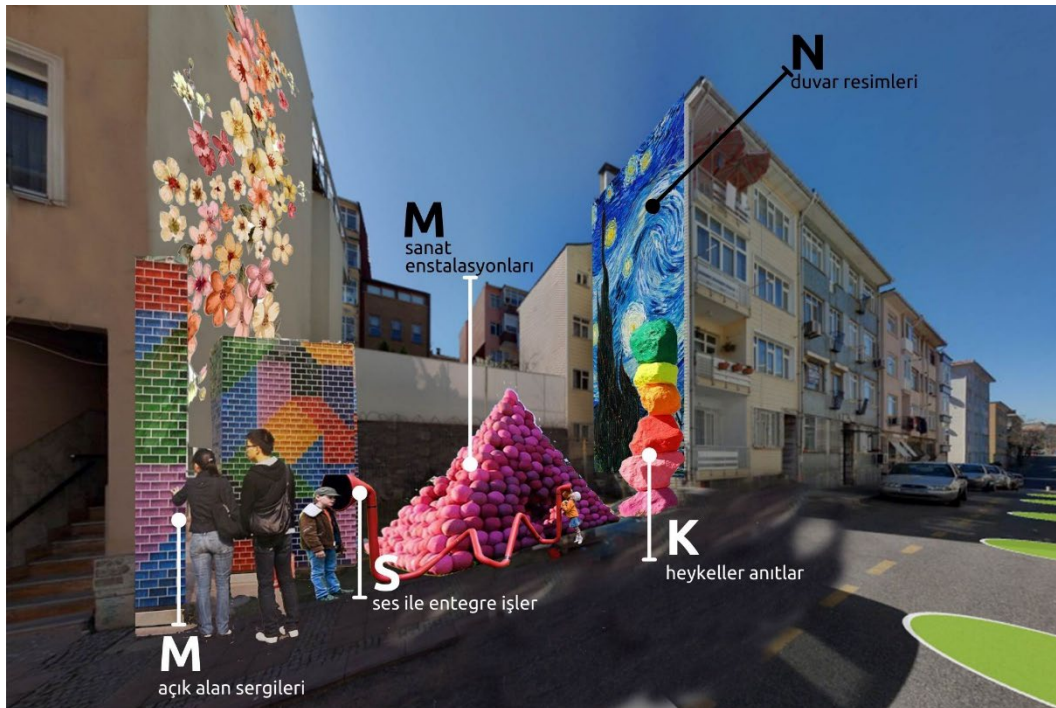
Şekil 3.56 : C2 tipi kayıp mekân için yapılan kamusal sanat gösterimleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

○ A4 tipi kayıp mekân

Konum	Üsküdar
Ada/Parsel	630/9
Önerilen Kamusal Sanat Temsilleri	K-L-M-N-S-T
Gösterimi Yapılan Temsiller	K-M-N-S

A4 tipli kayıp mekân için önerilen temsiller arasından K, M, N ve S temsil türleri seçilerek, örnek bir uygulama çalışması yapılmıştır (Şekil 3.57).

Sıralı iki parsel arasında konumlanmış olan bu tip kayıp mekân, merkezi bir konuma yakın cadde üzerinde yer almaktadır. Parselde ortaya çıkan büyük ve gri cephelere, duvar resimleri uygulamaları yapılarak, soğuk ve kasvetli görünüş kırılmıştır. Kullanıcıların da sıklıkla geçiş için tercih ettiği bir güzergâh olduğu için, kamusal sanat temsillerine kolayca erişebilmektedirler. Bu mekân tekil sanat eserlerinin sergilenmesi için kullanılabileceği gibi, açık alan sergileri ile değerlendirilebilir. Merkezi bir geçiş noktasında yer almasından dolayı, kullanıcılar genellikle pasif rol oynamaktadır. Fakat ses ile entegre olan küçük ölçekli çalışmalar kullanıcıyı aktif hale getiren deneyimler sunabilir. Mekân, gözlemlene ve kısa vakitler geçirmek için ideal görünmekle beraber yeni temsiller ile kent estetiği açısından da önemli bir katkı yaratmaktadır.

Şekil 3.57 : A4 tipi kayıp mekân için yapılan kamusal sanat gösterimleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

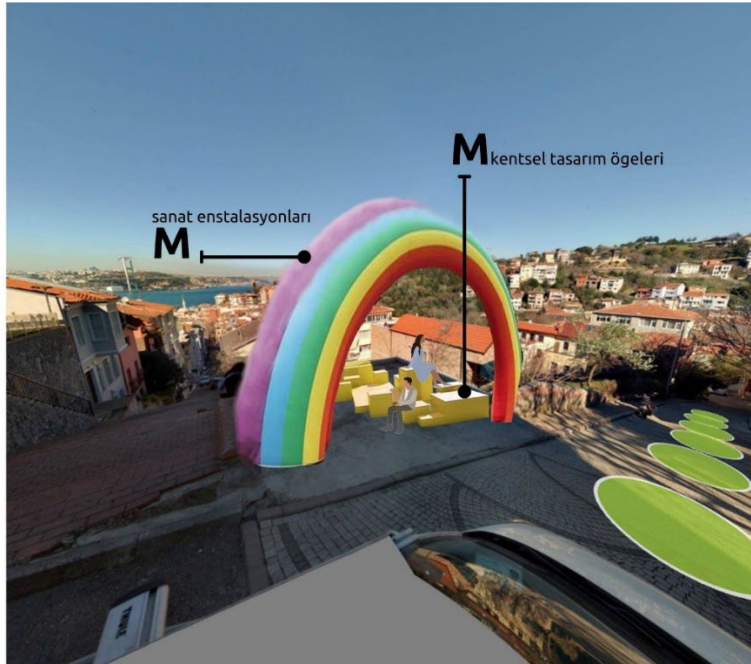
○ A1 tipi kayıp mekân

Konum	Üsküdar
Ada/Parsel	569/9
Önerilen Kamusal Sanat Temsilleri	M-N-T
Gösterimi Yapılan Temsiller	M

A1 tipli kayıp mekân için önerilen temsiller arasından yalnızca M temsil türü seçilerek, örnek bir uygulama çalışması yapılmıştır (Şekil 3.58).

Köşe parselde yer alan kayıp mekân, zeminine beton dökülmüş bir halde, Üsküdar'ın yüksek bir tepesinde yer almaktadır. Parsel, eğimli bir caddenin nispeten düz bir yerine konumlanmış olup, iyi bir manzara noktasına sahiptir. Çalışmada, kullanıcıların dinlenme, seyir ve fotoğraf mekânı olarak kullanabileceği bir platform düşünülmüştür. Ayrıca bu mekânın düşük kotlardan görünebilir olması da, mekâna ait merakın, ilginin ve çekiciliğin zaman içinde artmasını sağlayacağı düşünülebilir. Bu nedenlerle, renkli ve görünür bir sanat enstalasyonuna yer verilmiştir. Aynı zamanda kentsel tasarım öğeleri kullanıcıların vakit geçirmesi için farklı kademelerde kurgulanmıştır. Alana erişim problemlerinin olması nedeniyle, kullanıcılara pasif bir rol yaratılmıştır.

Çizelge 3.6'da alanların tamamının öncesi ve sonrası görüntüleri ile önerilen ve uygulanan sanat temsilleri aktarılmıştır.

Şekil 3.58 : A1 tipi kayıp mekân için yapılan kamusal sanat gösterimleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

Çizelge 3.6: Önerilen ve uygulanan kamusal sanat temsilleri

Kayıp Mekân Tipi		Konum		Kamusal Sanat Türleri											
						K	L	M	N	P	R	S	T		
B2		Sarıyer	Uygulanan	Önerilen		●	●	●	●		●		●		
B4		Beykoz	Uygulanan	Önerilen		●	●	●					●		
A2		Sarıyer	Uygulanan	Önerilen		●	●	●			●		●		
C2		Sarıyer	Uygulanan	Önerilen		●	●	●			●		●		
A4		Üsküdar	Uygulanan	Önerilen		●	●	●				●	●		
A1		Üsküdar	Uygulanan	Önerilen			●	●					●		
														Öncesi	Sonrası

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İnsan, içinde bulunduğu mekân ile var oluşundan beri iletişim halinde olmuştur. Mekânla kurduğu iletişimde, varlığını kanıtlayarak; iletişimde olduğu mekâna aidiyet duygusu beslemiş ve kendi kimliğinin gelişimine katkı sağlamıştır. İnsan yaşadığı sürece, içinde bulunduğu mekânlara şekil vermiştir. Zaman içinde değişen ve gelişen insan ilişkileri biçimsel olarak mekânlara da yansımış olup, insan ve mekân bağı birbirini zamansız şekilde etkileyen ayrılmaz unsurlar olarak yapılaşmış çevreyi şekillendiren önemli bir etken olarak yer almaktadır. Mekân karakteri, ruhu, insanın yaşama biçimlerini belirlerken; onu yaratan da aslında insanın kendisi olmuştur.

Tarih boyunca, hiçbir zaman diliminde yalnız kalmayan insan, ihtiyaçlarına yönelik mekânlar üreterek, kamusal yaşama katkılar sağlamıştır. Hızlı nüfus artışı ile birlikte, yaşam alanlarında değişen dinamiklerin yönetimi ve problemlerin çözümleri konusunda tecrübe kazanmışlardır.

Kayıp mekânlar, insanların bu değişim ve dönüşüm süreçleri içerisinde birçok nedene bağlı olarak ortaya çıkabilen, âtil kalmış, tanımsız ve göz ardı edilen alanları tanımlamaktadır. Bu alanların varlığı, kenti plansızlığa sürükleyerek, sağlıksız yerleşmelere açık hale getirebilmektedir. Aynı zamanda güvenlik problemleri yaratabildiği gibi, mekânların kimliksizleşme ve belleklerini koruma süreçlerini sona erdirebilmektedir. Bakımsız ve göz ardı edilen bu alanların yeniden kent hayatına katılması, insanların yaşamlarındaki bağı dinç tutması ve gelecek nesillere aktarması için oldukça önemlidir.

Sanat, fikirlerin ve eylemlerin en iyi ifade edilebildiği aktivitelerin başında gelmektedir. İnsanlar, yüzyıllardır mekânla kurdukları ilişkilerde, kurdukları sanat dilleriyle birçok mesajı gelecek kuşaklara aktarmış ve kültürlerini yaşatmışlardır. İnsanların var oluşlarının temelinde yatan bu aidiyet duygusu ve kimlik düşünceleri, sanatsal bir bileşenle ortaya çıktığında mekânsal etkilerinin güçlendiği görülmektedir.

İstanbul Boğazı ve yerleşmeleri, coğrafi konumu, tarihi ve kültürel değerleriyle tarihin tüm dönemlerinde önemli bir konumda yer almaktadır. Çalışma, İstanbul Boğazında

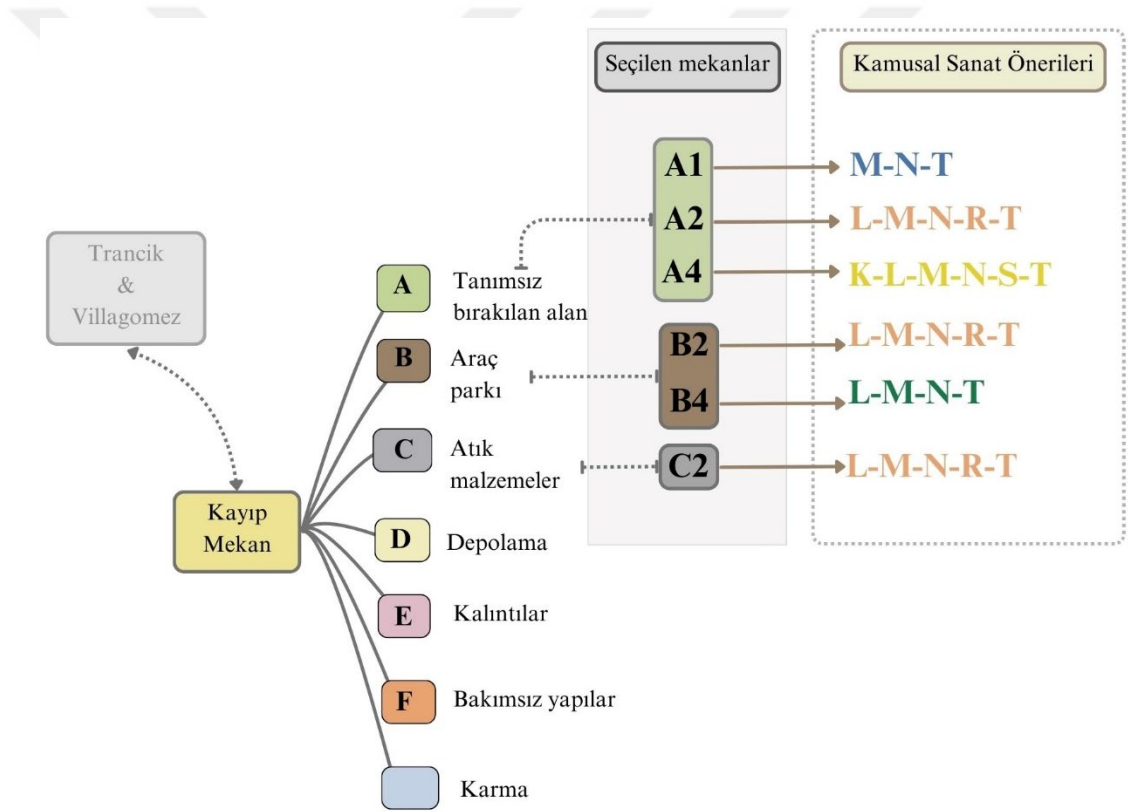
yer alan kayıp mekânların keşfi ve bunların kentsel hayata kamusal sanat temsilleri ile katılımlarını tartışmayı amaçlamaktadır. Özel nitelikleri olan bir koruma bölgesi olan Boğaziçi yerleşmelerinde, günümüzde Boğaziçi Kanunu ve Boğaziçi İmar Planı yürürlükte olup; bölge, bu kurallar ile yasal süreçlerini devam ettirmektedir. Fakat planların ve kanunun kısıtlayıcı maddeleri nedeniyle, birçok parselde yeniden yapılaşma izni verilmemekte, bu alanlar yapılaşması mümkün olmayan, yeşil alanlar olarak kabul edilmektedirler. Boğaziçi Öngörünüm alanı genelinde yapılan incelemeler sonucu, bu tip parsellerin, genellikle tanımsız bırakılan alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır ve yeşil alan fonksiyonlarını dahi yerine getiremeyip, kullanıcıların tercihleri doğrultusunda farklı eylemler için kullanılmakta olduğu anlaşılmıştır. Parsellerin tanımsızlaşma sürecinde uzun süreli bakımsızlık, yangın, çökme ve kazalar, mülkiyet problemleri, miras davaları, haksız işgaller gibi nedenler olarak tespit edilmektedir. Tanımsızlaşan parselin, mekânda bıraktığı fiziksel etkiler; görüntü kirliliği, atık ve malzeme depolama, vandalizm vb. olarak tariflenirken, sosyal etkileri ise; güvensiz ve kimliksiz bir mekân haline dönüşmesi, mekânın bölgenin özel karakterini taşıyamayıp, gelecek nesillere kent belleğinde yer edindirememesi olarak tariflenmektedir.

Boğaziçi Öngörünüm Alan sınırı içerisinde yer alan dört ilçede yapılan kayıp mekânların keşfi çalışmasında; Trancik ve Villagomez'in belirlediği parametrelerin katkı sağladığı, bölgedeki kullanım tipolojileri ile de değerlendirmesi yapılan farklı kategorilerde ve potansiyeldeki kayıp mekân tanımlamaları yapılmıştır. Çalışmada kayıp mekânların tamamı, parsel ölçeğindeki incelemeler ile tespit edilmiştir. Parsellerin, tescilli bir eski esere sahip olma veya bu eski esere yakın olma durumları, yakın çevrelerindeki kamusal mekânların varlığı, manzara noktasına sahip olması, sokak genişliği gibi kriterler, mekânların potansiyellerinin değerlendirilmesinde, parselde özgü kriterler olarak tespit edilmiştir.

Çalışma ile eş zamanlı olarak kamusal sanat temsil türleri araştırılmıştır. Örneklerde uygulanan kamusal sanat türleri belirli kategorilerde ifade edilmiştir. Dünya üzerinde kayıp mekânların kamusal sanatla yeniden değerlendirildiği örnekler incelenmiştir. Örneklerle bakıldığında, parselde uygulanacak kamusal sanat türlerinin doğru seçimi, kayıp mekânların kentsel hayata katılma başarılarını da arttırdığı görülmektedir.

Bu bölüm sonucunda, kamusal sanat temsilleri ile kayıp mekânların kentsel yaşama katılabilmelerinin mümkün olduğu, tespit edilen uygulama çalışmalarıyla anlaşılmaktadır.

Boğaziçi Öngörünüm alanındaki kayıp mekânların tespiti ve sınıflandırması tamamlandıktan sonra, alandaki oranlara göre seçilen, 10 adet kayıp mekân parseli için; karakterlerine uygun düşebilecek, önerilebilecek kamusal sanat türleri ile eşleştirmeler yapılmıştır. Seçilen 10 adet kayıp mekân; 6 farklı tipte kayıp mekân tipolojisi içerdiğinden, farklı tipteki kayıp mekânlar için önerilen kamusal sanat türleri ile eşleştirilmiş ve bu eşleştirilen öneriler arasından bazı temsiller seçilerek, kolaj tekniği ile gösterimleri hazırlanmıştır (Şekil 4.1).

Şekil 4.1: Süreç akış diyagramı

Çalışma süresince, araştırılan ve sınıflandırılan kamusal sanat temsillerinin, kayıp mekân parsellerinde gösterimleri yapılırken, bazı temsillerin, farklı uygulama yöntemleri içerdiği ve farklı büyüklükte mekânlar için kurgulanabildiği, belirli plan fonksiyonlarına yakınlıklarının önem taşıdığı, uygulama esnasında ve sonrasında talep edilen bazı hassasiyetlere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kamusal sanat temsillerinin kolaj ile ifade edildiği son çalışmanın ardından ise önerilen ve uygulanan temsillerin

değerlendirilmesinin yapılması ile araştırma sorularına cevap niteliğinde olabilecek bazı çıkarımlar elde edilmiştir. Bunlar:

- K türü kamusal sanat temsilleri, tek başına yerleştirmesi yapılan heykel ve anıt gibi önemli ve görünür olması gereken eserler, merkezi olmayan kayıp mekân parsellerinde tercih edilmemiştir.
- L türü, mimari ögeye entegre edilmesi gereken temsiller, yapı üzerinde yapısal bir öge olmasa dahi, komşu parsellerin cephelerinin uygunluk durumuna göre üç boyutlu tasarımlarla değerlendirilmiştir. Yalnızca A1 tipinde olan parsel için, komşu parselde herhangi bir cephe elemanı bulundurmadığından önerilmemiştir.
- M türü, strüktürel kurgulu sanat enstalasyonları, açık alan sergileri, kentsel tasarım ve peyzaj öğeleri gibi, kamusal sanat temsilleri, geçici ve kalıcı üretim modellerinin çokluğu ve uygulamadaki kolaylıkları nedeniyle, kayıp mekân türlerinin tamamında önerilmiş ve kolajlarda gösterimi yapılmıştır.
- N türü, duvar resimleri, mozaik, tebeşir sanatı gibi, kamusal sanat temsilleri, irdelenen 6 farklı kayıp mekân parsellerinin hiçbirinde yapısal bir öge barındırılmadığından genellikle komşu parsellerin boş cephelerinde uygulama için tercih edilmiştir. Yalnızca A1 tipinde olan parsel için, komşu parsel cephesi olmadığı için, uygulamaya alınmamıştır fakat farklı seçim kombinasyonları ile zeminde mozaik temsili olarak karşımıza çıkabilir.
- P türü, yeryüzü sanatı, gerektirdiği alan büyüklüğü ve materyal nedeniyle hiçbir kayıp mekân parseli için öneri olmamıştır.
- R türü, optik illüzyon çalışmalar, videomapping gibi uygulamaları içeren kamusal sanat temsili için, uygulamadaki üç boyut ve fiziksel algının sağlanması amacıyla yalnızca köşe parsellere sahip olan kayıp mekânlar için önerilmiştir. İstisna olarak, eski esere yakınlığı bulunan parseller, köşe parsel konumunda yer almasa bile R türü temsilleri, eski yapıların görsel canlandırmaları ve illüzyonlarının yapılabilmesi amacıyla önerilmiştir.
- S türü, ses ile entegre olması gereken işler, konut alanı yoğunluklu olan bölgelerde, gürültü kirliliği gibi nedenlerle tercih edilmemiştir.

- T türü, ışık enstalasyonlarını içeren kamusal temsil türü, gün ışığı alabilen tüm kayıp mekân tiplerinde tercih edilmekte olup, incelenen 6 farklı tip de gün ışığı alabildiği için hepsinde önerilebilecek temsil türü olarak yer almaktadır.

Yapılan çıkarımlar sonucunda, başta sınıflaması yapılan tüm kayıp mekân tiplerinin, kamusal sanat temsil türleri ile değerlendirilmesinin mümkün olamayacağı anlaşılmıştır. Mülkiyet problemleri, parselin fiziksel boyutunun etkisi, çevresel kısıtlar ve yasal çerçevedeki engeller nedeniyle, her kayıp mekân için, kamusal sanat türü uygulaması önerilemediği görülmüştür.

Her kamusal sanat türünün, her kayıp mekân için de uygun olduğu söylenememektedir. Değerlendirme, kamusal sanat parametreleri, kayıp mekân parametreleri ve parsele özgü parametrelerle birlikte yapıldığı için; belirli bir oranda kayıp mekân tipi, kamusal sanat türü eşleştirmesi yapılabilir olsa da alana özgü dinamiklerin değerlendirilmesi ile önerilebilen kamusal sanat temsilleri farklılaşmıştır.

Önerilebilen bu kamusal sanat temsil türleri arasından seçilen, alanın günümüz koşulları, kullanıcıları ve tasarımcılarının yorumları ile bir araya gelebilecek kombinasyonlar yaratılabilir. Veya zıt bir ifade ile zaman içinde yeni çevresel faktörlerin devreye girmesi ile, önerilmiş olan kamusal sanat türleri önerilemeyebilir.

Kullanıcıların tepkileri, kullanım yönelimleri ve toplumsal bağların etkileriyle; uygulaması tercih edilen ve gösterimi yapılan kamusal sanat temsil türleri zaman içinde evrilebilir, çeşitlenebilir, üzerinde çalışılabilir veya ortadan kaldırılabilir. Bölgedeki yaşayan insanların güncel olarak getirdiği fiziksel ve sosyal etkiler nedeniyle her kamusal sanat temsili, benzer tipteki kayıp mekânlarda aynı canlandırıcı özelliğe sahip olamayabilir. Beklenmedik ve çarpıcı sonuçlar ancak gerçek bir uygulama ve deneyim sonucunda elde edilebilecektir. Fakat burada önemli olan, mekânın bir şekilde canlanması, tanımlı hale gelmesi ve kent yaşamında yer edinir hale geliyor olmasıdır.

Kayıp mekânların, kamusal sanat temsilleri ile kent hayatına katılımlarının, parsel ölçeğinde değerlendirildiği bu tez çalışmasında, belirli koşullar ve parametreler sağlayan kayıp mekânların, kamusal sanat temsili için uygun ortamlar oluşturabileceği anlaşılmaktadır. Ele alınan kamusal temsil türleri, günümüz koşulları ile aynı kalmayacak olup, gelişen yeni sanat temsilleri, teknolojik gelişmeler, dijital güncellemeler ve gelecek nesil planlama çözümleri ile bu kavramsal eşleşme modeli

tekrar gündeme geldiğinde, eşleşmelerin bugünkü gibi olmayacağı; kayıp mekânları kentsel hayata dahil edebilmek için, keşfedilen çözüm yöntemlerinin yeni temsil yöntemlerini doğuracağı ve yalnızca kamusal sanat ile kalmayacağı aşîkardır.

Sonuç olarak, bu tez çalışması, kayıp mekânların kamusal sanatla yeniden değerlendirilmesinin tartışıldığı, üretilen kavramsal eşleştirme modeli ve kolaj gösterimleri ile model önerisi sunan bir çalışma olarak; gelecek nesil, kayıp mekân çalışmaları ve kayıp mekânların kentsel yaşama dahil edilmesi için atılacak adımlar adına referans olmasını ümit etmektedir.

KAYNAKLAR

775 Sayılı Gecekondü Kanunu T. C. Resmî Gazete, 12362. 30 Temmuz 1966.

2863 Sayılı Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. T. C. Resmî Gazete, 18113. 23 Temmuz 1983.

2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu, T. C. Resmî Gazete, 18229. 22 Kasım 1983.

Ağat, N. (1963). *Boğaziçi'nin Turistik Etüdü*, İTÜ Mimarlık Fakùltesi Yayını, İstanbul.

Aristoteles. (2017). *Fizik*. (S. Babür çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı.

Auge, M. (1995) *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*.

Translated by John Howe, Verso, Newyork-London.

Assman, J. (1997). *Kùltürel Bellek*. Ayrıntı yayınları

Baydar, M. (1994). *İstanbul Boğazı ve Yakın Çevresinin İklim Özellikleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi.

Bingöl, P. (2008). *Boğaziçi Doğal Tarihi ve Sit Değerlerini İçeren Koruma Planlaması İçinde Boğaziçi Öngörünüm Alanı ve Sahil Şeridinin Yeniden Değerlendirilmesi*. İstanbul : Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Bozdoğan, S. & Benek, S. (2021). Modern Coğrafi Düşüncede Mekân ve Yer Kavramlarının Teorik Temelleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Coğrafya Dergisi*. 43, 177-195.

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2023, September 23). Bosphorus. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/place/Bosphorus>

Cavendish, M. (2019). *Public Art and Residual Spaces, Case for Informal Public Art in Stockholm*. (Degree project). KTH Royal Institute of Technology, School of Architecture and Built Environment, Stockholm.

Demir Türközü, C., & Çalışkan, O. (2022). Kentsel Dokuda Kamusal Sanat Olarak Mural: Yeldeğirmeni İstanbul Örneği. Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı, *III. Kentsel Morfoloji Sempozyumu*, Ankara, Türkiye.

- Eldem, N.** (1996). *İstanbul – Boğaziçi Yeşil Alan Sistemlerinin Belirlenmesi* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi, İstanbul
- Eryazıcıoğlu, M.E.** (2012). *Kültürel Peyzaj Alanlarının Korunmasına Yönelik İlkeler: İstanbul Boğaziçi Örneği*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Eş, E.** (2022). *Kentin Dönüşümünde Kamusal Mekân-Sanat Etkileşiminin İzleri: 17. İstanbul Bienali Örneği*. İstanbul, Özyeğin Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Franck, K., & Stevens, Q.** (2006). *Loose space: Possibility and diversity in urban life*. London: Routledge.
- Gündüz, A.** (2013). *Boğaziçi Kanunu'nun Boğaziçi Öngörünüm Bölgesindeki Koru Alanlarına Etkisinin İrdelenmesi*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Gözeyik, D.** (2023). *Kamusal Sanatta Yeni Medya Teknolojilerinin Kullanımı*. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Habermas, J.** (1997), *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Halbwachs, M.** (1980). *The Collective Memory*. New York: Harper & Row.
- Harvey, D.** (2008). *Umut Mekanları*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hamelin, C.** (2016). *The Potential of Lost Space: A New Model for Identifying, Classifying and Transforming Urban Void Space*. (Master Thesis). University of Guelph, Landscape Department. Canada.
- Hasol, D.** (1998). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Heidegger, M.** (2018). *Varlık ve Zaman*. İstanbul: Alfa Basın Yayınları.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi & Boğaziçi İmar Müdürlüğü** (2023). *Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi İçindeki Alanların Arşiv Tespitlerinin Yapılması*
- Kurt, E. K.** (2007). *Kamusal Alanda Sanat ve Kentsel Mekâna Etkileri İstanbul'da Heykel Uygulamalarının İrdelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Koday, Z. , Koday, S. & Kaymaz, Ç. K.** (2017). *Dünyadaki Bazı Önemli Boğazlar ile Kanalların Coğrafi Özellikleri ve Jeopolitik Önemleri*. *Atatürk Üniversitesi*

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(3), 879-940 .

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/34498/421192>

Koyunoğlu, A.B. (2023). *Tarihi Kentsel Peyzaj Yaklaşımı İle Doğal Ve Tarihi Çevre Değişiminin Ölçümü İçin Bir Model Önerisi: İstanbul Boğaziçi Sit Alanı Örneği*.

İstanbul: Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi

Lefebvre, H. (1974) *The Production of Space*. Paris: Blackwell Publishing.

Lehtovuori, P. & Ruoppila, S. (2012). Temporary Uses As Means Of Experimental Urban Planning. *Serbian Architectural Journal*, 4, 29-54.

Lynch, K. (1960). *The image of the city*. Cambridge: MA: MIT Press.

Nemeth, J.& Langhorst, J. (2013). Rethinking Urban Transformation: Temporary Uses For Vacant Land. *Cities Journal*, 40, 143–150.

Norberg-Schulz, C. (1980) *Genius Loci: Towards A Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli.

Öztürk, Z. K., & Şimşek, A. (2019). Tarih Öncesi Dönemdeki İlk Barınma Alanları ile Anadolu'daki Körtik Tepe, Hallan Çemi, Nevalı Çori ve Aşıklı Höyük Yerleşimlerinde, İnanç ve Kültürün Etkisinin İncelenmesi. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 1 (3): 14-22.

Paşaoğlu, S. (2000). *İstanbul Boğazi'nin Genel Coğrafi Özellikleri*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

Policy Studies Institute (1994) The benefits of public art. *Cultural Trends*, 23, pp. 37–55.

Quennell M. & Quennell C. H. B. (1952). *Everyday life in prehistoric times* (4th ed.). London: Barsford.

Salman, Y. (2004). *Boğaziçi Tarihi Sit Alanların Yok Olma Süreci ve Kalan Tarihi Değerlerin Korunma Olasılıkları*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Salman, Y. & Kuban, D. (2006). Boğaziçi tarihi sit alanının yokoluş süreci. *itüdergisi mimarlık, planlama, tasarım*, Cilt:5, Sayı:1, 104-114

Sarı, D.G. (1996). *Boğaziçi Köylerinden Anadoluhisarı 'nda Yerleşim Dokusu Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

Sanches, P., & Pellegrino, P. (2016). Greening potential of derelict and vacant lands in urban areas. *Urban Forestry & Urban Greening*, 19, 128-139.

Selçuk, Z. (2003). *İstanbul Boğazı Alanının Ekolojik Peyzaj Planlaması için Bir Değerlendirme Yöntemi* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Sola-Morales, I. (1995). Terrain vague. Davidson C.(Ed.), *Anyplace* (s.118-123), Cambridge, Mass: MIT Press.

Taşlıgil, N. (2004). İstanbul Boğazı'nın Ulaşım Coğrafyası Açısından Önemi. *Marmara Coğrafya Dergisi Sayı: 10, Temmuz- 2004, İstanbul*.

Trancik, R. (1986). Finding lost space: Theories of urban design. New York: Van Nostrand Reinhold.

Ulupınar, A. (2009). *Boğaziçi'nin Morfolojik Yapısı Bağlamında Yürürlükteki İmar Planının İrdelenmesi*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Varol, E.B. (2004). *İnsan Çevre Etkileşimi Açısından Kamusal Mekânda Sanatın Rolü*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Yürekli, İ. (1992). *Mimarlık ile Eğimli Arazi İlişkisi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Zeren Gülersoy, N. (2017). “Memory Layers in Architectural, Natural and Urban Heritage: The Case of Istanbul Bosphorus Conservation Area”, ICONARCH – III, International Congress of Architecture, Memory of Place in Architecture and Planning, Selçuk University, Proceedings Book, (Vol.1, 33-45). 11-13 May. Konya.

Url-1 < <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-15133/lascaux-magaras/>>

Url-2<<http://publications.csail.mit.edu/abstracts/abstracts05/hwang-koile/hwang-koile.html> >

Url-3 < <https://www.athenskey.com/agora.html>>

Url-4 < <https://www.discoverwalks.com/blog/things-to-do-in-paris-around-bastille-square/>>

Url-5<<https://www.choosechicago.com/articles/tours-and-attractions/the-bean-chicago/>>

Url-6 < <https://images.fineartamerica.com/images/artworkimages/mediumlarge/3/1-new-york-city-aerial-view-of-manhattan-buildings-rooftop-traffic-hanna-tor.jpg>>

Url-7 < <https://thereader.mitpress.mit.edu/brief-cultural-history-of-the-parking-lot/>>

Url-8 < <https://www.re-thinkingthefuture.com/city-and-architecture/a3155-lost-spaces-in-a-city/>>

Url-9 < <https://commons.wikimedia.org>>

Url-10 < <https://millenniumparkfoundation.org/art-architecture/cloud-gate/>>

Url-11 < <https://www.nytimes.com/2021/09/17/arts/design/christo-wrap-arc-de-triomphe-paris.html>>

Url-12 <http://www.studiokca.com/projects/skyscraper-the-bruges-whale/TRI180510_25_1/>

Url-13 <<https://www.gessato.com/slow-slugs-by-florentijn-hofman/>>

Url-14 < <https://streetartutopia.com/2021/05/19/symbiose-by-ratur-in-cransac-france/>>

Url-15 < <https://www.thisiscolossal.com/2023/09/ratur-murals/>>

Url-16 < <https://www.slugmag.com/arts/art/utahns-celebrate-the-50th-anniversary-of-spiral-jetty/>>

Url-17 < <https://iyikigormusum.com/bir-land-art-ornegi-spiral-jetty>>

Url-18 < <https://theedinburghreporter.co.uk/2023/03/the-story-behind-the-frederick-douglass-mural/>>

Url-19 <<https://www.peyzax.com/deniz-orgu/>>

Url-20 <<https://www.archdaily.com/875105/pigalle-duperre-ill-studio>>

Url-21 < <https://www.publicspace.org/works/-/project/f250-passage-56-cultural-and-ecological-space>>

Url-22 < <https://www.flow.brussels/en>>

Url-23 < <https://www.publicspace.org/en/works/-/project/m352-flow>>

Url-24 <<https://www.publicspace.org/en/works/-/project/m354-exchanging-rooms-plan-for-reactivation-of-the-public-space-in-olot-old-town-can-sau-conill-and-carre-squares>>

Url-25 < <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/10/5660>>

Url-26 <<https://www.dnevnik.si/1042955596>>

Url-27 <<https://www.publicspace.org/en/web/guest/works/-/project/m381-redefined-plecnik-s-kiosk-as-a-generator-of-public-space-kiosk-outsider>>

Url-28 <<https://raumlabor.net/eichbaumoper/>>

Url-29 <<https://www.publicspace.org/en/works/-/project/f030-eichbaum-temporary-opera>>

Url-30 <<https://www.publicspace.org/works/-/project/g372-the-rope-forest>>

Url-31 <<https://www.morethangreen.es/en/the-rope-show-a-playful-urban-installation-made-of-ropes-in-copenhagen/>>

Url-32 <<https://www.archdaily.com/39417/open-air-library-karo-architekten>>

Url-33 <<https://www.publicspace.org/works/-/project/f084-open-air-library>>

Url-34 <<https://www.billfitzgibbons.com/lightrails.html>>

Url-35 <https://www.casanova-hernandez.com/1054_shiroka/>

Url-36 <<https://www.publicspace.org/en/works/-/project/m089-albanian-carpet>>

Url-37 <<https://www.kekinwien.at/kunst/06/2015/donau-universitaet-krems-koer/>>

Url-38 <<https://www.publicspace.org/en/works/-/project/d063-512>>

Url-39 <<https://www.over-view.com/overviews/istanbul>>

Url-40 <<https://saglikdogasi.com/bir-tarihtir-bogazici.html>>

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : İlkay Dilan TAŞKİREÇ DURUP

ÖĞRENİM DURUMU:

Lisans : 2019, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Lisans : 2021, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Yüksek Lisans : 2024, İstanbul Teknik Üniversitesi, Kentsel Tasarım Anabilim Dalı, Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı